

Monetáris politikai innovációk

Inventions in monetary policy

Jövőgyetem könyvek

MONETÁRIS POLITIKAI INNOVÁCIÓK

A tanulmány megjelenését
a Pallas Athéné Domus Animae Alapítvány támogatta

PADA

PALLAS ATHÉNÉ
DOMUS ANIMAE
ALAPÍTVÁNY

MONETÁRIS POLITIKAI INNOVÁCIÓK

A Jövőegyetem könyvek sorozatot szerkeszti:
Kertész-Bakos Ferenc

ISSN 2416-0482
©Kertész-Bakos Ferenc
2016

ISBN 978 615 80263 7 6

Monetáris politikai innovációk, alternatív szuverén adósságmenedzsment
© Kertész-Bakos Ferenc, Lakó Sándor, Suha György
Nemzetközi pénzmozgások és pénzügyi válságok
©Matus János

Angol nyelvű fordító:
Kárpáti Ildikó
Nyelvi lektor:
Vass Mária

A Jövőegyetem könyvek sorozatot kiadja:
John Henry Newman Oktatási Központ Kft.
8330 Sümeg, Kossuth Lajos u. 2.
Felelős kiadó: Fülep Dániel

Nyomdai munkálatok:
Print 2000 Nyomda Kft., Kecskemét
Felelős vezető:
Szakálas Tibor

Jövőegyetem könyvek

Tartalomjegyzék

Bevezetés	7
Monetáris politikai innovációk, alternatív szuverén adósságmenedzsment	10
Nemzetközi pénzügyi intézmények rövid áttekintése	11
A két vizsgált térség közös sajátosságai	14
Latin-Amerika	17
Afrika	24
Afrika kilátása, jövőképe	33
Konklúzió	34
Latin-Amerika a gyarmati időkben	37
Függőségi viszony, másként	40
Latin-amerikai populizmus	41
A XX. század második fele Latin-Amerikában	48
Integrációs törekvések és biztonságpolitika Latin-Amerikában	51
Az összesítő tanulmányhoz feldolgozott irodalom	56
Nemzetközi pénzmozgások és pénzügyi válságok	59
A globális pénzpiac kialakulására ható tényezők	59
A hitelezési források bővülése és az adósságválság	63
A globális pénzpiacok újabb kihívásai a 21. században	68
Introduction	73
Inventions in monetary policy, alternative sovereign debt management	76
A brief summary of the international financial institutions	77
Common specialities of the two areas of investigation	80
Latin America	82
Africa	89
The prospects and future of Africa	98
Conclusion	99
Latin America in the colonial times	101
A different dependence	104
Latin-American populism	106
The second half of the 20th century in Latin America	112
Integration efforts and security policy in Latin America	115
Literature	120
International Financial Flows and Financial Crises	123
Factors which influenced the evolution of the global financial market	123
Increase in the sources of loans and the debt crisis	127
New challenges of the global financial markets in the 21st century	132

Bevezetés

A John Henry Newman Felsőoktatási Képzési Központ *Az argentin szuverén adósság kezelésének alternatív módszertana és annak tanulságai a magyar párhuzamok tükrében* címmel bonyolított kutatási projektjének összefoglaló tanulmányát adjuk közre jelen kötetünkben.

Hazánkban kevésbé ismert makroökonómiai tény, hogy az előző századfordulón szintén agrár-ipari szerkezetű, exportfüggő élelmiszergazdasági súlyponttal bíró, majd a 20. század utolsó harmadáig erőltetetten iparosodó Argentína és a közép-európai félperiféria Magyarországa számottevő gazdaságszerkezeti és gazdaságfejlődési párhuzamosságokkal rendelkezik immár bő évszázada. Ebből adódóan e két félperiférikus nemzetgazdaság hasonlósága az adósságpályáik és azok közpolitikai-menedzselési módszertana terén is megállapítható.

E – mindeddig a hazai akadémiai közegekben – kevésbé hangsúlyozott párhuzamosságot és az abból következő gyakorlati gazdasági-pályakorreláció negatívumait és pozitívumait egyaránt feltárni célozta a komparatív-közgazdaságtani kutatási projekt. Nehezítette a kutatást, hogy miközben a pénzpiac messzemenőig globalizálódott és kötöttségektől mentesen nyitottá vált az állami szereplők forrásszerzése tekintetében a kutatási időszakban, az adósságfinanszírozás alapintézményei döntően mégis a nemzetállami szinthez kötődnek és csak kiegészítő jelleggel a globálishoz.

A tanulmány nemzetközi kontextusban kívánja illeszteni a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank forrásait tudatosan mellőző, immár az elemzésre lehetőséget biztosító időtávot felölelő alternatív adósságkezelési- és leépítési stratégiákat.

Kutatók:

Dr. Kertész-Bakos Ferenc PhD, kutatásvezető

Dr. habil. Suha György PhD, c. egyetemi tanár

Dr. Lakó Sándor PhD, tudományos főtanácsadó

Dr. Matus János DSc, professzor emeritus

A kutatás lokációja:

A kutatási terv szerint a projekt keretében döntően Argentína gazdasági és pénzügyi idősor-analízisét kívánták elvégezni a kutatók, miközben a vizsgálódás témája tekintetében releváns mutatók vonatkozásában más latin-amerikai nemzetgazdaság viszonyainak feldolgozására is törekedtek.

Kutatási hipotézis:

A kutatók e tárgyú közgazdasági vizsgálódásainak alapvetése, hogy a fősodorhoz tartozó monetarista közgazdaságtani doktrínával szemben a félperifériák monetáris és fiskális politikája bizonyos jól körülhatárolt közfinanszírozási válsághelyzet fennállása esetén igényelheti a bevett adósságkezelési protokollt negligáló alternatív adósságmenedzsment-eszközrendszer alkalmazását, melynek akadémiai háttere helyzete folytán jelenleg kevésbé kidolgozott. Sőt utóbbi „iskola” alkalmazása – a rövid távú társadalomgazdasági és pénzügypolitikai utósokkok ellenére – összességében mégis hasznosabb, mint az elhúzódó stagflációs krízis következményeinek viselése vagy a tartós monetarista kurzus felvállalása.

Kutatási szakaszok:

1. Monetáris politikai innovációk, alternatív szuverén adósságmenedzsment.
2. Keresztény gazdaságetika és monetáris politika összefüggései.
3. A nemzetközi pénzügyi intézmények fejlesztési hitelezési gyakorlatának deficitjei Afrikában és Latin-Amerikában.
4. A 19-20. század modernizációs kísérletei az amerikai és európai félperifériákon.
5. Latin-Amerika integrációs közpolitikája és modernkori társadalomtörténete, versengő biztonságpolitikai koncepciók.

A kutatási szakaszokban feldolgozott irodalom:

- Coenen-Huther, Jacques: Bulgaria at the Crossroads. Nova Science Publishers, Inc. New York, 1996.
- John B. Cobb és Herman Day munkássága – Theological Critique of the World Bank
- Crampton, R. J.: A Concise History of Bulgaria. Cambridge University Press, 1997.
- Fol, Alekszandar (szerk.): Balgarite – Atlasz. Tangra TanNakRa IK,

- Szofija, 2001.
- Giza, Antoni: Balkanszkité darzsavi i makedonszkiját vaprosz. Makedonszki naucsen insztitut, Szofija, 2001.
 - Jelavich, Barbara: A Balkán története II. Osiris Kiadó – 2000, Budapest, 1996.
 - Kocsis, Károly (szerk.): Délkelet-Európa térképekben. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet – Kossuth Kiadó, 2005.
 - Michev, D.–Gotsev, D. (szerk.): 100 godini Votresna Makedono-Odrinszka Revoljucionna Organizacija. Makedonszki naucsen insztitut, Szofija, 1994.
 - Miczov, Jordán: Az államszocializmus évtizedei Bulgáriában. In: Shared Pasts in Central and Southeast Europe, 17th–21st Centuries: Hungarian and Bulgarian Approaches. Institute for Historical Studies – BAS, Institute of History – RCH, HAS, Sofia-Budapest, 2015.
 - Niederhauser, Emil: Kelet-Európa története. História – MTATörténettudományi Intézete, Budapest, 2001.
 - Peykovska, Penka–Demeter, Gábor (szerk.): (Re)Discovering the Sources of Bulgarian and Hungarian History. Institute for Historical Studies – BAS, Institute of History – RCH, HAS, Sofia-Budapest, 2015.
 - The Term Structure of Inflation Expectations. Staff Reports, Federal Reserve Bank of New York/2009.
 - Deflációs félelmek a fejlett gazdaságokban/2014/MNB
 - Tőkeáttétel-ciklusok/2012.
 - Ghana court refuses to free Argentine warship Libertad/2012
 - Seized Argentina navy ship leaves Ghana/2013
 - The Costs of Sovereign Default/2008/IMF
 - Sovereign Debt: Is to Forgive to Forget/1989.
 - The Coroner’s Inquest: Ecuador’s Default and Sovereign Bond Documentation/2009.
 - Baer, W. Elosegui, P. és Gallo, A. (2002): The Achievements and Failures of Argentina. 2019. Neo-liberalEconomicPolicies. Oxford DevelopmentStudies, Vol. 30. Num. 1. pp. 63-85.
 - Baker, D., Weisbrot, M. (2002): The Role of Social Security Privatizationin Argentina. 2019. EconomicCrisis. April 16. 2002. Center forEconomic and Policy Research.

- Bustelo, Pablo (2004): Capital flows and Financial Crises: A Comparative Analysis of East Asia (1997-98) and Argentina (2001-02). Complutense University of Madrid. Faculty of Economics. Working Paper, No-2004-017. October 2004.
- Calvo, G., Izquierdo, A., és Talvi, E. (2002): Sudden Stops, the Exchange Rate and Fiscal Sustainability: Argentina. 2019. Lessons. Working Paper. Num. 469. July. Inter-American Development Bank.
- Cibils, Alan (2006): Till Debt to US Part: Lessons from Argentina. 2019. Experience with the IMF, Debt and Financial Crises. Americas Program Special Report. September 6, 2006.
- Kiguel, M. (2001): Structural Reforms in Argentina: Successor Failure. Paper presented at the Conference: Current Issues in Emerging Market Economies. June. Croatian National Bank. Dubrovnik.
- Matolcsy György: Egyensúly és növekedés (2015 Bp., MNB)
- Nagy Pongrác (2004): Mindenkinék: A rendszerváltás gazdaságpolitikája – Akadémia, Bp.
- Novoszáth Péter (2007): Az argentin pénzügyi válság anatómiája – Polgári Szemle (2007/4.)
- Perry, G., Servén, L. (2003): The Anatomy of a Multiple Crisis: Why Was Argentina Special and What Can We Learn from It. Policy Research Working Paper, Num. 3081. June. World Bank.

Monetáris politikai innovációk, alternatív szuverén adósságmenedzsment

A világgazdaságban több mint két évszázada jelen lévő, az eltérő történelmi háttérrel és társadalmi-gazdasági adottságokkal rendelkező makroregionális térségekben ciklikusan koncentrálódó adósságválságok nem egy adott ország elszigetelt problémáját jelentik. A kérdéskört nem lehet a lokális nemzetgazdaságtan logikájával értelmezni és magyarázatot adni rá. Bátran kijelenthetjük, hogy ez egy globális gazdasági folyamat és egyben törvényszerűség, amelyet teljes valójában még nem ismer, és főként nem a súlyának megfelelő mértékben kezel a nemzetközi politika és pénzügyvilág.

Jelen tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy a nemzetközi pénzügyi intézmények Afrika és Latin-Amerika fejlődő országait érintő fejlesztési hitelezési gyakorlataiban milyen hiányosságai azonosíthatók,

és ezeket milyen módon lehet a jövőben elkerülni. A tanulmány első szakaszában a legfontosabb nemzetközi hitelintézetek fejlesztési hitelezési gyakorlatait tekintjük át röviden. A második szakaszban azonosításra kerülnek azok a belső (nemzetgazdasági) és külső (nemzetközi) tényezők, amelyek nagyban hozzájárultak a válságok kialakulásához, és amelyek a két térség közös sajátosságainak tekinthetők. A dolgozat harmadik szakaszában a Latin-Amerikában meghonosodott nemzetközi hitelezési gyakorlatok deficitjeit kerülnek elemzésre, röviden kitekintve néhány ország egyedi példájára is. A negyedik szakaszban a Latin-Amerikával sok hasonlóságot mutató Afrikai kontinens fejlődő országai kerülnek az elemzés középpontjába. A tanulmány utolsó szakaszában a témát érintő konklúziók levonása történik meg.

Nemzetközi pénzügyi intézmények rövid áttekintése

Jelen fejezetben az egyes nemzetközi pénzügyi intézmények (kiemelten az IMF, az IBRD és csoportjainak) fejlesztési hitelezési sajátosságai kerülnek áttekintésre. Jelen fejezetnek nem célja az egyes intézmények kialakulásának, történetének és felépítésének részletes ismertetése, csak amennyire ez a téma szempontjából szükséges.

1. Nemzetközi Valutaalap

Az IMF (International Monetary Found – Nemzetközi Valutaalap) hitelezési gyakorlata a kezdetektől fogva a nemzetközi pénzügyi rendszer zavartalan működését kívánja elősegíteni. Elsősorban a nemzetállamok kedvezőtlen gazdasági szerkezetéből, a pénzügyi folyamatok egyensúly-hiányából eredő problémák megoldására kíván valamiféle módot nyújtani. Ennek folyamata a következőképpen foglalható röviden össze; az adott ország a sikeres hiteligénylés után megkapja a hitel összegét és ekkor saját fizetőeszközét adja cserébe, ezzel egyidőben kötelezettséget vállal arra, hogy a hitel visszafizetésének időpontjában visszavásárolja az IMF-nél lévő saját pénzére szóló követelést megtestesítő devizát. Az IMF hiteleinek felvételekor az adott ország kötelezettséget vállal a korábban folytatott és kedvezőtlen eredményt elért gazdaságpolitika kiigazítására.

Az IMF jelenleg differenciált hitelpolitikát folytat, azaz jóval nagyobb a kvótákhoz viszonyított hitelfelvételi lehetőség mértéke egy fejlődő ország esetében, mint a fejlett országoknál. A hitelfelvétel kritériumai alap-

vetően a fejlődő országok feltételeihez igazodnak. A hitelfelvétel kapcsán a tagállamok szándéklevélben fogalmazzák meg azokat a gazdaságpolitika vállalásokat, amelyeket a hitel folyósítása érdekében végrehajtani szándékoznak. Ebben a dokumentumban kerülnek megfogalmazásra az IMF által kért feltételesség részleteit jelző indikátorok és feltételeket. A Valutaalap ebből néhány meghatározó mutatószámot kiválaszt, és ezt értékeli teljesítménykritériumként. Ezen kritériumok nem teljesítése esetén az IMF a már odaítélt hiteleket, illetve azok fel nem használt részét visszatarthatja. Hiteleit saját pénzügyi forrásaiból nyújtja, melyek a tagállamok kvótabefizetéseiből és más szervezetektől felvett hitelekből állnak.

Az országok hitelfelvételi lehetőségeit alapvetően részesedésük nagysága határozza meg. A kedvezményes hitelhez való hozzájutást nem a hitel iránti valódi szükséglet, hanem az adott országnak a világgazdaságban betöltött súlya határozza meg. A fejlődő országok hátránya a tekintetben is jelentős, hogy míg a fejlett országok saját nemzeti pénzeszközeikkel is törleszthetnek, addig a fejlődő országoknak – mivel nem konvertibilis a valutájuk – export révén hozzá kell ahhoz jutniuk. Az 1973-as olajválság után két hitelfajtát hoztak létre, amelyeket a fejlődő országok vettek elsősorban igénybe:

- a. Készenléti típusú hitel: Feladata, hogy a fiskális költségvetést és a fizetési mérleget egyensúlyba hozó gazdaságpolitika megteremtését támogassa, és 1-2 éves időtávra ehhez nyújtson segítséget.
- b. Kibővített finanszírozási megállapodás: Hosszabb távú (15-20 éves) nemzetstratégiai célok és programok megvalósítását segítő hitelek, 3-4 éves időtartamra szóló forrásbiztosítás mellett.

2. Világbank

A Világbank a gazdasági növekedés aktivizálását tűzte ki céljául. Feladata még emellett az adott ország fizetési mérlege egyensúlyának megteremtése. Ezt elerendő a gazdasági struktúrát meghatározó főbb folyamatok mélyére hatol, és ott kíván változásokat elérni. A Világbank minden esetben egy adott projekteket finanszíroz. Ezzel a módszertannal kívánja elérni, hogy a gazdaság egésze szerkezeti változáson essen át, a folyamatok kedvező irányba változzanak. Célja, hogy az adott projekt multiplikatív módon, több ágazatot érintően fejtse ki hatását.

A Világbank, mint kifejezés nem egyetlen szakosodott intézményre utal, mivel időközben újabb feladatok megoldása került napirendre és ezek el-

látása némileg elkülönült, de mégis összetartozó társaságokat hoztak létre. Jelenleg a Világbank-csoport öt intézményt foglal magában, amelyek közül az alábbi három releváns jelen tanulmány szempontjából:

- Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (International Bank for Reconstruction and Development - IBRD): A kibocsátott kötvényei „AAA” minősítést kapnak a hitelminősítő szervezetektől, ezt kihasználva tud kötvényeket kibocsátani, majd a befolyt összeget alacsony kamattal továbbadni a rászoruló országoknak. Ezzel kedvezőbb hitelfeltételeket tud biztosítani számukra, mint a kereskedelmi bankok. Hitelformái: célhitelek, ágazati hitelek és szerkezetátalakítási hitelek.
- Nemzetközi Fejlesztési Társulás (International Development Association; IDA): Tevékenységének középpontjában a legszegényebb fejlődő országoknak nyújtott pénzügyi támogatások állnak, forrásait kizárólag e körbe tartozó országok vehetik igénybe. A hitelek 35-40 éves futamidejűek, kamatmentesek és az oktatás, a mezőgazdaság valamint a közlekedési infrastruktúra javítását célozzák.
- Nemzetközi Pénzügyi Társaság (International Finance Corporation; IFC): A magánvállalkozókat és a magántőkét segíti.

A Világbank által nyújtható hitelek formái a következők: beruházási, átfogó szerkezet-átalakítási, ágazati szerkezet-átalakítási, és szerkezet-átalakítási hitelek. A hitelek minden esetben hosszú lejáratúak és alacsony kamatúak. Fontos az a feltétel, hogy a célország biztosítson állami garanciát a visszafizetésre vonatkozóan. Az igényelt hitel csak a külföldről beszerezendő termékekre vonatkozhat, vagyis az egész projekten belül az importhányad finanszírozása történik világbanki források felhasználásával. Az utóbbi években egyre nagyobb szerephez jut a társfinanszírozás gyakorlata, mai azt jelenti, hogy a Világbank által nyújtott hitel és az adott ország hozzájárulása nem nyújt fedezetet a projekt költségeire, így külső forrás bevonása válik szükségessé.

Fontos kiemelni, hogy az 1944-ben Bretton Woods-ban alapított nemzetközi pénzügyi szervezetek tevékenysége az 1980-as évek elejétől a korábbiakhoz képest sokban kibővült. A Nemzetközi Valutaalap esetében a feltételeesség bevezetése, a Világbank esetében pedig a programhitelek felértékelődése mutatta a profilváltozás karakterét. Egyre világosabbá vált ezáltal, hogy az IMF és a Világbank nemcsak a kölcsöntőke forrása, hanem

állandó gazdaságpolitikai dialógus színtere is. Új küldetését az IMF akkor találta meg, amikor 1982-től kezdve az eladósodott fejlődő országok sorra a csőd szélére kerültek. Azzal, hogy Jacques de Larosiere vezérigazgató a mexikói adósságválságot „*rövidtávú likviditási problémának*” nevezte, nem egyszerűen diagnózist adott egy fejlődő ország pénzügyi állapotáról, hanem egyben jelezte intézményének új misszióját is; az eladósodott államok válságkezelő politikáinak irányításában jelölve meg azt. A likviditási problémára épülő diagnózis, és a belőle származtatott beavatkozások a válságkezelés első éveiben nem jártak sikerrel. Az IMF kudarcát mutatta, hogy 1985-től egy új útra kellett állítani a válságkezelést, nagyobb szerepet tulajdonítva immár a Világbanknak és az ő középtávú szerkezet-átalakító programjainak. A kialakult helyzetben azonban ez sem segített sokat az érintett országokon, mivel az adóssághegy tovább növekedett, és a globális pénzügyi egyensúlyhiány megszüntetése sem járt sikerrel.

A két vizsgált térség közös sajátosságai

A vizsgálatba bevont két térség fejlődő országai kis túlzással már az első hitelfelvételük, de leginkább az első nemzetközi olajválság időszaka óta egy reflexív, önerősítő ördögi körben, egy lefelé húzó adósságspirálban vannak.

1824 és 2004 között a latin-amerikai régióban bekövetkezett gazdasági válságok száma minden földrészt egybevetve itt volt a legmagasabb (126), ezt Afrika követte 63 gazdasági recesszióval. Latin-Amerika első helye a fentiekben ismertetett tényezőkön kívül annak is köszönhető, hogy országai viszonylag hamar, a XIX. század elején függetlenné váltak és szuverén nemzetgazdaságként kapcsolódtak be a világkereskedelembé, miközben a legtöbb afrikai ország még legalább egy-másfél évszázadon át az európai gyarmatbirodalmak irányítása alatt állt. A második világháborút követő három évtizedet leszámítva (1945 és 1973 között) minden további időszakban kimutathatók különböző időtávú válságok, nem ritkán 20 éves időtartamúak is. Az adósságválság előretörése igazából a Mexikóban 1982 augusztusában bekövetkezett fizetéseképtelenség és az azt követő 70 különböző időtávú (34 afrikai és 29 Latin-Amerikai) *válságepizód* jelenti, amely már nemzetközi közösség figyelmét is ráirányította a probléma súlyosságára. Ekkortájt kezdett elterjedni az a nézet, hogy az eladósodási

problémák már a hagyományos módszerekkel megoldhatatlanok. Az idő előre haladtával nyilvánvalóvá vált, hogy a felhalmozott adósságtömeg piaci feltételekkel már visszafizethetetlen. Belátták, hogy a megoldás csak az adósok és hitelezők együttes, közös erőfeszítéseitől várható. Az ajánlott „gyógymód” a költségvetési deficit kiküszöbölését célzó fiskális kiigazítás; a deregulációt és az államapparátus leépítését szolgáló strukturális, vagyis piacorientált reformok (főképp a kereskedelem liberalizálása és a privatizálás); valamint a külső adósságok korlátozott csökkentése (pl. az 1989-es Bradyterv alapján).

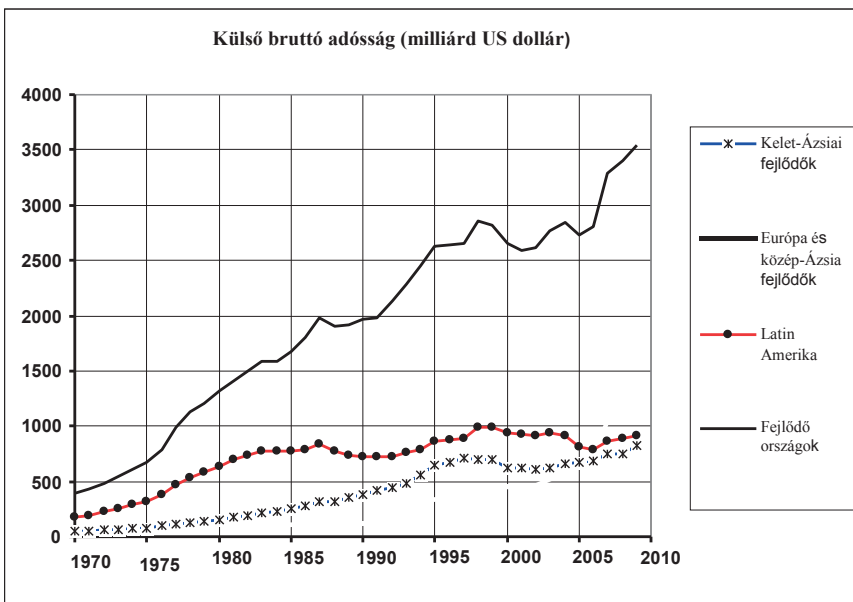
A Brady-terv indulásképpen leszögezte, hogy sok fejlődő ország soha nem fogja tudni adósságállományát visszafizetni. Hitelezői oldalról tehát szükség van az adósságállomány csökkentésére. A Brady-terv három egymást kiegészítő alpmódozatot javasol a problémák kezelésére.

1. Visszavásárlás¹: A hitelező bankok jóval névérték alatt a pénzpiacon eladják az eladósodott országok adósságleveleit, értékpapírjait. Az adós országok pedig IMF hitelből saját adósságleveleit felvásárolják.
2. Adósságkonverzió²: A hitelező bankok az adósság egy részét fix alacsony kamatozásúvá alakítása.
3. Az adósság lecserélése³: Ennél a módszernél az adós és a hitelező szoros együttműködésére van szükség. A hitelező az adós beleegyezésével az adósságlevelet piaci áron eladja. Ez az ár alacsonyabb, mint a névérték. A kedvező áron megvásárolt adósságlevelet a vállalkozó az adós országban névértéken elcseréli exportrészesedésre vagy részvényre. Ez utóbbi az adós ország számára kedvezőbb, hiszen tartozása működőtőkévé alakul. Az adósságteher csökken, termelő- kapacitás jön létre, új munkahelyek teremődnek.

1 Eduardo Borensztein, Ugo Panizza: The Costs of Sovereign Default, 2008, IMF

2 The New York Times: Economic Scene: Third World Debt: The Brady Plan, 1989

3 Jean-Claude Berthélemy, Robert Lensink: An Assessment of the Brady Plan Agreements

*1. ábra. Külső bruttó adósság mértékének alakulása az egyes régiókban
Forrás: World Bank Database és saját számítás*

Az 1970-es évektől kibontakozó eladósodási tendencia a Világbank adatai alapján a 1. ábrán kerülnek bemutatásra. A 2009. évi változatlan US dollár áron számolt adatokból látható, hogy az elmúlt 40 évben a fejlődő országok reálértéken mért adóssága közel a tízszeresére növekedett. E növekedésben először a latin-amerikai országok játszották a vezető szerepet, majd ezután az 1980-as évek válságai és adósságleírásai, illetve átütémezői nyomán a latin-amerikai eladósodás reálértéken számítva megállt, és a távol kelet-ázsiai országok, valamint az 1990 körüli rendszerváltás után a közép-kelet európai országok járultak leginkább hozzá a nemzetközi eladósodáshoz.

Érdekes külön kiemelni a grafikonon is jól látható, közel 500 milliárd US mértékű adósságállomány növekedést, melyet elsősorban a 2008-09-es globális pénzügyi válság utáni pénzbőség és az olcsó dollárhiteltek hatalmas hitelfelfutása okozott a fejlődő országokban. Ezen adósság egy részét dollárban vették fel a szereplők, akik többnyire állami vállalatok

voltak. A probléma tehát az, hogy éppen abban az országban lenne szükség szigorúbb monetáris politikára, azaz magasabb kamatokra, amelyik pénzében a fél világ el van adósodva. Ráadásul ezen országok nagy részének a gazdasági fejlődése – a zuhanó nyersanyagáraknak és a korábbi években felhalmozott és nem megfelelően elköltött hiteleknek köszönhetően – egyébként is erőteljesen lassuló tendenciát mutat.

Latin-Amerika

Jelen fejezet keretein belül közelebbről is elemzésre kerülnek azok a latin-amerikai gazdaságok, melyek egytől egyig hasonlóságot mutatnak a tekintetben, hogy a jelentős mennyiségű nemzetközi hitelek ellenére napjainkba is jelentős a GDP arányába meglévő adósságállományuk, és a fiskális egyensúlytalanságuk (Latin-Amerika alatt az Amerikai Egyesült Államok és Kanada kivételével az amerikai kontinens összes országát értem). A makrotértséget visszatérően érintő egyensúlyzavarok hátterében a szinte kizárólagosan a bőven rendelkezésre álló természeti erőforrásokon alapuló gazdasági modell kialakulása áll, amely – a gazdaságpolitika és a nyomásgyakorló csoportok hatására – elfojtotta a magasabb hozzáadott értéket képviselő, képzett humántőke- és technológiai igényes ágazatok kifejlődésének lehetőségét. E strukturális probléma mellett tőkehiánnyal is küzdöttek a magán-, vállalati-, és állami megtakarítások alacsony szintje miatt, és következésképpen a beruházások és tőkejavak tekintetében folyamatos külső finanszírozásra szorultak.⁴

A válságértelmezés különböző nemzetközi megközelítésmódjai között (pl. a neoliberális gyökerű, a szociáldemokrata irányultságú) egyetértés van a tekintetben, hogy a latinamerikai államszervezetek túlméretezettek, intervencionisták és populizmusra hajlamosak.⁵

A fentieket kiegészítve megállapítható, hogy a konzerválódott, és csak rövid, átmeneti időszakokra enyhülő (pl. Argentin gazdasági „csoda” időszak 1990 és 1994 között) latinamerikai válságok alapvetően a hetvenes évek elején hozott két döntésnek voltak a következményei. Latinamerikai gazdaságpolitikai részről azoké a döntéseké, amelyek a növekedési stra-

4 Panyi Krisztina. Az Argentin gazdasági válság., BGF-Külker, Budapest, 1995

5 Luiz Carlos Bresser Pereira: LatinAmerika az „állam válsága” megközelítés fényében., Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 1995. 6. sz. 533-551. o.

tégia és intervenciós módszerek (pl. az importhelyettesítés) mellett tartottak ki, és amelyek addigra működésképtelenné váltak; a hitelező országok részéről pedig azé a döntése, hogy készen álltak finanszírozni és ezzel mesterségesen életben tartani ezeket a stratégiákat. Ez a két döntés első lépésben megnövelte a latinamerikai országok adósságait, második lépésben pedig csődbe vitte, fiskális válságba sodorta mindegyik latinamerikai ország kormányzatát. A folyamat összetevői a következők voltak: a külső adósságállomány növekedése; ennek államosítása; a költségvetési deficit felduzzadása és a költségvetés megtakarításainak lepadása a kamatterhek növekedésének és a populista gazdaságpolitika folytatólagos alkalmazásának következtében; égbé szökő államadósság kialakulása és az állam hitelforrásainak a bedugulása.⁶

A témával foglalkozó szakirodalomban megegyezés van a tekintetben, hogy az állam fiskális válságának öt összetevője volt az 1980-as évek Latin-Amerikájában:

1. költségvetési hiány,
2. nagyon alacsony vagy egyenesen negatív költségvetési megtakarítás,
3. mértéktelen külső és belső adósságállomány,
4. az állam alacsony hitelképessége, ami a nemzeti valutába vetett bizalom hiányában és a belföldi adósságállomány rövid lejáratúvá válásában nyilvánult meg,
5. a kormányzatok szavahihetőségének hiánya.

A régióra nézve kedvezőtlen külső gazdasági hatása volt annak a tendenciának is, hogy az 1970-es évek elején a közel-keleti országok nagy része a kőolaj magas világpiaci ára következtében felhalmozott nagy mennyiségű erőforrásait nem a saját belső piacokon csoportosították át más területekre, hanem nyugati bankokban helyezték el azokat. A bankok pedig új befektetési lehetőségeket kerestek, amelyeket a latin-amerikai országokban találtak meg. Így került sor kormányhitelek formájában egy erőteljes tőkeáramlásra a térségbe. 1970 és 1980 között Latin-Amerika adósságállománya 27 milliárd US dollárról 231 milliárd US dollárra nőtt. A latin-amerikai országok által exportált nyersanyagok árának zuhanása megteremtette a válság alapjait.

6 Latin-Amerika az „állam válsága” megközelítés fényében. Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 1995. 6. sz. (533-551. o.)

Az 1970-es évek vége felé a térség országai egyre nehezebben tudták tartani a hitel kiegyenlítés menetét. 1982 áprilisában Mexikó fizetésképtelenséget jelentett be. Az Egyesült Államok egy pénzügyi segítségnyújtási csomagot adott át az országnak, mely azonban rövidtávú enyhítésnek bizonyult csupán. Latin-Amerika nagy hitel felvevői számára, mint Mexikó, Brazília vagy Argentína, csak a kamatok összege egyenlő volt a GDP-jük 5 %-ával. Ezek az országok így az exportjuk hanyatlása és a külföldi hitelekbeli adódó kötelezettségeik következtében a 80-as évek alatt egyre jobban sodródtak a gazdasági összeomlás felé. Annyira, hogy ez a korszak, mint elveszett évtized vonult be a történelmükbe.

Mindeközben az Amerikai Egyesült Államok központi bankja (FED) 1979-ben szoros antiinflációs programot fogadott el, amely közrejátszott abban, hogy a világ gazdaság 1981-re recesszióba jutott. Az ipari országok aggregált keresletének csökkenése természetesen közvetlenül negatív hatást gyakorolt a fejlődő országokra, de három másik mechanizmus is éreztette hatását, amelyek még fontosabbak voltak. Mivel a fejlődő országok jelentős, dollárban denominált adósságállománnyal rendelkeztek, az adós ország kamatterhe hirtelen és látványosan megnövekedett. A problémát súlyosbította a dollár hirtelen erősödése a valutapiacokon, ami alaposan megnövelte a dollárban denominált adósságteher reálértékét. Végül, a nyersanyagok ára csökkent, ami sok szegény ország számára rontotta a cserearányokat. A válság 1982 augusztusában kezdődött, amikor Mexikó bejelentette, hogy központi banki tartalékai elfogytak, és nem tudja tovább fizetni 80 milliárd dolláros külföldi adóssága terheit. Mivel a fejlett, ipari országok központi bankjai – vagyis Latin-Amerika legnagyobb magánhitelezői – hasonlóságokat véltek látni Mexikó és más nagy latin-amerikai adós országok, mint Argentína, Brazília és Chile között, úgy próbálták meg csökkenteni kockázatukat, hogy visszafogták a hitelezést és a korábbi hitelek visszafizetését követelték.

Mindennek az lett a következménye, hogy a fejlődő országok képtelenné váltak korábbi fizetési kötelezettségeik teljesítésére, és hamarosan csaknem mind a csőd szélére kerültek. Talán Latin-Amerikát érte a legnagyobb csapás, de a szovjet blokk országai, például az európai bankoknak adós Lengyelország is súlyos helyzetbe kerültek. Az afrikai országok, amelyek adósságának többsége hivatalos intézményektől, például az IMF-től és a Világbanktól származott, szintén késve teljesítettek.

Kezdetben az iparosodott országok, a Nemzetközi Valutaalap befolyásolására, próbálták meggyőzni a nagy bankokat, hogy folytassák a hitelezést, mondván, egy koordinált hitelezési rendszer lenne a legjobb biztosíték a korábbi hitelek visszafizetésére. Az iparosodott országok gazdaságpolitikusi attól tartottak, hogy a bankóriások, mint a Citibank vagy a Bank of America, amelyek jelentős hiteleket nyújtottak Latin-Amerikába, összeomlanának, az adós országok csődhulláma miatt, és magukkal rántanák a világ pénzügyi rendszerét is.

A válság azonban csak 1989-ben ért véget, amikor a déli határainál lévő országok politikai instabilitásától tartó Egyesült Államok nyomására az amerikai bankok enyhítették az eladósodott fejlődő országok terheit. 1990-ben a bankok megállapodtak abban, hogy Mexikó adósságát 12 százalékkal csökkentik, és egy éven belül adósságcsökkentésben állapodtak meg a Fülöp-szigetekkel, Costa Ricával, Venezuelával, Uruguayjal és Nigerrel. Amikor aztán Argentína és Brazília 1992-ben előzetes megállapodást kötött hitelezőivel, úgy tűnt, hogy az adósságválság véget ért.

A következőkben röviden tekintsünk át néhány a nemzetközi közvélemény figyelmét is felkeltő, a vizsgált térség egy adott országát érintő pénzügyi válság történetét.

Az argentin válságnak két csúcspontja volt: az 1998–1999. évi erőteljes gazdasági visszaesés (recesszió) és a pénzügyi rendszer 2001–2002. évi összeomlása, amely Fernando de la Rúa elnök lemondásához és az ország nagymértékű politikai egyensúlyvesztéséhez vezetett. Az 1990-es évek nagy részében alacsony volt az infláció, a kormány nem szentelt figyelmet a költségvetési deficit féken tartásának, ugyanis nem akarták, hogy azok visszafogása miatt csökkenjen a gazdasági növekedés. Mivel a konvertibilitási törvény értelmében a dollárhoz rögzítették az argentin peso árfolyamát valamint a jegybank csak akkor bocsáthatott ki újabb bankjegyeket, ha azok rendelkeztek dollárfedezettel és a privatizációs vagyoni is kiapadt, költségvetési hiány esetén a kormánynak nem volt más választása, mint külföldi kölcsönökkel fedezni azt. Ennek az lett a következménye, hogy a duplájára emelkedett az adósságszolgálat. Más latin-amerikai országokhoz hasonlóan, az 1982-es adósságválságot követő válságkezelés részeként, megindult a gazdasági szféra liberalizációja a neoliberális eszmék mentén.

Amikor 2001-ben világossá vált, hogy az IMF által kitűzött költség-

vetési célokat lehetetlen elérni, az IMF válaszreakcióként nem utalta át Argentínának a beígért 1,25 milliárd dollárnyi lehívható keretet. Ennek az ijesztő hírnek az lett a következménye, hogy az államba vetett bizalom drámai mértékben csökkent, ami a tőke gyors menekülését okozta, mély válságba taszítva a bankrendszert.

Az államadósságok egyik jellegzetessége, hogy az adós eszközei nem jelentenek fedezetet a hitelekre. Az állami eszközök sok esetben elidegeníthetetlenek, a hitelezők nem férnek hozzájuk és semmiféle eszközük nincs arra, hogy a vagyontárgy értékesítésére kényszerítsék a csődbe ment adóst. A következő történet Argentína 2001-es államcsődjéhez és az azt követő, 2005-ös és 2010-es adósság átstrukturálásokhoz kapcsolódik.

Az amerikai Elliott Capital Management fedezeti alapnak jelentős veszteségei keletkeztek az argentin államcsőd miatt, és nem fogadta el az újratárgyalások alatt kialakodott, mintegy 30 százalékos visszafizetési rátát. 2012 októberében a fedezeti alap egy argentin hadihajó, az akkor éppen Ghána partjainál tartózkodó Libertad lefoglalását kezdeményezte az öt ért károkért cserébe. Egy ghánai bíróság helyt adott a fedezeti alap követelésének, és megakadályozták a Libertad kifutását Ghána kikötőjéből. Az ügyből természetesen nemzetközi konfliktus keletkezett, amelynek az ENSZ Tengerjogi Törvényszéke tett pontot a végére. A törvényszék kimondta, hogy a Libertad mint hadihajó immunitást élvez, és Ghánának feltétel nélkül ki kell adnia. Ez hamarosan meg is történt, a Libertad mintegy két és fél hónapnyi fogság után hazaért Argentínába.^{7, 8}

Ahogy Argentínában, Brazíliában is felszökött az infláció az 1980-as években, és szintén többször megbukott a valutareformmal összekötött stabilizáció is. Brazíliának azonban hosszabb időbe telt az infláció kontrollálása, és az inflációellenes politikát kevésbé szisztematikusan valósította meg, mint az argentinok. 1994-ben a brazil kormány új valutát vezetett be, a realt, amely árfolyamát az US dollárhoz kötötték. Kiterjedt bankválságok árán, magas 1995-ös kamatok mellett sikerült megvédeni az

7 Seized Argentina navy ship leaves Ghana. [online] BBC News, <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-20790567>.

8 Ghana court refuses to free Argentine warship Libertad. [online] BBC News, október 11. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19910141>.

új árfolyamrátát, majd felfelé csúszó fix árfolyamot vezettek jelentős reál-felértékelődés mellett. Az infláció 1994-ben éves szinten 2,7 % volt, 1997-re pedig 10 % alá csökkent. A gazdasági növekedés azonban továbbra sem volt figyelemre méltó, Bár a brazil kormány csökkentette az import-vámokat, privatizált és fiskális reformokat vezetett be, az ország sokkal lassabban haladt a gazdasági reformokkal, mint Argentína, és a kormány költségvetési hiánya aggasztóan magas maradt. A probléma nagyrészt a kormány által fizetendő magas kamatterheknek volt köszönhető, ami a piacok azzal szembeni szkepticizmusát fejezte ki, hogy a reálnak a dollárral szembeni felértékelése tartós maradhat.

Miután az 1980-as években kemény leckét kapott a válság során tapasztalt magas munkanélküliség és a pénzügyi összeomlás során, Chile az évtized második felében konzisztensebb reformokat vezetett be. Nagyon fontos, hogy az ország szigorú szabályozási környezetet teremtett a hazai pénzügyi intézmények számára, és megszüntette az explicit állami garanciát. Csúszó árfolyamrendszert vezettek be az infláció fokozatos csökkentésére, de a rendszert rugalmasan működtették a 1980-as évekéhez hasonló nagyon nagymértékű reálerősödés elkerülésére. A chilei központi bank 1990-ben függetlenné vált a fiskális intézményektől (ebben az évben váltotta fel a demokratikus kormány a korábbi katonai rezsimet). Ez tovább szilárdította azt az elhatározást, hogy ne monetarizálják a költségvetési hiányt. Egy másik új politikai intézkedés megkövetelte, hogy minden beáramló tőketételt (a részvényvásárláson kívül) a tranzakció 30 százalékaival egyenértékű, egyéves, nem kamatozó betét létrehozása kísérfen. Mivel a betét időtartama korlátozott volt, a büntetés a rövid lejáratú tőkeáramlást érintette, amelyeket válság esetén a külföldi befektetők kivonnak. A beáramló tőkére kivetett adó egyik motivációja az volt, hogy csökkentse a valuta reál-felértékelődését, a másik pedig annak a kockázatnak a csökkentése, hogy a külföldi rövid lejáratú források kivonása pénzügyi válságot idézzon elő. Meglehetősen nagy a vita a közgazdászok között abban, hogy a chilei korlátozások elérték-e céljukat, bár az kétséges, hogy ártottak-e a gazdaságnak. A chilei politikák nagyszerű eredményeket produkáltak. 1991 és 1997 között a GDP növekedés átlaga 8 százaléknál magasabb volt. Ezzel egy időben az infláció az 1990. évi 26 százalékról 1997-re 6 százalékra csökkent.

Mexikó széles körű stabilizációs és reformprogramot vezetett be

1987-ben, emellett pedig radikálisan csökkentette a költségvetés hiányát és adósságát, kombinálva az árfolyam célzásának eszközével, valamint a munkaadói és munkavállalói érdekképviselletekkel együtt hozott ár-bér irányelvekkel. Ugyanebben az évben az ország csatlakozott a GATT-hoz, és ezzel jelentősen hozzájárult a szabad kereskedelem növekedéséhez. (Mexikó később csatlakozott a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezethez, 1994-ben pedig az Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet tagja lett.) 1987 végén Mexikó az USA dollárhoz kötötte valutája, a peso árfolyamát, 1989-ben a csúszó árfolyamra, 1991 elején pedig csúszó sávos árfolyamrendszerre tért át. A kormány limitálta, hogy milyen szintig erősödhet a peso, de 1991 után évenként tablita-szerűen meghirdette a valuta megengedhető felértékelődésének fokozatosan növekvő mértékét. Az árfolyam megengedhető fluktuációját tehát idővel növelték.

Potenciális rugalmassága ellenére a mexikói hatóságok a felértékelődési plafon közelében tartották a valutát. A peso ezért reálértelemben erőteljesen felértékelődött, és nagy folyó fizetési mérleg hiány alakult ki. 1994-ben az ország külföldi tartalékai nagyon alacsony szintre csökkentek. Ehhez hozzájárult a mexikóiak elégedetlenkedése, a közeli elnökváltás és a leértékelések. A tartalékok csökkenésének másik oka az volt, hogy a kormány növelte a veszteséges bankok számára folyósított hiteleket. Mexikó rövid idő alatt privatizálta a bankokat anélkül, hogy megfelelő szabályozási környezetet teremtett volna, valamint liberalizálta a tőke-mérleg-tranzakciókat, és ezzel szabad hozzáférést biztosított a bankok számára a külföldi alapokhoz. Akárcsak Chilében néhány évtizeddel korábban, itt is hatalmas erkölcsi kockázat alakult ki. Abban a reményben, hogy ösztönözheti a növekedést és csökkentheti a folyó fizetési mérleg hiányát, amely ekkor a GNP-nek csaknem 8 százalékára rúgott, az új mexikói kormány leértékelte a pesot az egy évvel korábban bejelentett leértékelési határnál 15 százalékkal nagyobb mértékben. A leértékelte valutát a spekulánsok azonnal megtámadták, a kormány pedig visszatért a lebegő árfolyamhoz. A külföldi befektetők pánikba estek, ezzel az árfolyam meredek esését idézték elő, és Mexikó számára lehetetlenné tették, hogy hiteleket vegyen fel a büntető kamatnál alacsonyabb ráta mellett. Ahogy 1982-ben, az összeomlás ismét közel volt. Az ország csak az amerikai kincstár és az IMF által szervezett rendkívüli, 50 milliárd dolláros kölcsön segítségével tudta elkerülni a tragédiát. Az infláció, amely az 1987-es 159

százalékról 1994-re 7 százalékra csökkent, most ismét növekedni kezdett, ahogy a peso leértékelődött. Mexikó nemzeti kibocsátása több mint 6 százalékkal csökkent 1995-ben. A munkanélküliség több mint megduplázódott a nagymértékű költségvetési lefaragások, a magasba szökő kamatráta és az általános bankcsőd közepette. A visszaesés azonban csak egy évig tartott. 1996-ra az infláció csökkent, a gazdaság pedig növekedésnek indult, ahogy a peso lebegtetése fennmaradt. Mexikó újra hozzájutott a privát tőkepiacokhoz, és határidő előtt visszafizette az amerikai kincstár felé a tartozásait.⁹

Afrika

Afrika jelenleg a Föld második legnagyobb lakónépességgel rendelkező kontinense, napjainkban több mint 1,1 milliárd fő lakja, amely népesség folyamatosan növekszik, s várhatóan Afrika lesz az utolsó a kontinensek sorában, ahol a népességnövekedés meg fog állni. amely állandósítja a szegénységet és az egészségtelen életkörülményeket, pedig a szubszaharai Afrikában élők már ma is 30 évvel rövidebb életkorra számíthatnak, mint a fejlett világ polgárai. A malária, a tbc, a kolera, a szifilisz és sok más egyéb fertőző betegség e kontinensen a leggyakoribb, de ez egyik legveszélyesebb vírussal, a HIV-vel fertőzöttek száma is itt a legmagasabb, összesen 30 millió fő, amely az összes fertőzött $\frac{3}{4}$ -e. Afrika globális gazdasági teljesítménye messze elmarad attól, amely lakosságszámához mérten elvárható lenne, amely abszolút hanyatlás az olajválságtól kezdődően eszkalálódott. Szemléletesen támasztja alá ezt a hanyatlást az a tény, hogy a Szaharától délre fekvő országok egy főre számított társadalmi összterméke 1965-1990 között csupán 0,2 %-kal növekedett, sőt, ezzel ellentétesen Ghána, Elefántcsontpart, Szenegál, Csád, Zaire (a mai Kongói Demokratikus Köztársaság) és Zambia mutatói egyenesen csökkentek. Afrika részesedése a világ GDP-jéből 1960-1989 között 1,9 %-ról 1,2 %-ra csökkent, részesedése a világkereskelemből ugyanebben az időszakban 3,8 %-ról 1 %-ra, a fejlődő országokba irányuló magánbefektetések 25 %-ról 15 %-ra. Kijelenthető, hogy Afrika végzetesen lemaradt

⁹ Blecker A. R.: NAFTA, The Peso Crises, And The Contradictions of the Mexican Economic Growth Strtegy. Center For Economic Analysis.,1996, Working Paper Series 1. Working Paper No. 3

a nemzetközi gazdasági versenyben. További hatalmas probléma, hogy Afrika alapvetően legfontosabb exportcikkei a nyersanyagok, amelyek késztermékké történő feldolgozása javarészt már nem a kontinensen történik, így a kontinens országai évente több milliárd dollárt veszítenek a cserearányok folyamatos romlásából fakadóan. Ahhoz, hogy a feldolgozóipar erőteljesebb szerepet kaphasson, hatalmas fejlesztésekre lenne szükség, amely elképzelhetetlen nemzetközi hitelfelvétel nélkül. A feldolgozóipar a szubszaharai Afrika exportjából mindössze 7 %-kal részesedik, míg ez az arány Latin-Amerikában meghaladja a 20 %-ot, Dél- és kelet-Ázsiában pedig az 50 %-ot is. Megjegyzendő, hogy Afrika országainak 2/3-ának a nyersanyagok (leginkább arany, gyémánt, platina, kobalt, króm, mangán, uránium, foszfát, réz) exportálása jelenti a legfőbb bevételi forrást. Az elavult technológiával végzett földművelési tevékenységek alkalmatlanok arra, hogy a teljes lakosságot minőségi élelemmel lássák el, míg az analfabéták aránya is e kontinensen a legmagasabb, nem egy országban 50 %-ot megközelítő értékkel, ráadásul azon kevés személy, aki felsőfokú végzettséget szerez is elvándorol, jellemzően Európába vagy Észak-Amerikába, a jobb megélhetés reményében. Afrika az 1980-as évektől a legjobban eladósodott kontinens, külső adóssága két évtized alatt háromszorosára növekedett. Az adósságszolgálat az összes exportbevétel 20 %-ának megfelelő összeg.

Az adósságválság kezelésére a Világbank által kidolgozott programok az 1990-es években annak ellenére is megtorpantak, hogy egyes országokban, pl. Szenegálban a GDP 15 %-ának, vagy Tanzániában a GDP 40 %-ának megfelelő összeget fordítottak a bankrendszer megreformálására. A Világbank feltételül az erőn felüli liberalizációt és az adóbevételel-növelést szabta meg, amelyek tovább gyengítették az egyes államok nemzetközi pozícióit, sőt, kontraproduktív módon a teljes közszektorban hanyatlás volt megfigyelhető, amelynek eredménye az addigiaknál is burjánzóbb korrupció lett. Bár az kijelenthető, hogy az ezredfordulóra az afrikai egypártrendszerek és a katonai diktatúrák visszaszorultak, a mai napig nem kerültek kiépítésre olyan hatékony intézmények, amelyek sikeresen képesek lennének kezelni az adósságállományt, mellyel párhuzamosan véghez vihetnék a strukturális reformokat. A kontinens országainak államháztartási hiánya az 1980-as évek 4,8 %-os átlagáról az 1990-es évekre 5,3 %-ra nőtt. Szinte hihetetlen, de míg az 1990-es

évek első felében az egy főre jutó export Kelet-Ázsiában évi 14 %-kal, addig Afrikában mindössze 1,5 %-kal növekedett.¹⁰

Afrika legfőbb problémáinak megoldása lehetetlen külső – a kontinensen kívüli – források bevonásával, tekintettel arra, hogy a globális világ által „diktált” fejlődési ütem olyan gyors, hogy abba egyedül képtelen becsatlakozni. A külföldi működő tőke befektetéseken túl lehetetlen elkerülni a hitelfelvételt, hiszen több olyan szektor fejlesztésére is hatalmas igény van – oktatás, egészségügy, közszektor –, amely szektorokba a piaci szereplők nem, vagy csak ritkán látnak befektetési lehetőséget, annak megtérülése csak hosszútávon, összgazdasági szinten érezteti hatását, mert a könnyen elérhető nagy profit hiánya figyelhető meg e szektorokban. Az afrikai országok gazdaságának kifehéritése, az adózási morál radikális növelése, a mélyszegénység – alultápláltság – fokozatos felszámolása, a népességrobbanás és a fertőző betegségek megállítása mind-mind olyan feladatok, amelyeket a korrupcióval átszőtt nemzeti kormányok egyedül nem, vagy csak részben, nem elégséges módon képesek kezelni. A fejlett országok számára is létkérdés, hogy Afrikát ne hagyják magára, elég, ha csak a szegénység vagy a háborúk elől menekülő lakosságra gondolunk – migránsválság –, vagy a nemzetközi szintű terroristahálózatokra, vagy a fertőző betegségek világsszinten történő elterjedésére – pl. AIDS, ebola –, esetleg csak arra, hogy egy fejlettebb gazdasággal bíró Afrikával közel 1 milliárd fővel kibővíülhetne a világpiac. Tehát Afrika mélyintegrációja a globális kereskedelmi folyamatokba több annál, mint egyszerű segélyezési politika, e felemelkedés mindannyiunk érdeke. Kissé bizarr, de a szemléltetés végett nagyszerű párhuzamként elég csak a II. világháború utáni Marshall-segély hosszú távú politikai-gazdasági vetületére gondolni.

Az olyan nemzetközi hitelintézmények, mint az IMF és a Világbank, illetve más szervezetek évről-évre hatalmas hitelösszegeket biztosítanak az afrikai országoknak, amelyekért feltételül a globális szinten kedvező kamattal rendelkező törlesztésen túl különböző szakpolitikai programok kidolgozására és megvalósítására kérik fel a kormányokat, úgy, mint a korrupció felszámolása, az oktatás fejlesztése stb.

Afrika jelenlegi külső adósságrátája kezelhetőnek tűnik, azonban annak gyors növekedése több országban is aggodalomra ad okot, így cselekvésre van szükség, ha nem akarjuk, hogy megismétlődjön az 1980-as és az

10 Németh István: 20. századi egyetemes történet, Osiris Kiadó, 2005, 251-268. old.

1990-es évek afrikai adósságválsága.

Sajnos az elmúlt évtizedekben több Afrikai ország is fizetéseképtelenné vált (pl. Elefántcsontpart, Zaire, Zambia stb.), amely legfőbb oka, hogy az adósságtörlesztés és a növekedés fogalma alapvetően kontraproduktív, kiváltképp, ha egy fejlődő afrikai ország gazdaságáról beszélünk. A fejlesztési erőforrásokra szánt összegek adósságszolgálatba történő bevonását a földrészen elterjedt nézetek szerint nem tekintik prioritásnak, amely így könnyen az adósságszolgálat részbeni vagy teljes megtagadásához vezethet. Sőt, ez olyannyira elterjedt gondolkodásmód, hogy az számít kirívó esetnek, ha egy afrikai ország rendszeresen, szerződészerűen teljesíti kötelezettségeit.¹¹ Jó példa erre Burkina Faso volt elnökének, Thomas Sankarának (1949-1987) 1987. július 29-én, az Afrikai Egység Szervezetének Addisz-Abeában tartott konferenciáján elhangzott hírhedt beszéde is:

„Úgy gondoljuk, az adósságot annak eredetétől kell megvizsgálni. Az adósság eredete a gyarmatosítás eredetéből származik. Azok, akik pénzt hiteleznek nekünk ugyanazok, akik ezelőtt gyarmatosítottak minket. Ők ugyanazok, akik az államainkat és gazdaságunkat irányították. A gyarmatosítók azok, akik eladósították Afrikát. Nekünk semmi közünk ehhez az adóssághoz. Tehát nem is kell megfizetnünk. Az adósság neokolonializmus, amelyben a gyarmatosítók technikai asszisztensekké alakultak. De jobban illik rájuk a „technikai gyilkos” kifejezés. A jelenlegi formájában, ahogy az imperializmus irányít, a hitel nem más, mint Afrika okosan menedzselt visszahódítása, azzal a céllal, hogy külföldi szabályok alapján leigázzák a növekedését és fejlődését. Ezzel mindegyikünk pénzügyi rabszolgává válik, amely nem különbözik a valódi rabszolgától, és mindezt azok miatt, akik voltak elég gazdagok ahhoz, hogy pénzt fektessenek az országunkba azt követelve, hogy fizessük azt vissza. Megmondják nekünk, hogy fizessük vissza, de ez nem erkölcsi kérdés. Ez nem arról a becsületről szól, hogy visszafizessük-e vagy sem.”¹²

Mind a segélyezés, mind a hitelfelvétel közel azonos problémákat vet fel, hiszen egyes afrikai országok mindkettő „megoldást” egyfajta ajándéknak tekintik – amely a fentiek alapján akár történelmi okokra is visszavezethető –, amelyek nem járnak kötelezettségekkel.

11 8 kérdés az eladósodásról (Artner Annamária, Farkas Péter, Lóránt Károly, Németh Tibor), Budapest, 1995

12 <http://www.amiidonk.hu/antiimperializmus/thomas-sankara-csodalatos-beszede-az-adossag-visszafizetesenek-megtagadasarol-3-honap-mulva-meggyilkoltak/>

A G8-ak 2005. júliusi, gleneagles-i ülésén segélyezési reformokat és Fekete-Afrika felzárkózását ígérő programokat hirdetett, amelyek egy év elteltével is felemás eredményeket ért el az egészségügy és az oktatásügy területén, tekintettel arra, hogy a rendkívül magas népszaporulattal szinte egyik intézkedés sem veheti fel a versenyt. A Nemzetközi Valutaalap (IMF) 2006. januárban elengedte a 19 legszegényebb ország tartozását, amely bár etikailag jó ötletnek tűnhet, túl gyakran alkalmazva azt az üzenetet közvetíti az egyes afrikai országoknak, hogy bármilyen hitelre is tesznek szert, annak visszafizetésének elmulasztása nem jár semmiféle retorzióval, tehát a hitel tekinthető egyfajta ingyen pénznek is. Viszont ezzel ellentétesen az is elérhető, hogy az esetleges, befektetni kívánó piaci szereplők is távol maradnak, hiszen egy olyan kormányral nem mernek majd együttműködni, amelytől nem várhatja a megállapodások betartását. Bár az adósság-elengedésre is léteznek pozitív példák, úgy, mint Ghána esetében, ahol az így felszabadult törlesztő részleteket infrastrukturális fejlesztésekre költötték. A gleneagles-i ülésen arról is döntés született, hogy 2010-ig 50 milliárd dollárral növelik a szegény államoknak szánt segélyezési összegeket, de ez még így is csak a fejlett országok nemzetközi össztermékének 0,36 százalékát teszi ki, ami csupán fele a 30 évvel ezelőtti összegnek. Az Afrikai Unió szerint a támogatások jelen formájukban csak a korrupciót táplálják, amely indokolatlanul megnöveli az élelmiszer-árakat, elriasztja a befektetőket és visszafogja a fejlesztéseket. James Shikwati kenyai gazdasági szakértő szerint Afrikának elsősorban nem pénzre, hanem szemléletváltásra van szüksége, hiszen az nem gazdasági önállóságra ösztökéli, hanem koldulásra tanítja az afrikaiakat. Érdeemes megfigyelni azt az összefüggést, mely szerint azokban az államokban alakultak ki a leginkább torz gazdasági szerkezetek, ahová a legnagyobb mértékű segélyek érkeztek. A kétezres évek elején több országban is átfogó vizsgálatokat indítottak a segélyek elsikkasztása miatt, így például Nigerben vagy Burundiban.¹³

¹³ <http://m.origo.hu/nagyvilag/20060630afrika.html?pldx=1>

Akár az afrikai hitelfelvételek negatív iskolapéldájának is tekinthető Mozambik esete az IMF-el, mely szerint a maputoi kormány titokban svájci és orosz pénzintézetek közreműködésével egymilliárd dolláros hitelállományra tett szert 2013-2014-ben az IMF tudta nélkül, amely ennek hatására felfüggesztette saját, az országba irányuló hitelezését. Az eltitkoláson túl a pénznek rossz gazdája is volt Mozambik: Állami fedezetű, 850 millió \$ értékű kötvényt bocsátottak ki egy tonhal-halász vállalat fejlesztésére, de legalább 500 millió \$ értékben hadihajókra és egyéb védelmi eszközökre költött, amivel Mozambik az Indiai-óceáni partvidékének védelmét erősítette meg, ahol a közelmúltban földgáz-mezőket fedeztek fel.¹⁴

2006-ban, Tony Blair brit miniszterelnök és Bill Gates, a Microsoft szoftveróriás vezére által kezdeményezett testület célul tűzte ki az afrikai szegénység elleni küzdelem monitoringját, ellenőrzését. A testület tagja az ENSZ főtitkára és a nigériai elnök is, így biztosítva a kontinens megfelelő képviselését. A testület létrejöttének egyik legfőbb oka, hogy az ezredfordulón elindított fejlesztési programok ellenére Afrikában tovább nőtt a szegénység - a világ 10 legszegényebb állama közül 6 Afrikában található -, amely az emberi jogok további sérelmét is magában hordozza. Tovább rontja a helyzetet, hogy több nyugati állam nem a segélyek mértékének növelésével igyekszik segíteni, hanem az adósságelengedést számítják át készpénzre, amely mindazon országoknak, akik eddig sem voltak képesek fizetni nemzetközi tartozásaikat, szint semmilyen jellegű segítséget nem jelentettek.¹⁵ További probléma, hogy napjainkban az adósság elengedéséért cserébe további, előnytelen gazdasági változásokra kényszerítik rá az afrikai államokat, amelyre kiváló például szolgálgat a kínai gazdasági expanzió.

Az Afrikai Unió kezdeményezésére 2001-ben, a zambiai Lusakában létrejött a NEPAD (The New Partnership for Africa's Development), amely keretei között a résztvevő afrikai országok önkéntesen vállalták, hogy a lehető legtöbbet tesznek a kormányzati és gazdasági reformok megvalósításáért, amelyért cserébe pénzügyi segítséget vártak a fejlett nyugati országoktól, viszont ez elmaradt, ahogy a reformtörekvések is lassan elsorvadtak.¹⁶ 2002-ben adósság-világkonferenciát tartottak Mexikóban, ám igazi előrelépés itt sem történt. A 2005-ös G8 értekezleten 14 afrikai és négy latin-amerikai ország 40 milliárd \$ értékű adósságát

14 <http://444.hu/2016/04/18/meg-az-imf-is-meglepodott-azon-mekkorat-hazudott-a-koltsegvetese-rol-mozambik>

15 <http://www.origo.hu/nagyvilag/20060626nekigyurkoznek.html>

16 https://en.wikipedia.org/wiki/New_Partnership_for_Africa%27s_Development

törölték, amelyre Bob Geldolf, a Live8 koncertek egyik szervezője így reagált: Afrikában most 200 millió fővel többen ébredhetnek úgy, hogy senkinek sem tartoznak. Az adósságtörlesztés a GDP 7-10%-át tette ki az érintett országokban, így akár azt is állíthatnánk, hogy fellélegezhetnek, és a felszabaduló forrásokat végre ténylegesen is gazdaságfejlesztésre fordíthatják, de mivel a törlesztő részletek nagy részét eddig sem tudták fizetni, így szó sincs erről.¹⁷

	Gross national income (Millions of current dollars)		External debt stocks: Total (Millions of current dollars)		External debt stocks: Annual average rate of growth (Percentage)		External debt stocks (Percentage of gross national income)		External debt stocks (Percentage of exports of goods, services and primary income)	
	2006–	2011–	2006–	2011–	2006–	2011–	2006–	2011–	2006–	2011–
	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013	2009	2013
Africa	1 363 994	2 170 000	302 620	443 165	7,8	10,2	24,2	22,0	71,7	70,6

2. ábra: GNI és adósság¹⁸

Ahogy az a fenti táblázatból is látszik Afrika GNI értéke közel 60 %-kal növekedett 2011-2013 között a 2006-2009-es időszakhoz képest, amely bár pozitívan értékelendő, ezzel párhuzamosan a külső eladósodottság mértéke is növekedett, méghozzá közel 50 %-kal. Egy kismértékű, ámbár mégiscsak negatív irányú tendencia is kiolvasható, amely szerint addig, amíg 2006-2009 között átlagosan 7,8 %-os volt évente a külső adósságállomány növekedése, addig ez az érték 2011-2013 között már 10,2 %-os volt.

A következőkben ejtsünk pár szót Kína monetáris politikájának az afrikai nemzetgazdaságokra gyakorolt közvetlen és közvetett hatásairól. A kínai gazdasági expanzió az afrikai kontinensen legalább két évtizede tart töretlenül, annak lendülete csak erősödik, olyannyira, hogy napjainkra a Föld legnépesebb országa vált Afrika legnagyobb kereskedelmi partnerévé, amely annak is köszönhető, hogy a kínai feldolgozóiparnak óriási szüksége van a jó minőségű, olcsó nyersanyagokra, ráadásul Afrikában több állam is szívesebben látja az ázsiai országot tárgyalófélként a nyugati társaik helyett. 2014-ben a kétoldalú kereskedelmi forgalom értéke 220 milliárd USD, míg az Afrikában történő kínai befektetések értéke 32 milliárd USD volt. Ez a gondolkozásmód nem biztos, hogy célravezető,

17 Afrika a G8 és Live8 után: Az adósságelengedés háttere és hatása, Farkas Péter, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, 2005, http://vki3.vki.hu/sn/sn_108.pdf

18 The Economic Development in Africa Report 2016: Debt Dynamics and Development Finance in Africa, 25-28. oldal

hiszen olyan érzelmi szálak is befolyásolhatják, mint a volt gyarmati múlt öröksége, vagy a függetlenség elnyerésével párhuzamosan felmerülő gazdasági nehézségek áthidalására folyósított, de célt tévesztett nyugati hitelek által okozott adósságcspadák. Kétség sem férhet hozzá, hogy a Kínával történő “üzletelésnek” is ára van, elég, ha csak az infrastruktúra fejlesztésekért cserébe kapott kínai bányakoncessziókra, vagy az egyes országok pénzügyi rendszerének átformálására gondolunk. Kína azért cserében engedte el Zimbabwe 40 millió USD értékű, 2015-ben esedékes adósságát, ha a hararei kormány hivatalos fizetőeszközzé teszi a jüant. 2010-2015 között Kína több, mint 1 milliárd USD alacsony kamatozású hitelt nyújtott Zimbabwenak, leginkább infrastruktúrafejlesztésre (pl. az országos áramkimaradások mérséklése miatt a hwangei hőerőmű megépítésére), amely fejlesztések esetében a kivitelező vállalatok szintén kínaiak, ahogy a felhasznált építőelemek is, sőt, gyakran már az építőmunkások is.¹⁹ A zimbabwei kormány kijelentette, hogy a kínai turisták saját nemzeti valutájukkal, tehát jüannal is fizethetnek Zimbabwe területén, illetve Harare ezentúl jüanban törleszti adósságát Kína felé, amely elszámolórendszert a két érintett jegybank közösen dolgoz ki. Kína globális gazdasági erejének megszilárdulását mi sem jelzi jobban, minthogy a jüan bekerült az IMF tartalékvalutái közé.²⁰ Érdemes megjegyeznünk, hogy Zimbabwe az IMF felé 2001 óta fennálló teljes, mintegy 108 millió USD értékű adósságát törlesztette 2016 októberében, de még így is hatalmas összegű adósságot görget maga előtt, amelyet olyan nemzetközi szervezetek felé kell megfizetnie, mint a Világbank (1,15 milliárd USD), vagy az Afrikai Fejlesztési Bank (601 millió USD).²¹

2015-ben Afrika volt a leggyorsabban növekvő gazdaságú kontinens a világon, amely magával vonzotta, hogy a fogyasztói, kormányzati és vállalati hitelek növekedési mértéke is itt volt a legmagasabb, amely aggodalomra adhat okot, figyelembe véve a gyenge törlesztési morált. Az olyan szélsőséges gazdaságokkal rendelkező országok, mint Szenegál, Elefántcsontpart vagy Zambia által kibocsátott, nagy hozammal kecsegtető államkötvényeire hatalmas túljelentkezés van a piacon a befektetők között.

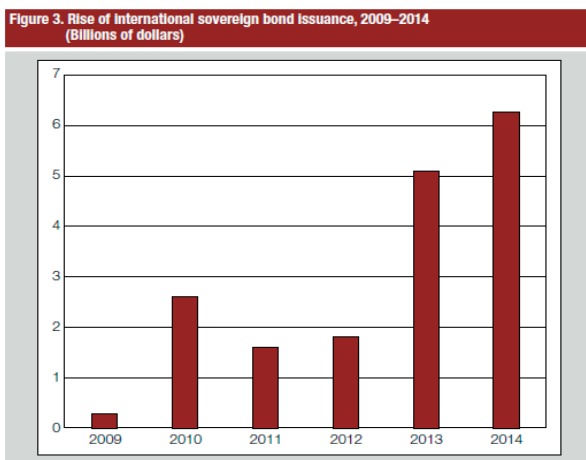
Kenya 2 milliárd USD-os államkötvény kibocsátására négyszeres

19 Az 1,5 milliárd USD értékű tendert a kínai Sinohydro vállalat nyerte el a hwangei hőerőmű építésére.

20 <http://magyaridok.hu/kulfold/zimbabweban-mar-juannal-is-lehet-fizetni-249166/>

21 <http://www.africanews.com/2016/10/21/zimbabwe-clears-15-year-debt-arrears-owed-imf/>

túljelentkezés érkezett a piacról. Ezek a kötvénykibocsátások egyszerre lehetnek gazdaságösztönzők – hiszen azonnali pénzt kap az állam –, de egyben lehetnek a növekedés megfojtói is, amennyiben helytelen befektetéseket eszközölnek belőlük, amelyek hozama nem éri el a visszafizetett tőke és annak kamatainak mértékét. 2014-ben, az addig is legrosszabbul teljesítő afrikai valuta „tulajdonosa”, Ghána 1 milliárd USD értékű államkötvényt bocsátott ki, amely visszafizetése már annak kibocsátásakor megkérdőjelezhető volt. Fontos volna, hogy a piaci szereplők is racionálisan lássák a helyzetet és önmérsékletet tanúsítsanak az államkötvények vásárlásakor, mert ez rossz üzenetet, hamis illúziót hordoz az afrikai kormányok számára.²²

3. ábra. Nemzetközi államkötvény kibocsátások növekedése Afrikában 2009-2014 között²³

Afrika újra és újra ugyanabba a hibába esik, ahogy azok a befektetők is, akiknek nem fizették vissza a hiteleiket, de továbbra is vállalják a magas kockázatokat a magas hozamok reményében. Ahogy a fenti ábrán is látszik, 2010-ben Afrikában több mint 2 milliárd \$-ral emelkedtek a köt-

²² <http://www.economist.com/news/21631955-worrying-build-up-borrowing-coming-african-debt-crisis>

²³ The Economic Development in Africa Report 2016: Debt Dynamics and Development Finance in Africa, 25. o.

vénykibocsátások az előző évhez képest. Bár 2011-2012-ben mérséklődés figyelhető meg, 2013-ra ismét látványos, majd háromszoros a növekedés, amely magas bázisról 2014-ben további 1 milliárd USD-os növekedés volt megfigyelhető.

Afrika teljes adósságának GDP-hez viszonyított aránya 2008-ban 30 % volt - köszönhetően a magas nyersanyagáraknak és az adósságelengedéseknek –, amely bár egyes nyugati országok értékeihez viszonyítottan nem tűnik magasnak, a gazdasági teljesítményeket is megvizsgálva kiderül, hogy ezen értékek mellett sem képesek növekedésre és gazdasági fejlődésre, illetve gondot okoz a törlesztőrészletek megfizetése. Megdöbbentő, de 2014-re ez az arány 80 %-ra növekedett, amely növekedési ütem hosszútávon fenntarthatatlan.²⁴

Afrika kilátása, jövőképe

Nyugaton a privátszféra adósságállománya a GDP 200 %-a körül mozog. A szubszaharai országokban ez az érték a GDP 10-30 %-a körüli, amelyben hatalmas növekedési potenciál rejtőzik. Ha van olyan kontinens, ami képes arra, amire Kína, akkor az Afrika a következő 30 évben. Egyre nagyobb mértékű befektetések érkeznek az energiaiparba. Afrikában napi 10 millió hordónyi olajat termelnek ki, amely megfelel az orosz, illetve a szaúd-arábiai mennyiségeknek egyaránt. Hatalmas robbanás előtt áll a telekommunikációs szektor és a kiskereskedelem is, amely a demográfiai folyamatokkal támasztható alá. A 15-24 év közötti fiatalok száma Kínában egy évtizeden belül várhatóan 30 %-kal fog csökkenni, amely nem fogja tudni ellátni kellő mennyiségű munkaerővel a termelői szektorokat (leginkább textilmunkák), így a befektetések egy része Afrikába érkezhets meg, ahol az említett korosztály létszáma egyre csak bővül. A oktatás fontosságának hangsúlyozása elengedhetetlen, tekintettel arra, hogy bár hatalmas mennyiségű, olcsó, de alapvetően képzetlen munkaerővel rendelkezik a kontinens (elég csak a 180 millió fős Nigériára gondolnunk), tehát ez még ahhoz kevés lehet, hogy a komolyabb befektetők, multinacionális cégek itt hozzák létre termelőegységeiket, fellendítve ezzel a gazdaságot, amely közvetetten leginkább segíteni az államadósság legyűrését, a hitelcsapdák elkerülését. Ahhoz, hogy Afrika bekerülhessen a nemzetközi gazdasági

24 <http://www.africaresearchinstitute.org/newsite/publications/africa-debt-rising-2/>

vérkeringésbe, meg kell szilárdítani a demokráciáit, vissza kell szorítani a korrupciót, fejleszteni kell az egészségügyet és az oktatást, illetve ki kell alakítani a hatékony pénzügyi intézményeket, amelyek megfelelő monitoring tevékenység mellett segítik a beérkező hitelek, segélyek és adóbevételek felhasználását. Ha a fent leírtak akár csak részben is megvalósulnának, a középosztály szélesedésével garantálni lehet majd az elért állapot fenntartását is. Ha Afrika ügyes, akkor Kína – jelenleg már inkább India – min-tájára kihasználja a társadalmában és az erőforrásaiban rejlő gazdasági potenciált. Amennyiben a kontinens él a lehetőségeivel, úgy előrejelzések szerint 2050-re a várható élettartam 13 évvel fog növekedni, a népesség meg fog duplázódni és a háztartások jövedelme a jelenlegi hétszeresére fog növekedni.²⁵ Mind az Agenda 2063, mind az Afrikai Unió The 2030 Agenda azt a célt szolgálja, hogy ezen tervek valósággá válhassanak.

Konklúzió

Melyek tehát azok a nemzetközi hitelezési gyakorlatok, amelyek deficitjei által a vizsgált országok a több évtizedes adósságspirálból kisebb-nagyobb megszakításokkal nem tudnak eredményesen kilépni? Mint korábban említésre került az eladósodás a fejlett országokban a tőkeértékesülés zavarai miatt nem befektethető tőkéknek a szintén lépéskényszerben lévő fejlődő országokba való kihelyezésével kezdődött. A visszafizethetetlen hitelek felduzzadásához a bankok tudatlan viselkedése nagyban hozzájárult. A fejlődő országok pedig kényszerből elfogadták ezeket az olcsó hiteleket. Az 1970-es években a fejlődő országok soraiban jelentős gazdasági reformok folytak, melyek célja a hazai szükségletek primátusa mellett megvalósítandó felzárkózás volt. Érdeemes ezzel összefüggésben utalni rá, hogy 1981-ben még maga a Világbank sem látott semmi kivetnivalót a fejlődés eladósodással történő finanszírozásában, 1982-ben sikeresebbnek ítélte a fejlődő országok alkalmazkodását, mint a fejlettekét. 1986-ban azonban már azon az állásponton volt, hogy az adósságprobléma gyökere a fejlődő országok gyenge alkalmazkodása és a külső sokkok.

A vizsgált makroregionális adósságválságok a fejlett országok (első-sorban az USA) kamatemelése miatt robbantak ki, vagyis teljességgel

²⁵ https://www.ted.com/talks/charles_robertson_africa_s_next_boom/transcript?language=hu

értelmetlen azt vetni az eladósodott országok szemére, hogy nem profitábilis termelésbe fektették a kölcsönöket: mert a kamatok miatt akkor sem visszafizethető az adósság, ha az 1970-es évekbeli kamatokat kitermelő (profitábilis) beruházásokat valósítottak meg. A legtöbb esetben a válsághelyzet okozói az anyagi terhek, monetáris politikák túlzott felügyelete és az állami apparátus túldimenzionáltsága volt. Bizonyos országokban, gazdasági rendszerük összeomlásának elkerülése érdekében, válság- és adósságkezelési reformok kidolgozása és ezek alkalmazása vált szükségessé. Az 1980-as évek elszigeteltsége után olyan rövidtávú reformok kerültek alkalmazásba, melyek célul tűzték ki a latin-amerikai gazdaságok nyitottabbá és versenyképesebbé tételét és a térséget serkentették a nemzetközi gazdasági életbe való könnyebb beilleszkedésre. A reformokból hiányoztak a gazdasági lemaradás kezelésének hosszútávú stratégiái. Olyan mélyreható reformok hiányoztak, melyek megszüntették volna a térség érzékenységét a nemzetközi gazdasági élet állandó változásaira, a meglévők figyelmen kívül hagyták a társadalmi nehézségeket.²⁶

Az adósságok felhalmozódása az 1980-as évek eleje óta már nem gazdaságpolitikák kérdése, hanem öngeneráló folyamat. A fejlődő országok adósságállománya annak ellenére nő, hogy eredeti adósságaikat már többszörösen visszafizették. 1982 és 1990 között a fejlődő országok teljes külső adóssága 900-ról 1450 milliárd USD-ra, tehát 550 milliárd USD-ral nőtt. Ugyanezen idő alatt 1345 milliárd USD adósságszolgálatot, ezen belül 821 milliárd USD kamatszolgálatot teljesítettek. A hosszú lejáratú adósságra vonatkozó adatok a következők: az állomány 653-ról 1133 milliárd USD-ra, azaz 480 milliárd USD-ral nőtt, miközben 1160 milliárd USD adósságszolgálatot, ezen belül felvett 524 milliárd USD kamatot fizettek ki. A fejlődő országok bármire is költötték a fejlesztési hiteleket, mindenképpen a fejlett országokból származó behozatalt finanszírozták azokból, lehetővé téve ezzel a fejlett országok számára, hogy a termelés nagyobb válsága nélkül megvalósítsák (részben elodázzák) a szükséges struktúraváltást. A fejlett országok viszonylag kiegyensúlyozott növekedése nemcsak az 1970-es években, de napjainkban is nagyrészt a fejlődő országok keresletéből táplálkozik. Figyelembe véve, hogy az eladósodott fejlődő országok kereslete (import- és működőtőke-igényük révén is) a fejlett or-

26 Endrédi Viktória: Peru gazdaságpolitikai változásai a 90-es években a latin-amerikai államok tükrében. BGF KKFK, Budapest, 2004

szágok konjunktúra–ciklusainak kiegyenlítésére szolgál, továbbá, hogy az előbbiek erősen függenek az utóbbiak gazdaság- (mindenekelőtt árfolyam-, kamat, kereskedelem-) politikájától, maguknak a fejlett országoknak az érdeke, hogy az adósságteher csökkentésével és saját gazdaságpolitikájuk révén is elősegítsék a fejlődő országok gazdasági (keresleti) megerősödését.

A tényleges megoldást a klasszikus közgazdasági logikától távoli „nem piaci” lépések hozhatják meg, mint pl. a törlesztés–megtagadás, kettős árfolyam alkalmazása vagy a deviza– és import ellenőrzés. Úgy tűnik, ezek a „nem piaci” típusú tényezők kényszerítik ki az újra és újra adósságválságba sodródó világ gazdaságban leértékelődött tőkéik leírását, ilyen értelemben a világpiacon öntisztulását, s így a válságok utáni időszakokban a termelés korszerűbb alapokon való bővítését. Az az ország, amely adósságcsapdába kerülve csökkenően ragaszkodik a klasszikus monetarista receptekhez, az ezen az úton nem talál megoldást. Csak a lakosság többségének terheit növeli a felzárkózás esélye nélkül.²⁷ Ezen országok adósságállománya csökkentésének egyik lehetősége az adósságállomány pénzüpi menedzselése, másik pedig a hitelezőkkel közösen a visszafizetési feltételeket kedvezőbbé tétele lehet. Egyértelmű, hogy hitelezőknek is erőfeszítéseket kell tenni az elhibázott politikájuk okán. Rövidtávon ugyan nem érdekük a probléma megoldása, de hosszútávon nem fenntartható ez az öngerjesztő folyamat. Sok ország esetében az eladósodáshoz a nemzetközi kamatmechanizmus is hozzájárult.

Az eladósodott fejlődő országok nettó tőkeexportőr pozíciója – éhínség szélén lévő országokból tőke áramlik a fejlett világ felé – hosszútávon fenntarthatatlan. A fejlett országok kormányai által nyújtott segélyek végeredményben csak azt teszik lehetővé ezen országok számára, hogy azok tovább fizessék a magánszektor felé az adósságuk kamatait.

Latin-Amerika lehatárolását tekintve valójában egy társadalomföldrajzi kultúrrégió, és nem egy természeti alapon létrejött területi egység. Elkülönülése Észak-Amerikától és a kultúrrégió kialakulása gyarmatosítás idejére tehető, amikor az új-latin nyelvű spanyolok és portugálok hódításai után felosztották egymás között 1494-ben. A tordesillasi szerződés kimondta, hogy a nyugati hosszúság 46. fokától keletre fekvő területek a portugáloké, nyugatra pedig a spanyoloké. Ekkor még nem is sejtették, de

27 Artner Annamária, Farkas Péter, Lóránt Károly, Németh Tibor: 8 kérdés az eladósodásról. Budapest, 1995

Dél-Amerika nagy része is túlnyúlik ezen hosszúsági körön, amit évekkel a szerződéskötés után fedeztek fel- ez a terület a mai Brazília.

Tanulmányunk ezen fejezete a fent említett kultúrrégiót veszi górcső alá, és vizsgálja meg Latin-Amerika szerepét a centrum-periféria viszonyrendszerben. Továbbá a fejezet betekintést nyújt a gyarmati idők társadalmi kérdéseitől egészen Latin-Amerika modern kori társadalomtörténetéig. Érdekes folyamatok vezettek a mai napig formálódó integrációs kísérletekig, amellyel a térség próbál boldogulni a világgazdaság erőterében. Ezek mentén haladva talán megértjük ennek a sajátos tulajdonságokkal bíró térség gazdasági-társadalmi irányultságait.

Latin-Amerika a gyarmati időkben

Latin-Amerika elnevezése III. Napóleonról ered, mivel az újlatin nyelveket beszélő Latin-Európa „mintájára” bevezette Latin-Amerika földrajzi fogalmát. Ezzel kifejezte azt, amit a francia érdekek kívántak, azaz, hogy ez a terület az újlatinoké (a portugálok és spanyolok mellett a franciáké is) az angolokkal szemben.

Vallási szempontokat figyelembe véve Latin-Amerika erős egységet mutat, hiszen a gyarmati idők misszionáriusainak köszönhetően az egész térség erősen katolikus vallású. A katolikus valláshoz köthető a magas gyermekáldás, köszönhetően az abortusz és a hivatalos születésszabályozási politika határozott elutasításának. Ennek hatása látható az 1940 és 1980 között végbement népességrobbanás során.²⁸

Mexikó és az Egyesült Államok között húzódó határvonal jelenti a latin-amerikai kultúrrégió északi határát. Ebből következően Latin-Amerika valamivel több mint 20 millió km² területű, lakosainak számát pedig 2012-ben 600 millió fő felett jegyezték.

A terület további két fő egységet foglal magába: Közép- és Dél-Amerikát. Közép-Amerikát tovább bontva három alegységet kapunk: Mexikót, a Karib-szigeteket és a Közép-amerikai Földhíd térségét.

²⁸ Jeney – Kulcsár – Tóza, 2013

4. ábra: Latin-Amerika kultúrrégiójához tartozó országok
 Forrás: Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak,
 BCE, 2013., 347. oldal, Varga Ágnes szerkesztése

Latin-Amerikában korábban kezdődött a gyarmatosítás, mint a fejlődő világ többi részében, és majd három évszázadon keresztül eltartott. Sajátosság továbbá, hogy ezeken a területeken a portugálok és spanyolok nagyszámban telepedtek le. Sokkal inkább jellemezhető Latin-Amerika Észak-Amerika helyett a „népek olvasztótengelyeként”, mivel az európaiak mellett indiánok és afrikaiak is megtalálhatóak a letelepedettek között. Továbbá a Trópusi-Afrikából behurcolt rabszolgák, őslakos indiánok és európai gyarmatosítók együttélésével igen összetett népesség alakult ki.

Ahol korábban is fejlett civilizációk voltak jelen (inkák Dél-Amerikában, maják és aztékok Közép-Amerikában), vagy éppen az ültetvényes gazdálkodásból adódóan kevésbé jelentős területeken (pl. Amazónia) inkább megmaradtak az őslakos indiánok. A különböző indián népcsoportok mára már elvétele, egy-egy országban maradtak csak jelentős arányban (Bolívia, Peru, Guatemala). A Latin-Amerikában élő társadalmakra jellemző a mesztic többség (indián-kreol keverék), pl. Mexikóban.

Az indián hagyományok ma is jelen vannak a térség életében, a kultúra szerves részét képezik, kezdve az indián eredetű szavakkal, az indián konyhával (tortilla, kukoricalepény), egészen az indián eredetű faluközöségi birtokformáig (ejido).²⁹

Az afroamerikaiak és az afroamerikai-kreol keverékek (mulattok) je-

²⁹ Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

lentős arányban élnek azokon a trópusi, szubtrópusi területeken, amelyek alkalmasak az ültetvényes gazdálkodásra (Brazília, Karib-térség). A kevés számú afroamerikai-indián keverék, azaz a zambók olyan ültetvényes gazdálkodásra alkalmas területeken vannak jelen, ahol jelentős számban maradtak fenn indián civilizációból közösségek, így a keveredés adott volt (pl. a Földhíd országaiban).³⁰

A politikai-gazdasági egység fokozatosan alakult ki Latin-Amerika gyarmatosítása során. Világkereskedelemben való részvételét sokáig csak a nemesfémek (arany, ezüst, réz) bányászata jelentette, kizárólag a primer szektor fejlődését eredményezték a spanyol és portugál érdekek.

Az egyre növekvő telepések száma magával hozta a gyarmati, egyházi és világi közigazgatás kiépítését. Az anyaországok alkirályságokat hoztak létre (Új-Spanyolország, Peru, Rio de la Plata, Brazília, stb.), és elterjedt a nagyobb területű latifundiumok gazdasága, a trópusi monokulturális ültetvényes gazdálkodás (dohány-, cukornádtermesztés), szemben az ipar fejlődésével, amit nem támogattak a gyarmatosítók.³¹

A XIX. század elején bekövetkezett gyarmati függetlenedés után is meghatározóak maradtak azok a primer szektor-beli termékek, amelyek miatt számos latin-amerikai ország vált „egy termék gazdasággá”, amelyen keresztül integrálódott a világgazdaság körforgásába. A kis országok mellett (Karib-térség, Földhíd banánköztársaságai) ez jellemző a nagyobb országokra is (argentin marhabőr, brazil kávé, chilei réz, mexikói ezüst, venezuelai kőolaj).³²

Az angol illetve észak-amerikai iparcikkeket távol tartani igyekvő európai gyarmatosítók magas védővámokkal védték a piacot, ugyanakkor a latin-amerikai oligarchia érdekelt volt a szabad kereskedelemben. Ennek oka, hogy olcsóbb és magasabb minőségű iparcikkekhez szerettek volna jutni, valamint az export-gátló tényezőket igyekeztek volna kiiktatni.³³ Ezek a szabadkereskedelmi érdekek hamar függetlenedési mozgalmakhoz vezettek, a legtöbb latin-amerikai ország a XIX. század elejére sikeresen függetlenné vált, ugyanakkor ezt a folyamatot nem minden országban követte nyugodt, békés fejlődés.

30 Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

31 Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

32 Probáld, 2005

33 Golobics, 2002

Függőségi viszony, másként

A mai országok többszöri különválások és egyesülések folyamata után alakultak ki, zaklatott történelemmel a hátuk mögött. Spanyolországtól való politikai különválás közel sem járt valódi gazdasági függetlenedéssel, hiszen az Amerikai Egyesült Államok – aki segédkezett is a spanyolok elleni elszakadásban - egyre nagyobb gazdasági befolyást kezdett gyakorolni a térség felett. A Monroe-elv ki is mondta, „Amerika az amerikaiaké”, utalva az USA Latin-Amerikára kiterjedt érdekeltségi szándékára.³⁴

A térséget a XIX-XX. században elmaradottság-tudat jellemezte. Eltérően a korszakban fejlett európai országokkal és az USA-val, Latin-Amerikában nem tudott megvalósulni hagyományos eszközökkel és módszerekkel a gazdasági és társadalmi modernizáció. A térség országai hozzászoktak a gyarmatosítás alatt kialakult függőségi viszonyokhoz, hiszen egészen a XIX. század végéig, XX. század elejéig látták el nyersanyagokkal az anyaországokat (Spanyolországot és Portugáliát), továbbá az Európából átvenni kívánt minták meghonosítása során figyelmen kívül hagyták a térség sajátos körülményeit és érdekeit, így mindezek kevésbé szolgálták a régió fejlődését és felzárkózását.

Bár idővel számos ország kivívta szuverenitását, ez nem járt minden esetben teljes önállósággal. A függőségi viszonyok különböző módon jelentek meg: a legerősebb döntési korlátot a félgyarmati viszonyok jelentették, a többi ország pedig szintén külső hatalmak érdekszféráihoz tartozott, továbbá a külföldi tőke a függetlenség ellenére is kiszolgáltatottá tette a térség országait a világ gazdasági változásokkal szemben.³⁵ Ahogy ezt Kollár Zoltán összefoglalta: a külföldi tőke „időszakonként és országonként más-más szerepet vállalt, hosszú időn át inkább negatív szerepet játszott. Múlt századi tevékenységét röviden úgy jellemezhetjük, hogy a külföldi tőke szinte pontosan olyan beruházási politikát követett a latin-amerikai országokban, mintha azok nem is független államok, hanem gyarmatok lettek volna.”³⁶

A térség országainak törekvése, hogy felzárkózzon a fejlettebb országokhoz (gazdasági mutatók javítása, modellek átvétele), valamint, hogy

³⁴ Jeney – Kulcsár – Tóza, 2013

³⁵ Kollár, 1996

³⁶ Kollár, 1996, 19. old.

integrálódjon a világgazdaságba, sokáig nem ért célt, mivel a fejlődést gátló tényezők újratermelődtek, és így a térség helyzete félperiférikus maradt.

„A centrum és a periféria kapcsolatában meghatározó szerepe van a félperifériának. A centrum és periféria kifejezések használata a világrendszer elemzésben, látszólag, nem reflektál a földrajzi zónákra, régiókra vagy államokra, csak a komplex folyamatokra. Bizonyos területeket azért sorolunk a centrumhoz, mert ezek irányítják a kizsákmányolást és az értékelhalmozást, illetve, ennek megfelelően, a perifériát az határozza meg, hogy a centrum kizsákmányolja és alárendelt helyzetbe hozza a központosítás és az anyagi javak felhalmozásának szempontjai szerint. A centrumban a viszonylag magas fizetésekhez modern technológia és diverzifikált termelési mód társul. A periférián az alacsony bérek, a kezdetlegesebb technológia és az egyszerűbb végtermékek kombinációja a jellemző. A félperiféria az a terület, ahol e kettő keveredik. Jellemzői elsősorban azokban a zónákban, régiókban vagy államokban érvényesülnek, melyek egyszerre kizsákmányolói a perifériának, ugyanakkor szenvedő alanyai a centrum általi kizsákmányoltságnak. Ezt a csoportot nagyobb dinamizmus jellemzi, és tagjai elvárják, hogy a gazdasági elemzéseken túl részesei legyenek az őket érintő folyamatoknak és a politika formálásának.”³⁷

A centrum-periféria viszonyt jól illusztrálja az alábbi, kereskedelem területén tapasztalt folyamat: „a spanyol gyarmatbirodalom szétesését követően a független államok a szabad kereskedelem elvét magukévé téve, „kifelé forduló” gazdasági modell („desarollo hacia afuera”) kiépítésén fáradoztak. A nyitott gazdaság kiépülésével Latin-Amerika államjogilag független országai egyfajta „gazdasági gyarmattá” váltak. ...A „szabad kereskedelem” orientációváltást hozott: a spanyol hegemoniát felváltotta a fejlett Nyugat-Európa piaci uralma Latin-Amerika felett.”³⁸ Ahogy a példa szemlélteti, a kereskedelem függetlenedése nem járt tényleges gazdasági önállósággal, mindössze a fennálló helyett másik függőségi viszonyra váltást jelentett.

Latin-amerikai populizmus

Az első világháború és az azt követő gazdasági recesszió korlátozta

37 Preciado, 2010, 125. old.

38 Kollár, 1992, 15. old.

a nemzetközi gazdasági együttműködések. Mivel a világgazdasági változásoknak a latin-amerikai országok kiszolgáltatottak voltak, mindezek hatása megmutatkozott a térség gazdasági teljesítőképességében. Elmondhatjuk, hogy „a világgazdasági válság, a felvevőpiacok beszűkülése következtében csökkentek az exportbevételek, kimerültek a tőkeimport-források, így a külső forrásokra építő gazdaságfejlesztési koncepció, a múlt század óta követett „kifelé forduló gazdaságpolitika” csődbe jutott.”³⁹

Ahogy Európában is, a gazdasági válság következtében felerősödött a társadalmi elégedetlenség, kiéleződtek a társadalmi konfliktusok, amelyek megkérdőjelezték a fennálló kormányzatok támogatását. Ezek „a társadalmi mozgások felszínre hoztak egy sajátos politikai képződményt, a horizontális szerveződésű „populista” pártot.”⁴⁰

A populizmus a XIX. század végén kialakuló politikai irányzat, amely legfőbb célkitűzései között a népképviselő, társadalmi mobilitás előmozdítása és az alsóbb társadalmi rétegek életszínvonalának növelése szerepelt. Bár a világ számos országában megjelent, jellemzően Latin-Amerikában tört utat magának, például:

- Mexikóban Lázaro Cárdenas (1934-1940),
- Argentínában Juan Domingo Perón (1946-1955 és 1973-1974),
- Brazíliában Getulio Vargas (1930-1945 és 1951-1954),
- Ecuadorban José María Velasco Ibarra (1944-1947),
- Peruban Victor Haya de la Torre (APRA, 1924),
- Bolíviában Victor Paz Estenssoro (1952-1956, 1960-1964).

Ahogy látható, a felsorolt országokban jellemzően az 1930-as évektől az 1960-as évekig volt uralkodó ideológia a klasszikus populizmus.

”A harmincas években a tőkehiány egyre nagyobb és aggasztóbb méreteket öltött. Ez a latin-amerikai gazdasági gondolkodást egyrészt abba az irányba vitte, hogy az államnak kell gondoskodnia a hiányzó termelési tényezők pótlásáról, másrészt védenie is kell a fejlődő ipart, tehát fokozottan be kell avatkoznia a gazdasági életbe. Ezért olyan modellt kívántak kiépíteni, amely biztosítja a fejlődési forrásokat. Ellátja a belső piacot azokkal a termékekkel, amelyeket korábban importáltak, de védi a gazdaságot a külső negatív hatásoktól, és reményt ad a gazdasági függetlenségre. Segíti az alapágazatok kifejlesztését, és kezelhetővé, elviselhetővé teszi a szoci-

39 Kollár, 1992, 16. old.

40 Kollár, 1992, 16. old.

ális gondokat, mérsékli a társadalmi, gazdasági feszültségeket.”⁴¹

E politikai irányzat ezen időszakon belül több szakaszon ment keresztül. A két világháború között a törvényesség és a képviselő kialakítása volt a célja. A II. világháború utáni időszak „a megkésett iparosítás” időszakának is nevezhető, amelynek jellemzője a tőke ipari szektorba csoportosítása. „Mivel Latin- Amerika számára egyre nagyobb nehézséget jelentett a megszokott importtermékek beszerzése, illetve az exporttermékek eladás, a latin-amerikai államok erőteljes iparosítási tevékenységbe kezdtek. Bár az importhelyettesítő iparosítás formális célját elérte: eleinte abszolút majd relatív importhelyettesítés valósult meg.”⁴²

A politikai befolyásszerzéshez szavazatokra volt szükség, így a munkások, munkásság szerepe felértékelődött. A tőkefelhalmozás érdekében központi ellenőrzés alá vonták az export tevékenységet, az állam fokozott jövedelem-elosztó szerepet töltött be, kereslet-serkentő pénzügypolitikát folytatott, magántőkét szubvencionálták, s ingyenes, mindenki által hozzáférhető közoktatással és egészségügyi ellátással segítették a társadalmi egyenlőség előremozdítását.⁴³

A világegést követő gazdasági-társadalmi válságra tehát a térség országai kétféle módon reagáltak: a kevésbé fejlett országok függőségi helyzete megerősödött, míg a fejlettebb országok a korábbi kifelé fordulás helyett a belső piacokat célozták meg és a belső fejlesztések kerültek fókuszba. Az import-helyettesítés által a függetlenedést célozták meg.⁴⁴

„Az importhelyettesítő iparosítás, mint szinte kizárólagos gazdaságfejlesztési cél, a latin-amerikai gazdaság számos szerkezeti gyengeségét elmélyítette. Az importhelyettesítés megerősítette a piaci dezintegrációt, ugyanis elsősorban a meglévő, belső piacra számított, tehát bizonyos értelemben konzerválta a társadalmi viszonyokat is, mivel nem akart új piacokat teremteni magának.”⁴⁵ Ezzel szemben „az erőltetett, a végtermék-import helyettesítését megcélzó iparosítás a gazdaság függőségét sem mérsékelte. Az ipar az indokoltnál jobban támaszkodott a külföldi piacra, az importra. Az ebben az időszakban kialakult ipar strukturálisan

41 Kollár, 1992, 18. old.

42 Kollár, 1992, 24. old.

43 Kollár, 2006

44 Kollár, 1992

45 Kollár, 1992, 24. old.

függött az importtól, mert többnyire a termelés utolsó fázisaira települt helyi termelés. A technikai eszközöket, gyakran a nyersanyagokat is importálni kellett – és kell ma is – ahelyett, hogy helyi nyersanyagot dolgozna fel, ugyanakkor a kitermelő ipar (részben vagy egészben) megmarad exportenklávénak. A kitermelő ipari enklávék – legfeljebb mint pénzügyi-forrás-biztosítók – csak áttételesen vettek részt a gazdasági fejlődésben.”⁴⁶

A populista rendszerek válságkezelő törekvésekkel alakultak ki, ennek ellenére újabb problémákhoz vezettek: az importhelyettesítés lehetőségének kimerítésével az ipari szektornak a továbbiakban nem állt érdekében a politika szövetségesének lenni, másrészt a munkások nem várt, túlzott megerősödése szintén beavatkozást igényelt. Utóbbit tovább nehezítette a bevándorlás folyamata is. A populista vezetők előtt két út állt: az egyik, hogy figyelmen kívül hagyják ezeket a társadalmi csoportokat (munkások, bevándorlók), de akkor fennáll annak a veszélye, hogy a kommunista és fasiszta pártok elnyerik a támogatásukat. A másik, hogy elnyerik támogatásukat és maguk mellé állítják őket. Erre szükségük is volt az import-helyettesítő gazdaságpolitika megvalósításához.⁴⁷

Michael L. Conniff, amerikai történész a latin-amerikai populizmust vizsgálva, annak az alábbi fő jellegzetességeit emeli ki:

- *gazdag elit elnyomása ellen jött létre;*
- *célja széles társadalmi bázis kiépítése;*
- *organicizmus és integráció;*
- *aktív politikai részvétel, általános választójog kiszélesítése;*
- *új, kulturális tudatosság létrehozása, megteremtése;*
- *populizmus mint karizmatikus politikai vezetés.*⁴⁸

Rudiger Dornbusch és Sebastian Edwards szerint a populizmus „a közgazdaságtan egy olyan típusú megközelítése, amely előtérbe helyezi a növekedést és a jövedelem-újraelosztást, de háttérbe szorítja az infláció kockázatát, a költségvetési hiány finanszírozását, a külső kényszereket és a gazdasági szereplők reakcióját az agresszív piacellenes politikákra.”⁴⁹ Az említett amerikai közgazdászok a populista közgazdaságtan rendszerét négy szakaszra tagolják, amely mindig a teljes gazdasági összeomlással

46 Kollár, 1992, 25. old.

47 Horváth, 2002

48 Conniff, 1982

49 Demmers- Jilberto- Hogenboom , 2001, 3. old.

zárul. Ezt jellemzően egy új kormányzat hatalomra kerülése és a hagyományos stabilizációs politikák megvalósítása váltja fel.⁵⁰

A latin-amerikai országokban végbement populista rendszerek közös jellemzője, hogy azok mindegyike a városi vezetés hatalmára épült. Sajnálatos módon egyelőre nem áll rendelkezésre átfogó, összegző tanulmány a latin-amerikai országok populizmusairól, de Argentína, Brazília, Chile és Peru vizsgálata során Jeffrey David Sachs –szintén amerikai közgazdász, a Harvard és a Columbia Egyetemek professzora- megállapította, hogy a populista ideológia Chilén kívül a többi országban tartós konzervatív rendszereket váltott fel. Ezen országok gazdaságaiban hasonló folyamatok mentek végbe a populista vezetés alatt: kezdetben megugrott a GNP és emelkedtek a reálbérek, később azonban csökkent a bruttó nemzeti termék és a reálbérek zuhanásával nagymértékű infláció következett.

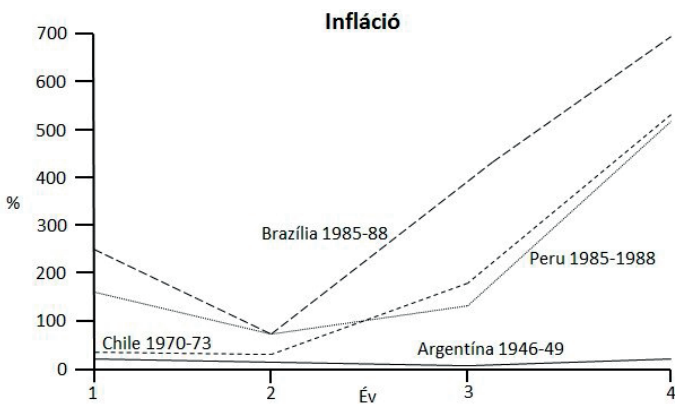
Mint ahogy mindennek, a makrogazdasági növekedésnek is ára van. A komoly szociális árat a külföldi tulajdonban lévő bányák, gyárak, közlekedési szolgáltatók, értékesebb ültetvények kontrasztja adja, szemben az egyre szélesebb tömeg elszegényedésével, az ellátórendszerek amortizálásával. Ez a jelentős társadalmi polarizáció ma is Latin-Amerika sajátossága, a kevés, de jelentős vagyonnal bíró réteg és a széles tömeget jellemző szegények együttélése.⁵¹

Az alábbi táblákon látható, hogyan alakult a GDP, az infláció, a reáljövedelem és a reálexport hatása a GDP-re az említett négy országban a populista gazdaságok ideje alatt.⁵²

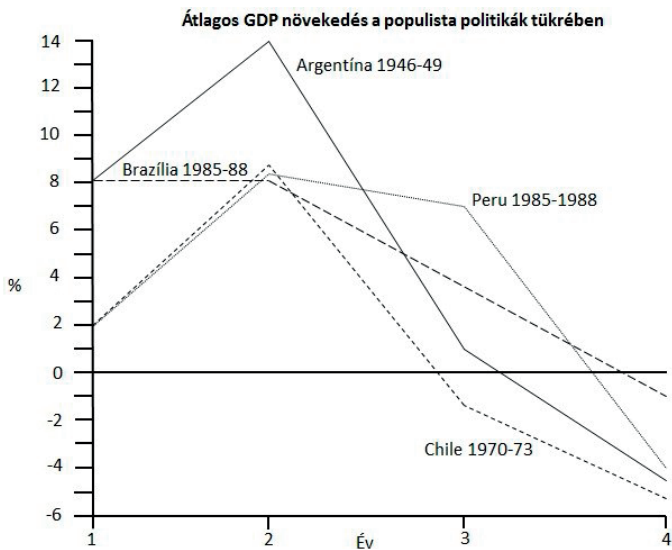
50 Demmers- Jilberto- Hogenboom , 2001

51 Jeney-Kulcsár-Tózsá, 2013

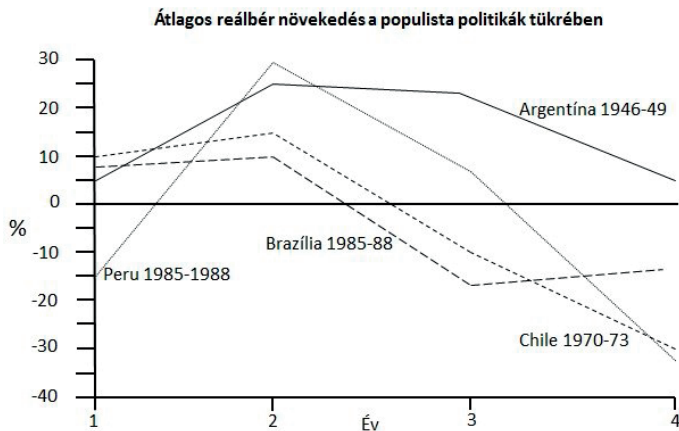
52 Sasch, 1989

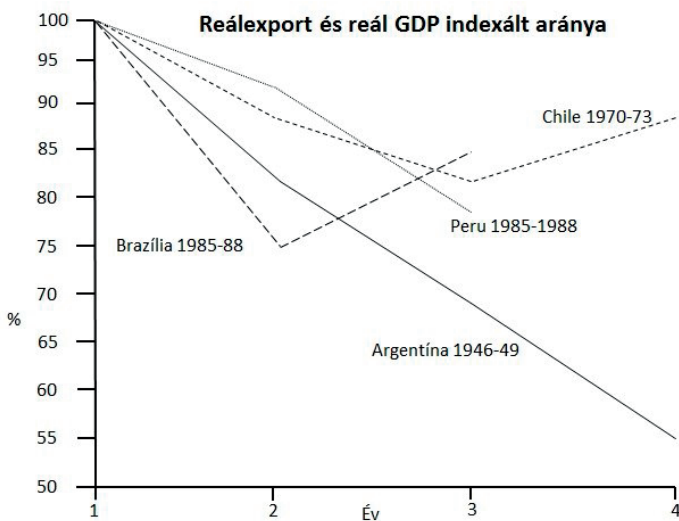
5. ábra: Infláció a populista politikák tükrében
 Forrás: Jeffrey D. Sachs

6. ábra: Átlagos GDP növekedés a populista politikák tükrében
 Forrás: Jeffrey D. Sachs

7. ábra: Átlagos reálbér-növekedés a populista politikák tükrében
 Forrás: Jeffrey D. Sachs

8. ábra: Reálexport és reál GDP indexált aránya
 Forrás: Jeffrey D. Sachs

A XX. század második fele Latin-Amerikában

Az 1950-es, 60-as évek fordulójára a gazdaság súlyos egyenlőtlenségei és problémái az USA gazdasági recessziójával végül válságba torkollott, amely ismét cselekvésre késztette a térség államait. „A latin-amerikai országok a hatvanas évektől kezdve – egyénileg vagy kollektíven – egy sor olyan intézkedést hoztak, amelyek közvetlenül vagy közvetve szabályozták a külföldi tőke latin-amerikai beruházásait. ...Ezek az intézkedések nem szándékoztak kizárni a külföldi tőkét Latin-Amerikából, csak a hazai és a külföldi tőke érdekeit kísérelték meg egyeztetni, többnyire a hazait preferálva, és így kívánták egyensúlyozni az észak-amerikai társaságok nyomasztó fölényét.”⁵³

Mindezek célja továbbra is a tartós gazdasági stabilizáció elérése volt. Hamar kiderült azonban, hogy az önerőből nem valósítható meg. Először Argentína, majd Chile, Peru és Kolumbia, végül Brazília is elfogadta a Nemzetközi Valutaalap (IMF) feltételeit a stabilizáció érdekében. „Felgyorsult a működőtőke-beáramlás. A 70-es évek elején a beáramló tőke viszonylag számottevően meghaladta a kiáramlót ...A „strukturális reformok” pedig korlátozott piacbővülést eredményeztek Latin-Amerikában.”⁵⁴ Az ezt követő néhány év valóban pozitív hatással volt a térség országainak gazdaságaira, de az 1974-75-ös világgazdasági recesszió hatására a gazdasági növekedés megállt. „A válság közvetlenül Latin-Amerikában (is) a fizetési mérleg zavarain, illetve az árrobbanáson alapult. Így – az egyébként is permanens – infláció felgyorsult, s a legtöbb latin-amerikai országban 1976-ban tetőzött.”⁵⁵

A korábban felvett IMF hitelek nem bizonyultak elegendően ahhoz, hogy fenntartsák a térség országainak gazdasági növekedését, mert azokat a válságból adódó veszteségek ellensúlyozására, további hitelek visszafizetésére, valamint fogyasztási javak importálására költötték. Az átfogó, következetes és a régió valamennyi államára kiterjedő válságkezelési stratégia elkerülhetetlenné vált. Ezt követően 1983-ra már tizenhét latin-amerikai ország kényszerült az IMF által kínált stabilizációs programcsomag igénybevételére azzal, hogy mindannyiuk saját gazdasági kiigazítási

53 Kollár, 1992, 44-45. old

54 Kollár, 1992, 50. old

55 Kollár, 1992, 51. old.

programot készít és valósít meg. „1985-re, 1986-ra néhány latin-amerikai ország „szakított” az IMF által pártolt ortodoxiával, de természetesen az ortodoxia továbbra is markáns latin-amerikai jelenléttel büszkélkedhet. Több ország (így Venezuela, Mexikó, Bolívia, Paraguay, Kolumbia, Panama, Costa Rica, Dominikai Köztársaság) kénytelen-kelletlen ortodox alapállású, monetarista stabilizációt próbált eredményre vinni. Az ortodoxia jegyében alkalmazott terápia a belső árszínvonalnak rendszeres valutaárfolyam-leértékeléssel a külsőhöz való hozzáigazításából, a belső aggregált túlkereslet korlátozásából (mégpedig bérellenőrzéssel, hitelmegszorítással, a költségvetési kiadások csökkentésével) állt össze, legalábbis elméletileg. Ezt egészítette ki az importkorlátozás feloldása. Az ortodoxia stabilizációs elképzeléseiben az antiinfláció és (végső soron) az exportösztönzés központi helyet foglal el.”⁵⁶ Az ortodox gazdaságpolitikai intézkedések nem várt eredményt hoztak: a gazdasági stabilitás előmozdítása helyett az intézkedések hatására elmélyült az instabilitás.

Az 1980-as évek meghatározó politikai és társadalmi változást hozott: a latin-amerikai diktatórikus rendszerek többsége végleg válságba került, ezzel teret adva a demokratikus politikai rendszereknek. Mindez ismét lehetőséget adott a fejlett európai országokhoz való integrációra.

A fentiek alapján összességében elmondható, hogy a latin-amerikai országok helyzete a nyolcvanas évek végéig félperiférikus maradt, ahol a centrum továbbra is az Amerikai Egyesült Államok volt - eltekintve néhány olyan országtól, amelyek tudatosan kerültek az erős gazdasági kötődést.

„A gazdasági elmaradottságnak a következő speciális ismérveit fedezhetjük fel a térség országainak tanulmányozásakor.

- 1. A latin-amerikai gazdaság fejlettségi szintje számottevően elmarad a fejlett gazdaságokétól. Ennél azonban még fontosabb, hogy a latin-amerikai gazdaság szerkezete és működési mechanizmusa e fejlettségi különbség fennmaradása irányában hat, vagy legalábbis jelentősen mérsékli, gyakran teljesen elnyomja a modernizációs tendenciák érvényesülését.*
- 2. A latin-amerikai gazdaság erősen függő jellegű, mégpedig egyaránt kimutathatók a monopolisztikus függőség és a szerkezeti függőség jegyei.*
- 3. Gazdasági rendszere az átmenetiség jegyeit viseli magán, azaz a „modern”*

56 Kollár, 1992, 72. old.

és „tradicionális” gazdasági struktúra „egymásmellettiségét” mutatja.

4. A fentiek alapján Latin-Amerikának a világgazdaságban a centrum-periféria függőségen alapuló, de kölcsönös feltételezettségű munkamegosztási rendszerében a periféria-gazdaságokra jellemző funkció jutott: alacsony feldolgozottsági szintű termékek exportjával szemben magas(abb) feldolgozottsági fokú termékeket importál.”⁵⁷

Továbbá Kollár a latin-amerikai gazdaság egyensúlytalanságának okait az alábbi tényezők mentén foglalja össze:

- „történeti: a legsúlyosabb egyensúlyi zavarok – így az infláció és a fizetési mérleg egyensúlytalansága, illetve az eladósodás – öngerjesztő és kumulatív hatása
- szerkezeti: a gazdaság fejletlensége és szerkezeti aránytalansága (elmaradott mezőgazdaság, magas költségszinten és korszerűtlenül termelő importhelyettesítő ipar) és szűk, dezintegrált piac (beleértve az igen aránytalan jövedelemelosztás piacsűkítő hatásait; az alacsony jövedelmű rétegek korlátozott részvételét a piacon, és a magas jövedelműek importra orientált fogyasztási szerkezetének a következményeit; továbbá azt is, hogy nincs, illetve igen korlátozott a lehetősége a nagy sorozatú termelés költségcsökkentő hatásának kihasználására);
- intézményi, illetve gazdasági rendszerbeli: a gazdaság erőteljes monopolizáltsága, az állam erőteljes szerepe (érdekeltsége az inflációs adóbevételekben; költségvetési deficitgazdálkodás; eladósodási hajlandóság; a monopolisztikus viszonyok és a gazdasági fejletlenség miatt alacsony szintű tőkeakkumuláció; erőteljes tőke kivonás, beleértve a tőkemenekítést, részben a gazdaság függősége, részben pedig a gazdasági bizonytalanság, perspektívatlanság miatt; a tőkejövedelmek spekulációs, nem termelő jellegű felhasználása, korszerűtlen monetáris rendszer és fejletlen hitelrendszer; stb.);
- a követett gazdasági stílus (habitus) (megnyilvánul számos jellegzetességben: így pl. az üzleti döntéseknek a gazdasági rendszertől eltérő motivációiban; a világgazdasági tendenciáktól elkanyarodó, lemaradást indukáló fejlődésben, a nyitott szerkezetű befelé forduló gazdaság; a periférizálódás és a felzárkózás, a külső függőség és a tőkeimport kényszere stb. ellentmondásaiban). ”⁵⁸

⁵⁷ Kollár, 1996, 13. old.

⁵⁸ Kollár [1992] 128. old.

Látható tehát, hogy a térséget sújtó gazdasági, társadalmi és politikai válságokat a fentiek együttesen befolyásolják, s hatásuk gyakran kumulálódik. Az átgondolatlan és hiányos válságkezelési törekvések azonban nem képesek megakadályozni az egyenlőtlenségek felszámolását, s újabb kialakulásához is vezethetnek.

Másik jelentős jellegzetessége a térségnek, hogy délről észak felé az USA gazdasági befolyásolása növekszik. Chile tudatosan színes gazdasági kapcsolatokat alakított ki, a csendes-óceáni térségtől kezdve az amerikai kapcsolatokon keresztül Európáig, Argentína pedig megtartotta a hagyományos spanyol (európai) kapcsolatait. Ennek legerősebb ellenpólusa Latin-Amerika északi részén az USA-val közvetlen határkapcsolattal bíró Mexikó, és közös gazdasági integrációjuk, a NAFTA. Ez a szövetség válság idején igazán érzékenyen érintheti Mexikót, erős egyoldalúsága miatt. Kuba ezzel szemben politikai okokból távol maradt az amerikai érdekszférától.⁵⁹

Integrációs törekvések és biztonságpolitika Latin-Amerikában

Azok az országok, ahol a társadalomszerkezet erős polarizáltsága és a szociális hiányosságok miatt megnövekedett az elégedetlenség, az USA-barát, liberális irányú gazdaságpolitikát folytató hatalmat általában forradalom söpörte el, és szociálisan érzékenyebb, baloldali elveket valló hatalom került előtérbe. Általában ilyenkor államosították a külföldi tulajdont, elsősorban a stratégiaileg fontos vállalatokat (pl. mexikói olajtársaság, a PEMEX, amely az alkotmány is véd).

A Latin-Amerikában lezajlott forradalmak közül Kuba kiemelkedik, hiszen ott egy rendkívül radikális – és tartósnak bizonyuló – változást idézett elő Fidel Castro 1959-ben. A kezdetekben Castro baloldali mozgalma inkább antiimperialista és USA-ellenes volt, mint szovjet-barát, de a hidegháborús légkörben elkerülhetetlen volt a Szovjetunió szövetsége, ami számos előnnyel is járt: nádcukorért olcsó kőolajhoz, gépekhez jutott. Kétségtelen, hogy Kuba több fejlett országot megelőzve fejlesztette oktatási és egészségügyi rendszerét is – nem csak latin-amerikai országokból, de a világ számos tájáról érkeztek diákok az országba. A baloldali mozgalomra egyfajta „exportként” is tekintett az kormány, amit a többi latin-amerikai országnak is szánt. 1970-ben Chile is közel került a kubai rendszer átvételéhez (Salvador

59 Jeney – Kulcsár – Tóza, 2013

Allende vezetésével), de végül Augusto Pinochet katonai puccsal, brutálisan leszámolt a baloldali mozgalommal. Az 1980-as években USA ellenes nézeteket hangoztattak az ún. szandinista felkelők Közép-Amerikában, napjainkban Hugo Chavez Venezuelája fogalmazott meg éles kritikákat a globalizációval és az Amerikai Egyesült Államokkal szemben.⁶⁰

Ahogy korábban említettük, már a XIX. század utolsó évtizedeitől igyekezett az USA kiterjeszteni érdekeltségeit Latin-Amerikára, a pánamerikanizmus égisze alatt integrálni a déli országokat. Azonban a XX. század közepétől a politikai integráció jelentőségét veszítette a gazdasági együttműködésekkel szemben, és az európai funkcionalizmust alkalmazva alakították gazdasági, társadalmi, kulturális kapcsolataikat, miközben távolodtak az Egyesült Államoktól.⁶¹

Több hullámban létrejött a latin-amerikai gazdasági integráció, amelynek fontosabb mérföldkövei:

- az Amerikai Szabadkereskedelmi Övezet (LAFTA) és
- az Amerikai Közös Piac (CACM) megalakulása 1960-ban,
- majd 1969-ben az Andok Közösség, amit
- 1973-ban a Karibi Közösség (CARICOM) követett.⁶²

Érdemes megemlíteni, hogy a gazdasági integrációk működőképességét leginkább az indukálja, ha a résztvevő országok az egymással létrejött kereskedelmek útján fenntartható együttműködést alakítanak ki. Ez a latin-amerikai országokra aligha volt jellemző, hiszen exportjuk jelentős részét (több mint kétharmadát) képezi mezőgazdasági, bányászati termékek, valamint üzemanyag. A hasonló export-szerkezetből következtethető, hogy hiányzik az egymással fennálló gazdasági érdekeltség, ami a gazdasági integráció egyik alapköve.⁶³

Felismerve a problémákat, az 1990-es évektől újra előtérbe kerültek az integrációs törekvések, a folyamatok és szerveződések újragondolása. A Közép-Amerikai Közös Piac és az Andok Közösség új erőre kapott és megalakult a Déli Közös Piac (MERCOSUR): 1991-ben a CACM teljes szervezeti struktúrája újraszerveződött, és ugyanebben az évben az Asunciói Szerződés létrehozta a MERCOSUR-t (bürokratikus intézményrend-

60 Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

61 Latin Amerika Társaság, 2016

62 Malamud – Castro, 2007

63 Latin Amerika Társaság, 2016

szer minimalizálásával). A döntési eljárások egyszerűbbé tételét kezdeményezték Quitóban 1997-ben, ami az Andok Közösség országait érintette.⁶⁴ A 90-es években lezajlott változtatási kísérletek mégis nagyobb politikai integrációt hordozott magában, mint gazdasági megfontolásokat. Azok a formális megállapodások, mint a szabadkereskedelmi övezet vagy a vámunió, nem feltétlenül eredményez egymással kapcsolatos gazdasági érdekeket. Példának említhetjük a MERCOSUR-t, hiszen a szervezet hatására országai 1999-ig növekedtek ugyan, de azt követően stagnálás, majd csökkenés volt tapasztalható. Ezzel egy időben folyamatosan nőtt a térség országainak Kínától való függősége.⁶⁵

Ideológiai alapon két nagy táborba sorolhatóak azok a vélekedések, amik a MERCOSUR következő éveiről, évtizedeiről szólnak. A progresszivisták a haladást látják a szervezet jövőjének, (Hélio Jaguaribe, Aldo Ferrer, Lula da Silva, stb.), a realisták között pedig liberalistákat és instrumentalistákat találunk (Roberto Bouzas, Ramón Torrent, Fernando Henrique Cardoso, stb.).⁶⁶

A következő táblázat bemutatja a progresszivista és realista nézeteket nagy dimenzióban:⁶⁷

	Progresszivisták	Realisták
A regionális integráció alapja	Közös ideológia, az országok szuverenitását és biztonságát garantáló politikák	interdependencia, gazdaság és környezetpolitikai együttműködés
Az integráció összetartó ereje Az integráció jelenlegi állapotának megítélése	közös identitás	konkrét, gyakorlati érdekek
	kereskedelmi aspektus, társadalmi és politikai nézőpontok elhanyagolása, demokratikus deficit	politikai nézőpontok előtérbe helyezése a gazdasági integráció rovására
A jelenlegi patthelyzet feloldása	civil társadalom bevonása, képviselői intézmények	technikai együttműködés erősítése, funkcionális integráció

Forrás: Latin Amerika Társaság, 2016

⁶⁴ Malamud – Castro, 2007 114. old.

⁶⁵ Coutinho – Hoffmann – Kfuri, 2007

⁶⁶ Latin Amerika Társaság, 2016

⁶⁷ Malamud – Castro, 2007 119-127. old

A döntések, amelyeket a MERCOSUR által születnek, kormányközéletre épülnek és konszenzussal jönnek létre. A képviselők a tagállamok kormányaiból kerülnek ki, és csak akkor születik érvényes döntés, ha azt az adott hazai törvényalkotás is elfogadja. Ebből következtethető ugyan, hogy a MERCOSUR működése alapvetően demokratikus, ha a tagországok teljesítik a demokrácia követelményrendszerét. Érdekes túlsúlyt mutat, hogy a szövetség népességének 80%-át Brazília adja, amely asszimetria csak a tagországok bővítésével csillapítható. Ezért egyelőre nincs realitása szupranacionális szervek létrehozásának, a tagországok ellenőrzésük alatt szeretnék tartani a döntési mechanizmusokat, így a szervezet megmarad az intergovernmentális kormányzás talaján.⁶⁸

A realisták vélekedése szerint a fizikai és funkcionális integráció felé kell elmozdulni, azaz pl. az infrastruktúra kiépítése felé. A külpolitikák differenciáltsága miatt elutasítják a közös kül- és védelmi politikát, de a közeledést lehetségesnek tartják. Közös monetáris politikai elvekben gondolkodnak, de a közös valutát a realisták nem tartják kívánatosnak. A szociális és fejlesztési politikák összehangolása szerintük nem lehetséges a túlzott heterogenitás miatt, ami a közös költségvetés hiánya csak megerősít. A különbözőségek, valamint alacsony szintű interdependencia miatt szupranacionális intézmények hiánya miatt a külterületeken nem valósult meg a spillover (szupranacionális érdekek önálló erővé válása). A realisták által támogatott európai modell nem valósult meg, az infrastrukturális-gazdasági integráció inkább „puhább” formában valósult meg a térségben. Progresszivisták igazolását mutatja az a tény, miszerint a neoliberalizmus nem nyújtott gazdasági stabilitást és nem mozdította el a térséget a társadalmi fejlődés útján sem. Ezen felül marginalizálódást hozott a társadalomban, valamint tökekoncentrációt eredményezett.⁶⁹

Chile, Peru és Kolumbia bilaterális megállapodásai az Európai Unióval, valamint az Egyesült Államokkal, Bolívia és Venezuela kőolaj-exportja - amely kikerül a blokkon belüli kereskedelemről – gátat jelentenek egy regionális gazdasági együttműködés kialakulásának, hiszen a magas fokú függőség mutatkozik a világ más országaival szemben. Ennek ellenére léteznek regionális kezdeményezések Venezuela, Bolívia, Ecuador, valamint a MERCOSUR országai részéről: az UNASUR (Unión

68 Malamud, 2002

69 Latin-Amerika Társaság, 2016

de Naciones Suramericanas – Dél-amerikai Nemzetek Uniója) vagy az ALBA (Alternativa Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América – Bolívari Alternativa a Mi Amerikánk Népei Számára) mozgalom, melyek közös jellemzője, hogy közösen, együtt tervezik a célok és perspektívák megvalósítását.⁷⁰ Latin-Amerika integráció törekvéseivel értelemszerűen világviszonylatban multipolarizációra törekszik, mindinkább erősítve az ázsiai és arab kapcsolatokat, ami a Nyugattól való függetlenedést szolgálja, valamint periférikus helyzetét igyekszik erősíteni. Samuel Pinheiro (brazil diplomata) gondolataiban is láthatjuk: Latin-Amerikának meg kell találnia a helyét a centrum-periféria viszonyrendszerében, amit gazdasági, politikai, katonai mechanizmusok alakítanak. Latin-Amerika számára is előnyös, ha ezek a potenciálok nem egy, óriási központban összpontosulnak.⁷¹

2010-ben Lula de Silva Brazília elnöke megalapította az UNILA-t, (Universidade Federal de Integração Latino-Americana) a Latin-amerikai Integráció Szövetségi Egyetemet. A latin-amerikai integrálódás egyik fontos momentum: egyedi képzést hirdet, a realitások feltérképezését, megismerését segítő tanulmányokat, a piac logikájával szemben való lépések lehetőségét. „A brazil elnök szerint az UNILA egy olyan siker, amely mindazoknak és mindazokról szól, akik nem félnek szembeszállni a piac és üzlet diktálta logikával és akik hisznek abban, hogy a regionális integrációnak társadalmi, kulturális, identitásbeli kezdeményezéseket kell megvalósítania.”⁷²

Eleve nem bal- illetve jobboldal közötti konfliktusról beszélünk, hanem a populista-nacionalista erők és a demokrácia, piacgazdaság eszméit valló csoportok nézetkülönbségeiről: Noam Chomsky szerint a populista erők megerősödéséhez a demokratikus intézmények kiüresedése vezetett, aminek következtében a legtöbben elfordultak a politizálástól, hagyományos pártok vitáitól.⁷³ Latin-Amerikában kiválóan felfedezhetjük a szolidaritás erejét, amit elsősorban az Egyesült Államoktól való függőség indukált, és annak kudarca köszönhető a társadalmi feszültség, a szegénység által előmozdított cselekvéseknek.

70 Latin Amerika Társaság, 2016

71 Pinheiro, 2001

72 Latin Amerika Társaság, 2016

73 Chomsky, 2010

Az összesítő tanulmányhoz feldolgozott irodalom:

- Anderle Ádám (1998): Latin-Amerika története. Pannonica, 1998.
- Chomsky, Noam: Historical Perspectives on Latin American and East Asian Regional development. The Asia-Pacific Journal. <http://japanfocus.org/products/details/2298> (2010. 06. 08.)
- Conniff, Michael L. (1985, c1982): Latin American populism in comparative perspective. Albuquerque : University of New Mexico Press.
- Coutinho, Marcelo – Hoffmann, Andrea Ribeiro – Kfuri, Regina: Raio X da Integração Regional. Estudos e Cenários. 2007. Observatório Político Sul-Americano Instituto Universitário de Pesquisas do Rio de Janeiro IUPERJ/UCAM 41.
- Demmers, Jolle – Jilberto, Alex E. Fernández – Hogenboom, Barbara (2001): Miraculous metamorphoses. The Neoliberalization of Latin American Populism. London : Zed Books Ltd.
Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/5190872_Social_Conflict_and_Populist_Policies_in_Latin_America
- Golobics Pál (2002): A világgazdaság kialakulásának folyamata és jelenlegi térszerkezete. – In: Tóth József (szerk.): Általános társadalomföldrajz I. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs
- Guimarães, Samuel Pinheiro: Quinhentos Anos de Periferia. Editora da Universidade, Universidade Federal Rio Grande do Sul, 2001
- Horváth Gyula (2002): A populizmus Latin-Amerikában: Brazília, Argentína,
- Jeney László – Kulcsár Dezső – Tózsá István (2013): Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak, Gazdaságföldrajz és Jövőkutató Tanszék, Budapesti Corvinus Egyetem, 2013.
- Kollár Zoltán (1992): Stabilizáció vagy modernizáció, a latin-amerikai gazdaság az ezredforduló előtt. In: Közgazdaságtani (f)irkák. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest.
- Kollár Zoltán (1996): Dél Keresztje alatt – Latin-Amerika latinamerikanizálódása. Magánkiadás (Kollár Zoltán), Budapest
- Kollár Zoltán. A gazdasági rendszerek latin-amerikai modellje. In: Bara Zoltán- Szabó Katalin (szerk). Gazdasági rendszerek, országok, intézmények, AULA Kiadó, Budapest, 2006, pp. 395-423.
- Latin-Amerika Társaság, 2016 - A regionális integráció sajátosságai Lat-

- in-Amerikában Elérhető: <http://lumens.hu/2016/04/16/a-regionalis-integracio-sajatossagai-latin-amerikaban/>
- Malamud, Andrés – Castro, Paulo: Are Regional Blocs Leading from Nation States to Global Governance. A Skeptical View from Latin America. Iberoamericana, Nordic Journal of Latin American and Caribbean Studies, Vol. XXXVII: 1. 2007. 111-130.
 - Malamud, Andrés: Regional Integration in Latin America. Comparative theories and institutions. Primer Congreso Latinamericano de Ciencia Política, University of Salamanca, 9–11 July, 2002.
Mexikó. Múltunk 47. évfolyam 1. szám
 - Miorelli, Francisco Panizza-Romina (2009): Populism and Democracy in Latin America. In: Ethics and International Affairs. 2009. 1. sz.
 - Preciado, Jaime (2010): Latin-Amerika és a világtrendszer: centrum-periféria viták és társulások. Eszmélet, 2010. (22. évf.) 86.sz. pp. 123-144.
 - Probáld Ferenc (2005): A kontinens benépesülése és gyarmatosítása. In: Probáld Ferenc (szerk.): Amerika regionális földrajza. – Trefort Kiadó, Budapest
 - Sasch, Jeffrey D. (1989): Social Conflict and Populist Policies in Latin America. Working Paper No.2897. National Bureau of Economic Research, Cambridge
 - UNILA – (Universidade Federal de Integração Latino-Americana – a Latin-Amerikai Integráció Szövetségi Egyeteme) hivatalos honlapja: <http://www.unila.ufpr.br> (2010. 06. 08.)
 - Afrika a G8 és Live8 után: Az adósságelengedés háttere és hatása, Farkas Péter, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, 2005, http://vki3.vki.hu/sn/sn_108.pdf
 - Artner Annamária, Farkas Péter, Lóránt Károly, Németh Tibor: 8 kérdés az eladósodásról.,Budapest, 1995
 - Alejandro, Carlos F. Díaz: Essays on the Economic History of the Argentine Republic. Yale University Press, New Haven, 1970. 138. o.
 - Boshworth, Barry P.–Dornbusch, Rudiger–Labán, Raúl (szerk): The Chilean Economy: Policy Lessons and Challenges. Brookings Institution, Washington D.C. 1994.
 - Blecker A. R.: NAFTA, The Peso Crises, And The Contradictions of the Mexican Economic Growth Strategy. Center For Economic Analysis.,1996, Working Paper Series 1. Working Paper No. 3

- Delong, J. B.: What Have We Learned from the International Financial Crises of the 1990s?, 2000, <http://www.j-bradford-delong.net/TotW/learned.htm>
- Dornbusch, Rudiger: Brazil's Incomplete Stabilization and Reform. Brookings Papers on Economic Activity, 1.1997. 367–404. o.
- Eduardo Borensztein, Ugo Panizza: The Costs of Sovereign Default, 2008, IMF
- Endrédi Viktória: Peru gazdaságpolitikai változásai a 90-es években a latin-amerikai államok tükrében. BGF KKFK, Budapest, 2004
- Ghana court refuses to free Argentine warship Libertad., BBC News, október 11. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19910141>
- Jean-Claude Berthélemy, Robert Lensink: An Assessment of the Brady Plan Agreements, 1992
- Jeremy Bulow, Kenneth Rogoff: Sovereign Debt: Is to Forgive to Forget?, The American Economic Review, Volume 79, Issue 1, Mar,1989, pp. 43-50.
- Luiz Carlos Bresser Pereira: LatinAmerika az „állam válsága” megközelítés fényében., Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 1995. 6. sz. 533-551. o.
- Németh István: 20. századi egyetemes történet, Osiris Kiadó, 2005, 251-268. o.
- Panyi Krisztina: Az Argentin gazdasági válság., BGF-Külker, Budapest, 1995
- Raffer Kunibert: The Bretton Woods Institutions and the Debt Crisis: A Critical Evaluation. Lectures on Bretton Woods. International Conference in Budapest. Budapest University of Economic Sciences, 23-24 September, 1994. College for Social Theory.
- Seized Argentina navy ship leaves Ghana. [online] BBC News, <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-20790567>
- Taylor, Alan M.: External Dependence, Demographic Burdens, and Argentine Economic Decline after the Belle Époque. Journal of Economic History, 52. (1992. december) 907-936. o.
- The Economic Development in Africa Report 2016: Debt Dynamics and Development Finance in Africa, 25. o.
- The New York Times: Economic Scene; Third World Debt: The Brady Plan, 1989

- Vidovics-Dancs Ágnes. Államcsődök nyomában, Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2015
- <http://www.amiidonk.hu/antiimperializmus/thomas-sankara-csodaltatos-beszede-az-adossag-visszafizetesenek-megtagadasarol-3-honap-mulva-meggyilkoltak/>
- <http://www.africaresearchinstitute.org/newsite/publications/africa-debt-rising-2/>
- <http://m.origo.hu/nagyvilag/20060630afrika.html?pIdx=1>
- <http://magyaridok.hu/kulfold/zimbabweban-mar-juannal-is-lehet-fizetni-249166/>
- <http://www.africanews.com/2016/10/21/zimbabwe-clears-15-year-debt-arrears-owed-imf/>
- <http://www.economist.com/news/21631955-worrying-build-up-borrowing-coming-african-debt-crisis>
- https://www.ted.com/talks/charles_robertson_africa_s_next_boom/transcript?language=hu
- <http://www.origo.hu/nagyvilag/20060626nekigyurkoznak.html>

Nemzetközi pénzmozgások és pénzügyi válságok

A globális pénzpiac kialakulására ható tényezők

A nemzetközi gazdasági rendszerben a pénzáramlás volumenének felgyorsuló növekedése az 1950-es évek második felére tehető, amikor a második világháború okozta átmeneti szünet után az államok fokozatosan újra bevezették nemzeti valutáik konvertibilitását. Az 1960-as évek elejétől pedig kezdetben az Egyesült Államok, majd később a többi gazdaságilag fejlett állam is lehetővé tette, hogy kereskedelmi bankjai leányvállalatokat hozzanak létre más államok területén. A multinacionális bankok megjelenése és számának gyors növekedése a konvertibilitás mellett újabb lökést adott a nemzetközi pénzáramlásoknak. A folyamatot tovább erősítette a termelés nemzetközi jellegének erősödése a multinacionális vállalatok világméretű terjeszkedése következtében. A multinacionális vállalatoknál felhalmozódó tőke és a belőle táplálkozó külföldi befektetések részévé váltak a nemzetközi pénzmozgásoknak és hozzájárultak annak dinamikus növekedéséhez.

A nemzetközi pénzáramlásokra hatást gyakorló tényezőként vehetjük számításba az Egyesült Államok háború utáni külpolitikáját, amelynek keretében döntően biztonságpolitikai megfontolásból adott segélyeket és nyitotta meg belső piacait a barátnak tekintett államok számára és költött hatalmas összegeket a külföldön létesített katonai támaszpontokra. A fentiek következtében nagymennyiségű dollár papírpénz áramlott ki az Egyesült Államokból, és halmozódott fel külföldön. A mintegy 80 milliárd külföldön lévő dollárral szemben az Egyesült Államok központi bankjában / Federal Reserve/ mindössze 10 milliárd értékű aranytartalék maradt 1971 augusztusára. Mivel a Bretton Woods-i rendszerben a valuták értékének stabilitását az Egyesült Államok biztosította azzal a vállalásával, hogy a dollár értékét arany mennyiségben fejezi ki, másrészt szabadon vált át aranyat dollárra, a kialakult helyzet azzal fenyegetett, hogy a külföldön felhalmozódott nagymennyiségű dollár beváltásra vonatkozó igény esetén kimerítheti az amerikai aranytartalékokat. Ezért Richard Nixon elnök 1971. augusztus 15-én egyoldalú döntéssel, a többi fejlett ipari országgal való konzultáció nélkül megszüntette a dollár aranyra való átválthatóságát. Ezzel a döntéssel megszűnt a stabil valutaárfolyamokra épülő nemzetközi pénzügyi rendszer.

Az 1944 nyarán létrehozott rendszer már Nixon elnök döntését megelőzően és attól függetlenül is problémákkal küszködött éppen az egyre nagyobb volumenű nemzetközi pénzáramlások miatt, amelyek erőteljes nyomást gyakoroltak a nemzeti valuták stabil értékének fenntarthatóságára. A fenti gazdasági és politikai okok bonyolult kölcsönhatásának következményeként kialakult a lebegő árfolyamrendszer, amelynek előnyös vagy hátrányos következményeiről vita folyik a közgazdasági elméletben még ma is. Több kísérlet is történt a valuták közötti árkilengések mérséklésére, azonban ezek többnyire eredménytelenek maradtak.⁷⁴ A nemzetközi gazdasági rendszerben a nemzeti valuták export előnyszerzés érdekében történő egyoldalú leértékelése neuralgikus pont maradt. Jelenleg elsősorban Kínát érik éles bírálatok a Juan értékének mesterségesen alacsony szinten tartása miatt, amely az olcsó munkaerő mellett jelentős előnyt biztosít a kínai termékek exportja számára.

A hegemonikus stabilitás elmélete szerint a történelem során két

74 Joan E. Spero – Jeffrey A. Hart: „The Politics of International Economic Relations”. Belmont, USA, 2003, Wadsworth/Thomson, 12-24. oldal.

nagyhatalom került abba a helyzetbe, hogy politikai, gazdasági, és katonai hatalmára támaszkodva jelentősen befolyásolhatta az államok közötti gazdasági kapcsolatokat, részben kétoldalú szerződések, részben multilaterális megállapodások vagy nemzetközi rezsimek és nemzetközi intézmények létrehozásának kezdeményezésével. A 19. század utolsó három évtizedétől az első világháború kezdetével bezárólag Nagy-Britannia tudta betölteni a hegemon szerepét. A brit Parlament döntései alapozták meg a szabad kereskedelem bevezetését az államok kapcsolataiban.⁷⁵ A brit kormány pedig diplomáciai lépések sorozatával járult hozzá a liberális alapelvekre épülő nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok eléréséhez. Persze volt példa katonai erő alkalmazására is, mint például az „ópium háborúk”, amelyekkel Nagy-Britannia kikényszerítette a kínai császár hozzájárulását Kanton kikötőváros átadásához ópium kereskedelem céljából, másrészt elérte Hong Kong gyarmatosítását. A szabad kereskedelem feltételei a 19. század második felére már rendelkezésre álltak. Az angol klasszikus közgazdaságtan megalapítói már évtizedekkel korábban lerakták az elméleti alapokat, a kor többi nagyhatalmai fokozatosan elfogadták Nagy-Britannia vezető szerepét, mert lehetőséget láttak az érdekközösség kialakulására és Nagy-Britannia kész volt a vezető szerep gyakorlására.⁷⁶

A hegemon szerepet gyakorló másik állam, az Egyesült Államok a második világháború után vállalkozott a vezető szerepre. Amerika szerepe lényegesen különbözött Nagy-Britanniáétól abban a tekintetben, hogy nagyobb hangsúlyt helyezett a multilateralizmusra, nemzetközi intézmények és rezsimek létrehozására. Mindkét nagyhatalom támaszkodott pénzügyi képességeire, hozzájárult a nemzetközi pénzügyi stabilitás fenntartásához, amely azonban csak időleges volt. Az Egyesült Államok hatékony vezető szerepe az 1970-es évek elejétől gyengülni kezdett. Addig nagy szolgálatot tett a stabil nemzetközi pénzügyi rendszer fenntartásával, a nyersolaj árának alacsony szinten tartásával és a nemzetközi kereskedelem előtti akadályok lebontásával.

Az 1970-es évek elejétől bekövetkezett politikai és gazdasági változások hatására az amerikai hegemon szerep gyengülni kezdett. Ezzel a fo-

75 A brit Parlament 1846-ban megszüntette az un. „gabona törvényeket”, majd 1854-ben visszavonta a „hajózási törvényeket”, amelyek protekcionista törvények voltak és korlátozták az ország külkereskedelmét.

76 Robert Gilpin: „The Political Economy of International Relations”. Princeton, USA, 1987, Princeton University Press, 72-73. oldal.

lyamattal függ össze a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilitásának meg-ingása, amelyet a lebegő valuta árfolyamrendszer megjelenése idézett elő 1971 után. Az OPEC tagállamainak közös politikai fellépése a nyersolaj árának drasztikus megemelése céljából az 1973-as arab – izraeli háború után megszüntette az Egyesült Államok képességét az olajárak jelentős befolyásolására. A nemzetközi kereskedelemben pedig megjelentek az új-protekcionista tendenciák, amelyek gyengítették a nemzetközi kereskedelem előtti akadályok lebontására irányuló erőfeszítéseket.

A bekövetkezett változások mélyebben fekvő okai visszavezethetők többek között a világ gazdaságban bekövetkezett strukturális változásokra.⁷⁷ A strukturális változásokkal egy időben tapasztalni lehetett a nemzetközi pénzmozgások ugrásszerű növekedését az 1970-es évek második felében. A gazdaságilag fejlett államok lazítottak a nemzeti pénzpiacokkal kapcsolatos szabályozáson, ezzel hozzájárultak a globális pénzpiachoz való mélyebb integrációhoz. A dereguláció következményei párosultak az információs technológia fejlődése által nyújtott előnyökkel, ami új dimenziót kölcsönzött a nemzetközi pénzpiacokon folytatott üzleti tevékenységeknek. Közben a pénzpiacokon megjelentek olyan jelentős tőkével rendelkező intézmények, mint nyugdíjalapok, biztosító társaságok és más pénzügyi alapokat kezelő intézmények, amelyek valamennyien arra törekedtek, hogy növeljék betéteseik jövedelmét és osztalékát. Erre lehetőséget láttak a pénzek országhatárokon átnyúló mozgásában, kihasználva a pénzpiacok bizonytalanságait, amelyek a nemzeti valuták átváltási arányainak alakulásából és a kamatlábak nehezen kiszámítható változásaiból adódtak. A pénzpiacok robbanásszerű kiterjedését jelzi egy 1987-es IMF jelentés, amely szerint a pénzügyi tranzakciók volume-ne harmincszorosan felülmúlta a kereskedelmi tranzakciók értékét.⁷⁸ A nemzetközi pénzpiacok dominanciája a termelés és a kereskedelem felett, azóta tovább erősödött. A nemzetközi pénzmozgások átláthatatlanságát fokozta, hogy a kormányok által ellenőrizhetetlen magántőkéek egyre nagyobb arányt képviseltek a pénzpiaci műveletekben. Egyre nehezebbé vált az államok számára a közösen megállapított szabályokhoz való alkalmazkodás és azzal egy időben a nemzeti gazdasági érdekek érvényesítése.

77 Az 1970-es években számos ipari termék /gépkocsik, elektronikai cikkek, acél és textilárúk/ gyártása a fejlett ipari államokból az újonnan iparosodott államokba /Dél-Korea, Tajvan, Brazília, Mexikó/ tevődött át.

78 Joan E. Spero – Jeffrey A. Hart: idézett mű 28. oldal.

A hitelezési források bővülése és az adósságválság

A nemzetközi politika és nemzetközi gazdaság szoros kapcsolatát jól jellemzi a nemzetközi konfliktusok nemzetközi jövedelmek átcsoportosítására gyakorolt hatása, majd annak tovább gyűrűzése a nemzetközi pénzügyi mozgásokra. Az 1980-as évek első felében nyilvánvalóvá vált adósságválság okait kutatva könnyen eljuthatunk ahhoz a tényhez, hogy az 1970-es évek közepére a gazdaságilag fejlett államok bankjaiban jelentős betét állománynövekedés következett be, amely megnövelte az olcsó hitel kínálatot. A betétek növekedésének fő forrása az a bevétel többlet volt, amelyre az olajexportáló arab államok tettek szert, az 1973 októberében kirobbant arab-izraeli háború után. Az olajexportáló országok / OPEC/ politikai fegyverként alkalmazták a nyersolaj árának emelését megtorlásként a nyugati államok ellen, amelyek arab vélemények szerint egyoldalúan Izraelt támogatták a konfliktusban. Az OPEC tagállamok és a nyugati olajtársaságok közötti tárgyalások sikertelenek voltak, amelynek következtében az olajárak a háború kitörését követő három hónap alatt több mint négyszeresére növekedtek.⁷⁹ Az 1980 szeptemberében kirobbant Irak-iráni háborút követő második olajválság hatására a nyersolaj ára az 1973. decemberi ár háromszorosára emelkedett.⁸⁰

A drámai módon megnövekedett olajárak hatalmas többletbevételt eredményeztek az olajtermelő államok számára. 1974-ben az olajexportáló államok többlet bevétele elérte a 70 milliárd USA dollárt. A második olajválság és a további áremelések 114 milliárd USA dollárra emelték a többletbevételeket. Az olajexportáló államok többletbevételeik nagy részét magánbankokban helyezték el, kisebb részét kormányközi nemzetközi pénzügyi intézmények /IMF, Világbank/ rendelkezésére bocsátották.⁸¹ A magánbankoknál elhelyezett olajjövedelmekből származó betétek kedvező kamatozása hitelkínálatként jelentek meg a nemzetközi pénzügyi piacon. A hitelfelvétellel kapcsolatos keresletet elsősorban azok az államok képviselték, amelyek számára növekvő terhet jelentettek a drasztikusan megnö-

79 Kadhafi líbiai elnök követelésére 1971 februárjában az olajtársaságok hozzájárultak a nyersolaj hordónkénti árának 1.8 US dollárról 2.29 dollárra, majd a dollár leértékelésére hivatkozással 2.48 dollárra emeléséhez. Az OPEC tagállamok 1973 decemberében egyoldalúan 11.65 dollárban állapították meg az olaj hordónkénti árát. 1980 decemberében a hordónkénti ár elérte a 33 dollárt.

80 1980 decemberében a hordónkénti ár elérte a 33 dollárt.

81 Joan E. Spero – Jeffrey A. Hart: idézett mű 26. oldal.

vekedett olajárak. Az olajimportőrök között külön kategóriát képviselt a fejlődő államok csoportja, amely elsősorban rászorult a hitelfelvételekre, hogy finanszírozni tudja a nyersolaj behozatalt. Az 1970-es évek második felére bekövetkezett a stagnálás az egész világgazdaságban, általánossá vált az infláció és a kamatok meredeken emelkedni kezdtek. A kamatok emelkedése olyan világgazdasági helyzetben következett be, amikor növekedett az infláció és a munkanélküliség, és az adósságtérhek kezelése egyre nehezebbé vált mindenekelőtt a gazdaságilag gyengén fejlett államok számára. A világgazdaság recesszióba süllyedése azonban negatívan érintette valamennyi országot és egyre sürgetőbbé vált a nyomasztó adósságtérhek rendezése.

Két ad hoc alapon működő nemzetközi intézmény játszott kiemelkedő szerepet az adósságválságok megoldásában, a Párizsi Klub és a Londoni Klub. A Párizsi Klub az 1950-es évek második felétől tevékenykedett és aktívan közreműködött számos állam adósságtérheit csökkentő tárgyalások megszervezésében a kölcsönző és az adós államok kormányai között. A francia kormány fontos közvetítő szerepet játszott a tárgyalások lebonyolításában. Argentína, Brazília, Chile és Törökország több alkalommal is igénybe vette a Párizsi Klub közreműködését az 1950-es és 1960-as években. Az 1970-es évek közepétől az adósságválság új dimenziói kezdtek kialakulni többek között az olajválság következményeként. Ebben az időszakban magánbankok is kölcsönöztek kormányoknak, így az adósságtörlesztés nehézségei őket is érintették. A hitelező magánbankok és az adós kormányok közötti tárgyalások lebonyolítása céljából jött létre a Londoni Klub. Az 1978 és 1984 közötti időszakban mindkét klub fokozta erőfeszítéseit a válság megoldása érdekében. A kölcsönadó kormányok és magánbankok érdeke természetesen az volt, hogy az adós átmeneti enyhítések után fizesse vissza a tartozását. Ezért a kezdeti időszakban arra voltak hajlandók, hogy meghosszabbítsák a visszafizetés határidejét és csökkentsék a kamatterheket. Amikor kiderült, hogy számos ország így sem tud eleget tenni törlesztési kötelezettségeinek, napirendre került a törlesztendő összeg csökkentése, amire a kormányok nagyobb hajlandóságot mutattak, mint a magánbankok. Az esetek többségében szükség volt az IMF-fel való tárgyalásokra is áthidaló kölcsönök szerzése és a fizetőképesség fenntartása érdekében. Az IMF olyan gazdaságpolitikai változásokhoz kötötte a kölcsön megadását, amelyekben biztosítékát látta, hogy

az adott kormány a reformok eredményeként képes lesz visszafizetni a kölcsönt. Az adósságválság megoldásában az IMF, a Párizsi Klub és a Londoni klub szorosan együttműködött. Az 1978 és 1984 közötti időszakban a Párizsi Klub 29 ország kormányának képviselőivel tárgyalt, összesen 56 adósság átütemezéséről segítette a megállapodást és 27 milliárd dollár adósságszolgálat elhalasztását sikerült elérnie.⁸²

Az adósságválság tanulságainak levonása után a gazdaságilag fejlett államok között intenzívebbé vált a nemzeti gazdaságpolitikák egyeztetése.⁸³ Az együttműködést elősegítő tényezők között említhető, hogy az Egyesült Államokban súlyos problémaként jelentkezett a kettős deficit / költségvetési hiány és külkereskedelmi mérleghiány együttes jelenléte/, ugyanakkor a Német Szövetségi Köztársaságban, Japánban és az újonnan iparosodó ázsiai államokban nagy kereskedelmi bevételtöbbletek halmozódtak fel. A kialakult egyensúlytalanság döntően az amerikai gazdaságpolitika következménye volt, amely magasan tartotta a kamatlábakat és túlértékelte a dollárt. Természetesen ekkor már érzékelhető volt Reagan elnök fegyverkezési politikájának hatása is, amely nagymértékben növelte a védelmi kiadásokat a növekvő költségvetési hiány ellenére. Az Egyesült Államok partnerei egyre türelmetlenebbül sürgették ennek az egyensúlytalanságnak a megszüntetését. Többszöri kísérlet után a legfejlettebb ipari államok csoportja, a G-7-ek, kötelezettséget vállalt arra, hogy kooperatív intervenciós műveleteket hajt végre a nemzeti valuták átváltási arányainak egyensúlyban tartására a szélsőséges ingadozások elkerülése érdekében.⁸⁴ Az 1980-as évek második felében a dollár átváltási aránya a legfontosabb valutákkal szemben lényegesen csökkent és viszonylag alacsony szinten maradt az 1990-es évek közepéig, amikor ismét erősödni kezdett.

Az 1980-as évek végén az adósságválság enyhítésére tett nemzetközi erőfeszítések után döntően néhány latin-amerikai állam kezdeményezésére /Brazília, Mexikó/ előtérbe kerültek a gazdasági fejlődés problémái, amelyeket egy 1989-ben Washingtonban tartott kongresszuson vitattak

82 Alexis Rieffel: „The Role of Paris Club in Managing the Debt Problems.” Princeton, USA, 1985, Princeton University, Department of Economics, 1-4 oldal.

83 A szorosabb együttműködést a New Yorkban 1985-ben aláírt ún. „Plaza Agreement” alapozta meg.

84 Az 1986. májusi tokiói gazdasági csúcstalálkozón ez a kötelezettségvállalás volt a G-7ek tárgyalásainak legfőbb eredménye.

meg. A témával kapcsolatos vita tartalmát jelentős mértékben meghatározta John Williamson közgazdász tanulmánya, amely tíz pontban foglalta össze a fenntartható fejlődés feltételeit. Az első három pont a pénzügyi fegyelmet, a források ésszerű felhasználását és az adórendszer reformját javasolta a fejlődési problémákkal küszködő államoknak. A javaslatok másik csoportja a kereskedelem liberalizálását, az állami tulajdon privatizálását és a gazdasággal kapcsolatos kormányzati szabályozás csökkentését szorgalmazta. A fenti ajánlásokat összefoglaló írásnak a szerző a „Washington Konszenzus” elnevezést adta.⁸⁵ A nemzetközi pénzügyi intézmények és a gazdaságilag fejlett államok kormányai támogatták Williamson javaslatait. Azonban a szerző eredeti szándékától eltérően javaslatainak második csoportja /a liberalizáció, privatizáció és dereguláció/ beépült a neoliberális gazdasági koncepcióba és dominánssá vált az egész világon. Elfogadásra talált a fejlődő világban is, mint a fenntartható gazdasági fejlődés leghatékonyabb modellje. Az 1990-es évektől a fejlődő világ országai nyitottabbá váltak a nemzetközi pénzügyi piacok irányában és a korábbi negatív viszonyulás a multinacionális vállalatok iránt pozitív irányba változott. A „Washingtoni Konszenzus” által fémjelzett ajánlás csomagot azonban az évtized második felétől egyre több bírálata érte.⁸⁶

A „Washingtoni Konszenzus” ajánlásainak ellentmondásos jellegére rávilágítanak azok a pénzügyi válságok, amelyek az 1990-es évek második felétől több alkalommal is megrázták az egész világot. Az egész világot érintő válságok sorában első helyen az 1994-1995-ös mexikói válságot kell említeni, amelynek okai között megtalálhatók a külső tényezők és az országon belüli politikai és gazdasági problémák egyaránt.⁸⁷ Mexikó az 1990-es évek elején követte a fenntartható fejlődésre vonatkozó új elveket, amelyek kedvező kezdeti eredményeket hoztak. A nemzetközi pénzpiacról jelentős befektetések érkeztek az országba. A mexikói kormány több más országhoz hasonlóan nem elsősorban bankoktól vett fel kölcsönöket, hanem a részvénytőzsdéről. Az adósság összetételében a rövid lejáratú befektetések domináltak, amelyeknek integráltsága a gaz-

85 John Williamson: „The Washington Consensus as Policy Prescription for Development”. <https://piie.com/publications/papers/williamson0204.pdf>.

86 Joseph M. Grieco – John G. Ikenberry: „State Power + World Markets.” New York, USA, 2003, W.W. Norton & Company, 256-257. oldal.

87 Mexikó déli tartományában felkelések zajlottak az 1990-es években és az egész országban növekvőben volt a politikai instabilitás.

daságban sokkal gyengébb, mint a közvetlen befektetéseknek és sokkal könnyebben elhagyják az országot. Ez történt Mexikóban is, amikor a belpolitikai feszültségek növekedésének hatására megrendült a külföldi befektetők bizalma és a rövid lejáratú tőkék menekülni kezdtek az országból. A fizetésképtelenségtől az amerikai kormány gyors hitelnyújtása és az IMF kölcsön mentette meg Mexikót. A kölcsönök feltétele szigorú takarékosági intézkedések bevezetése. Mexikó pénzügyi válságai alkalmával mindig lehetett számítani az Egyesült Államok gyors közbelépésére, mivel érdekében állt az ország politikai és gazdasági helyzetének stabilizálása, hogy megakadályozhassa a tömeges illegális bevándorlást. A mexikói pénzügyi válságból levont legfontosabb következtetés az volt, hogy átláthatóbbá kell tenni az államok pénzügyi helyzetét, másrészt növelni kell az IMF rendelkezésére álló pénzügyi alapokat a jövőbeni válságok kezelése céljából. A G-7-ek csoportja napirendre tűzte a nemzetközi adósságok jövőbeni átütőmérésének lehetséges módozatait, mivel az 1980-as években alkalmazott megoldások már nem tűntek megfelelőnek.⁸⁸

A következő nagy pénzügyi válság 1997-1998-ban következett be Ázsiában. Kiindulópontja Thaiföld volt, majd rövid idő alatt áterjedt a térség többi országára. Délkelet Ázsia országai tekintélyes gazdasági növekedést produkáltak az 1980-as években, amelynek egyik forrása a lakosság magas megtakarítási hajlama volt. A fejlődő államok többségétől eltérően export orientált gazdaságpolitikát folytattak, amely sikeresebbnek bizonyult az importhelyettesítő gazdaságpolitikánál. A sikeres ázsiai modell vonzotta a külföldi tőkét, többek között a magánbankokat is, amelyek jelentősen növelték tőke exportjukat a térségben. A külföldi pénzbeáramlásra ösztönzően hatott a pénzügyi piacok liberalizálása a „Washingtoni Konszenzus” ajánlásainak megfelelően. Az 1990-es évek során fokozatosan nyilvánvalóvá vált néhány negatív jelenség is a délkelet ázsiai országok politikai és gazdasági rendszerében. A politikai instabilitás változó mértékben a térség egyik jellemzője. Egy következő sajátosság az összefonódás a kormányzati bürokráciák, a bankok és a gazdasági vállalkozások között, amelyből az következik, hogy a bankok a kölcsönöket nem mindig a gazdasági racionalitás, hanem a személyes kapcsolatok alapján folyósítják. A válság hozta felszínre a nemzeti pénzügyi ellenőrzési rendszerek hiányát vagy gyengeségeit, mivel nem ismerték fel a globális pénzügyi piacok működésének új kockázatait.

88 Joan E. Spero – Jeffrey A. Hart: idézett mű 53-54. oldal.

A térség államaiban a pénzügyi válság kirobbanásának volt egy komoly regionális oka is, nevezetesen az export lehetőségek beszűkülése. Japán az 1990-es évek eleje óta gazdasági recesszióba süllyedt és csak csökkent mértékben szolgált, mint export piac a délkelet ázsiai országok előtt. Másrészt Kína alacsony értéken tartott nemzeti valutájával export előnyökre tett szert és megnehezítette a többi ország számára korábbi export bevételeinek szinten tartását. A fenti két külső tényező hatására a délkelet ázsiai országok nem tudták teljesíteni adósságszolgálati kötelezettségeiket, ezért szükségessé vált, hogy a likviditás fenntartására az IMF-hez forduljanak kölcsönért. Az IMF szigorú takarékosági intézkedések bevezetését határozta meg a kölcsön feltételeként, amelyek politikai és szociális feszültségekhez vezettek. A későbbiekben szükségessé vált az Egyesült Államok belépése is a válság kezelésébe, hogy elkerülhetőek legyenek a súlyosabb következmények.

Mind a mexikói, mind az ázsiai pénzügyi válság valamilyen mértékben érintette a globális pénzügyi rendszert, a hatásuk valamennyi országban érzékelhető volt. A válságok felhívták a figyelmet azokra a veszélyekre, amelyeket a rövid határidejű tőkék áramlásából adódó függőség idéz elő.⁸⁹Mindenesetre még súlyosabbá vált az a dilemma, hogy hogyan lehetne továbbra is biztosítani a pénz szabadabb nemzetközi áramlásából adódó előnyöket anélkül, hogy a válságok gyakoribbá és veszélyesebbé válnának. Lehetséges-e a válságok elkerülése a kormányok szervezettebb és hatékonyabb együttműködésével, vagy a globális pénzügyi piacokra kellene bízni a megoldást.

A globális pénzpiacok újabb kihívásai a 21. században

A csaknem egy évtizedes tárgyalássorozat után 1995-ben létrejött Világkereskedelmi Szervezet az elkövetkező években jelentős hatást gyakorolt a nemzetközi pénzmozgásokra. Ennek a folyamatnak fontos állomása volt Kína csatlakozása a szervezethez 2001-ben. A GATT helyébe lépett új nemzetközi kereskedelmi szervezet általában javította a nemzetközi piacokhoz való hozzáférést az államok számára. Kína esetében azonban nemcsak a kínai áruk javuló exportlehetőségeiről van szó, hanem a globális pénzpiacokra gyakorolt hatásról is.

⁸⁹ Ugyanott: 54-56. oldal.

Kína az 1970-es évek vége óta fokozatosan beintegrálódott a világgazdaságba. Az állami irányítással működő nagyvállalatai fontos szereplőkké váltak a világpiacra. A Kínával folytatott kereskedelem számos országban jelentős változásokat idézett elő a gazdaság struktúrájában, a jövedelmek elosztásban és a pénzügyi szektor működésében. Ausztrália többek között azért vált Kína fontos kereskedelmi partnerévé, mert növekvő acélgyártása indokolta nagymennyiségű vasérc importját. Nyugat Ausztrália hatalmas vasérc készletekkel rendelkezik, amelyek képesek kielégíteni Kína növekvő nyersanyag igényeit. A vasérc exportjából származó jövedelmek lehetővé tették az ágazatban dolgozók jövedelmének jelentős emelkedését és egyben a bányák környezetében lévő területek gazdasági fellendülését. A vasércbányászat fellendülése a kínai import igényekre támaszkodva hozzájárult ahhoz, hogy Perth Ausztrália leggazdagabb városává vált az egy főre jutó jövedelem tekintetében.⁹⁰

Kína erőteljes világkereskedelmi hatásának egy következő példája Argentínával kapcsolatos. A kínai középosztály növekedésével összefüggésben kezdtek átalakulni a táplálkozási szokások, aminek következtében megnőtt az igény a szója, mint a tofu alapanyaga iránt. Argentínában a kormány árpolitikája és export ellenőrzési rendszerének változásai miatt veszített jövedelmezőségéből a szarvasmarha tenyésztés. A farmerek ezért növekvő számban hagyták el az egyre kevésbé jövedelmező hústermelő ágazatot és felismerve a szója iránti megnövekedett kínai igényeket tértek át a szója termelésre. A kínai kereslet erőteljes növekedését jelzi, hogy 2000 és 2010 között az import hatszorosára növekedett. A szójabab mellett növekedett az igény a szója olajra is, amelynek Argentína a legnagyobb termelőjévé vált. Közben a szójatermelés és a kínai export jövedelmezőségét a brazil és az amerikai farmerek is felismerték ezzel növekvő versenyhelyzetet teremtettek Argentína számára. A szója export egyenlőtlen függőséget hozott létre Argentína és Kína között, amelyben a sebezhetőbb helyzetben Argentína található. Ezért az üzleti kapcsolatok stabilitásának fenntartása érdekében törekednie kell a politikai kapcsolatok ápolására is.⁹¹

Az egész világra gyakorolt gazdasági és feltehetően politikai hatás szempontjából is a legbefolyásosabb kétoldalú kapcsolat ma az Egyesül

90 Michael J. Casey: „The Unfair Trade.” New York, USA, 2012, Crown Business, 141-150. oldal.

91 Michael J. Casey: idézett mű, 132-139. oldal.

Államok és Kína közötti kapcsolatok. Az elmúlt másfél évtizedben Kína nagy exportbevételekre tett szert az amerikai piacon és kiemelkedően magas valuta tartalékokat halmozott fel. Termelési költségeinek alacsony szinten tartása azonban versenyelőnyöket biztosított számára az egész világon. A kínai termelési költségeket az egész világon figyelemmel kísérik és számolnak vele mind a kereskedelemben, mind a tőkebefektetésekben. A gazdaságilag fejlett államokból a versenyképesség fenntartása érdekében számos vállalkozás települt át Kínába. A kínai exportbevételek mellett a kínai lakosság átlagosnál magasabb megtakarítási hajlama is hozzájárult a pénzbőséghez Kínában. 2010-ben becslések szerint a kínai lakosság jövedelmének átlagosan 25-40 százalékát takarította meg. Ezzel szemben az USA lakosságának átlagos megtakarítási rátája 1959 és 2016 között 8.3 százalék volt, de az utolsó két évben nem érte el a 6 százalékot.⁹² A két állam összehasonlításból kiderül, hogy az amerikaiak keveset takarítanak meg és sokat fogyasztanak, a kínaiak viszont ellenkezőleg keveset fogyasztanak és sokat takarítanak meg.

A Kínából származó megtakarítások az amerikai pénzpiacra olcsó hitelkínálatként jelentek meg 2001 után. Egy 1999-ben elfogadott törvénymódosítás szerint az Egyesült Államokban megszűnt a kereskedelmi és befektetési bankok szétválasztása, ezzel a pénzügyi intézményrendszer hitelező tevékenysége még átláthatatlanabbá és ellenőrizhetetlenebbé vált. A különböző pénzügyi alapok belépése a hitelt kínáló intézmények sorába tovább bonyolította a pénzpiacok helyzetét. Ez utóbbi pénzügyi intézmények tevékenységét több amerikai szerző „árnyék bankolásként” jellemezte. Az árnyék bankolást az különböztette meg a hagyományos banki tevékenységtől, hogy lazább volt a szabályozása, nagyobb kockázatot vállalhatott a hitelnyújtásban.⁹³

A hitelek iránti keresletet elősegítette a Clinton adminisztráció idején elindult folyamat, amely kormányzati eszközökkel támogatta az alacsonyabb jövedelmű és az etnikai kisebbségekhez tartozó amerikai állampolgárok lakáshoz jutását. A későbbiekben a Bush adminisztráció még erőteljesebben ösztönözte a bankokat jelzálogkölcsönök nyújtására alacsony kamatokkal és önrészesedés nélkül. A hitelnyújtás egészen 2008-ig folytatódott, amikor

92 www.tradingeconomics.com/united-states/personal-savings

93 Paul Krugman: „End this Depression Now.” New York, USA, 2012, W.W. Norton & Company, 63. oldal.

az előzetes feltételezésekkel ellentétben drasztikusan csökkenni kezdtek az ingatlan árak és sok adós képtelenné vált a hitelek törlesztésére.

A válság kirobbanása előtt az amerikai pénzügyi szektor képviselői magabiztosan nyilatkoztak az új innovatív pénzügyi eszközökről, amelyek alkalmasak az egyensúly fenntartására és az esetleges válság elkerülésére. A Goldman Sachs cég egyik fiatal alkalmazottja, Fabrice Tourre kölcsönbiztosítási modelljeivel /collateralized debt obligations/ vált ismertté és gazdagodott meg. A modell lényege, hogy a nagy kockázatú vagy már rossz kölcsönöket jó kölcsönökkel vegyítve részvények formájában eladták több láncolaton keresztül gyanútlan befektetőknek, azzal a pénzügyi logikával, hogy ezzel a kockázatokat megosztják a rendszer többi szereplőivel. Az ún. derivatívákat megvásároló befektetők nem voltak tisztában a részvénytársaságok kockázataival. A modellt kidolgozó fiatal szakember alkalmazás közben felismerte, hogy a konstrukció végső soron nem fog működni, ennek ellenére alkalmazója, a Goldman Sachs tőzsdei cég 2 millió dollár jutalomban részesítette.⁹⁴

A 2008. októberi pénzügyi válság hatásai világméretűvé váltak. Kezdetben szerepet játszott benne az amerikai jelzáloghitelek laza kezelése. Elősegítette a hitelezés nagyarányú kiterjedését a kívülről beáramló olcsó pénz. A pénzügyi technikai innovációk, amelyek a kockázatok szétterítésére törekedtek az egész rendszerben, végül a rendszer teljes összeomlásához vezethettek volna, ha az adminisztráció ezt nem akadályozza meg az adófizetők pénzének igénybevitelével.

Számos véleménynyilvánítás, és értékelés történt a válsággal kapcsolatban. Az egyik legfigyelemreméltóbb XVI. Benedek pápa megnyilatkozása, amely szerint: „Széleskörű egyetértés van abban a tekintetben, hogy a gazdasági tevékenység szolid etikai alapjainak hiánya hozzájárult az emberek millióinak súlyos nehézségeihez az egész világon”.⁹⁵

94 Michael J. Casey: idézett mű, 14-15. oldal.

95 John O'Sullivan: „Introduction – Market Failure or Government Failure?” In: Gerald Frost /szerkesztő/: „Understanding the Crash.” Budapest, 2014, Danube Institute, 12-15. oldal.

Introduction

This volume presents the summary of the findings of the research project of John Henry Newman Tertiary educational Centre titled The alternative methodology and lessons of the Argentinian sovereign debt management in comparison with Hungary.

It is a less known macroeconomic fact in our country, that there has been remarkable parallelisms in the economic structure and economic development of Argentina and Hungary for more than a century, since both countries were characterised by an agrarian-industrial structure with export-dependent agrifood economy at the turn of the last century and forced industrialisation till the last third of the 20th century. Consequently the two semi-peripheral national economies show similarities in debt paths and in the methodology of their public policy management.

The purpose of this comparative-economic research project is to throw light on these – so far in the Hungarian academic circles - less emphasized parallelisms and on the positive and negative sides of their consequent practical economic correlation. The research was rendered difficult by the fact that while the financial market became by far globalised and free of all constraints, regarding government fundraising the basic debt financing institutions are decisively attached to the nation state level and only complementarily to the global one. The study seeks to place into international context the alternative debt management and debt reduction strategies of the last half decade – a span providing enough time for analysis –, which consciously neglect sources IMF and World Bank sources

Researchers:

Dr. habil. Suha György PhD

Dr. Lakó Sándor PhD

Dr. Matus János DSc

Dr. Kertész-Bakos Ferenc PhD

Location of the Study:

According to the research plan the researchers mainly intended to complete the economic and financial time series analysis of Argentina at the same time also seeking to process the conditions of other Latin American national economies regarding their relevant indicators.

Research Hypothesis:

The basic principle of the research is that the monetary and fiscal policy of semi-peripheries can – in case of a well-defined public finance crisis – employ alternative debt management instruments, which neglect the usual debt management protocols as opposed to the mainstream monetary economic doctrine, and the academic background of which is as of today not fully elaborated. Nevertheless, the use of such alternative instruments – regardless of the short term socioeconomic and fiscal policy aftershock – all-in-all proved to be more useful than enduring the effects of a protracted stagflation crisis or taking on a lasting monetary course.

Phases of the Research:

1. Innovations of monetary policy, alternative sovereign debt management.
2. The relationship of Christian economic ethics and the monetary policy
3. The development and credit practice deficits of international financial institutions in Africa and Latin America.
4. 19-20th century modernisation attempts on the American and European semi-peripheries.
5. Latin American integrational public policy and modern age social history, competing security policy conceptions.

Literature:

- Coenen-Huther, Jacques: Bulgaria at the Crossroads. Nova Science Publishers, Inc. New York, 1996.
- John B. Cobb és Herman Day munkássága – Theological Critique of the World Bank
- Crampton, R. J.: A Concise History of Bulgaria. Cambridge University Press, 1997.
- Fol, Alekszandar (szerk.): Balgarite – Atlasz. Tangra TanNakRa IK, Szofija, 2001.
- Giza, Antoni: Balkanszkie darzsavi i makedonszkijat vaprosz. Make-donszki naucsen insztitut, Szofija, 2001.
- Jelavich, Barbara: A Balkán története II. Osiris Kiadó – 2000, Budapest, 1996.
- Kocsis, Károly (szerk.): Délkelet-Európa térképekben. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet – Kossuth Kiadó, 2005.

- Michev, D.–Gotsev, D. (szerk.): 100 godini Vatrésna Makedono-Odrinszka Revoljucionna Organizacija. Makedonszki naucsen insztitut, Szofija, 1994.
- Miczov, Jordán: Az államszocializmus évtizedei Bulgáriában. In: Shared Pasts in Central and Southeast Europe, 17th–21st Centuries: Hungarian and Bulgarian Approaches. Institute for Historical Studies – BAS, Institute of History – RCH, HAS, Sofia-Budapest, 2015.
- Niederhauser, Emil: Kelet-Európa története. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2001.
- Peykovska, Penka–Demeter, Gábor (szerk.): (Re)Discovering the Sources of Bulgarian and Hungarian History. Institute for Historical Studies – BAS, Institute of History – RCH, HAS, Sofia-Budapest, 2015.
- The Term Structure of Inflation Expectations. Staff Reports, Federal Reserve Bank of New York/2009.
- Deflációs félelmek a fejlett gazdaságokban/2014/MNB
- Tőkeáttétel-ciklusok/2012.
- Ghana court refuses to free Argentine warship Libertad/2012
- Seized Argentina navy ship leaves Ghana/2013
- The Costs of Sovereign Default/2008/IMF
- Sovereign Debt: Is to Forgive to Forget/1989.
- The Coroner’s Inquest: Ecuador’s Default and Sovereign Bond Documentation/2009.
- Baer, W. Elosegui, P. és Gallo, A. (2002): The Achievements and Failures of Argentina. 2019. Neo-liberal Economic Policies. Oxford Development Studies, Vol. 30. Num. 1. pp. 63-85.
- Baker, D., Weisbrot, M. (2002): The Role of Social Security Privatization in Argentina. 2019. Economic Crisis. April 16. 2002. Center for Economic and Policy Research.
- Bustelo, Pablo (2004): Capital flows and Financial Crises: A Comparative Analysis of East Asia (1997-98) and Argentina (2001-02). Complutense University of Madrid. Faculty of Economics. Working Paper, No-2004-017. October 2004.
- Calvo, G., Izquierdo, A., és Talvi, E. (2002): Sudden Stops, the Exchange Rate and Fiscal Sustainability: Argentina. 2019. Lessons. Working Paper. Num. 469. July. Inter-American Development Bank.
- Cibil, Alan (2006): Till Debt to US Part: Lessons from Argentina.

2019. Experience with the IMF, Debt and Financial Crises. Americas Program Special Report. September 6, 2006.

- Kiguel, M. (2001): Structural Reforms in Argentina: Successor Failure. Paper presented at the Conference: Current Issues in Emerging Market Economies. June. Croatian National Bank. Dubrovnik.
- Matolcsy György: Egyensúly és növekedés (2015 Bp., MNB)
- Nagy Pongrác (2004): Mindenkinék: A rendszerváltás gazdaságpolitikája – Akadémia, Bp.
- Novoszách Péter (2007): Az argentin pénzügyi válság anatómiája – Polgári Szemle (2007/4.)
- Perry, G., Servén, L. (2003): The Anatomy of a Multiple Crisis: Why Was Argentina Special and What Can We Learn from It. Policy Research Working Paper, Num. 3081. June. World Bank.

Inventions in monetary policy, alternative sovereign debt management

Debt crises, which have been present in the world economy for more than two centuries and which are cyclically concentrated in macro-regional areas of different historical background and socioeconomic circumstances, are not the isolated problems of one given country. The question cannot be understood and explained by the logic of the local national economy. We can state that this is a global economic process and a principle at the same time, which is not completely known and more importantly not treated according to its importance by international politics and the financial world.

This study seeks to identify the deficiencies in the development lending practice of the international financial institutions concerning Africa and Latin America, and wants find how to avoid these in the future. The first part of the study is a brief overview of the development lending practices of the international financial institutions. The second part identifies the internal (national economic) and external (international) factors leading to the world crisis and which can be considered common character-

istics of the two regions. The third part analyses the deficiencies of the international lending practices native to Latin America, illustrated by the individual example of some countries. The fourth part concentrated on the developing countries in Africa, which share several similarities with Latin America. The last part of the study contains the conclusions of the analyses.

A brief summary of the international financial institutions

This chapter gives an overview of the development crediting specialities of some international financial institutions (mainly IMF, IBRD and its groups). The foundation, history and structure of these institutions is only dealt with to the extent necessary from the point of view of the subject.

1. International Monetary Fund

The loaning practice of the IMF has from the very beginning sought to maintain the stability of the international financial system. It offers solutions to the problems arising from the unfavourable structure of national economies and from the lack of balance in the financial processes. This is a brief summary of the process: having been given the loan after a successful application a given country gives its own national currency in return and at the same time is obliged to repurchase it at the moment the loan is paid back. At taking an IMF loan the given country is obliged to correct its earlier economic policy practice which lead to its unfavourable results.

IMF has a differentiated loaning policy at present, meaning that a developing country has substantially bigger loan taking possibilities in relation to quota, than a developed one. The criteria for taking a loan are basically tailored to the conditions of developing countries. When applying for a loan the member countries write a letter of intention in which they enumerate the economic policy measures they intend to take in order to be granted the loan. This document contains the details of the indicators and conditions required by the IMF. The Monetary Fund selects some fundamental indicators considering these as fulfilment criteria. In case of failure to fulfil these criteria IMF can hold back the already granted loan and its unused parts. IMF gives loan based on its own financial sources coming from the deposits of member countries and loans taken from other financial institutions.

The loan taking possibilities of countries basically depend on their

weighting. Being granted a preferential loan is determined by the weight of the country in the world economy rather than its real need for a loan. Developing countries are further disadvantaged by the fact that while developing countries can repay in their national currencies, developing countries – due to the inconvertibility of their currency – have to acquire convertible currency through export. Following the 1973 oil crisis two types of loans were created, which were mostly taken by developing countries:

- a. Standby Agreement: its task is to provide a 1-2-year term support for the creation of an economic policy, with the aim to harmonise the fiscal budget and the balance of payments.
- b. Extended Fund Facility: These are loans are meant to help the implementation of longer term (15-20 years) national strategic aims and programs, providing funds for 3-4 years.

2. The World Bank

The World Bank aims at activating the economic growth. Beside this its other task is to create a sustainable balance of payment in the given country. In order to achieve this the World Bank explores the main processes determining the economic structure and seeks to bring about changes in that domain. The World Bank always finances one given project. With this method it drives at changing the structure of the entire economy and at placing the processes in the right direction. Its aim is that the project has a multiplied effect on several sectors.

The expression World Bank does not refer to one specialised institution, since with time there were new tasks to address and accomplishing them created partially separated, but still related societies. Presently the World Bank Group consists of five institutes, three of which are relevant regarding the present study:

- International Bank for Reconstruction and Development - IBRD: its bonds have "AAA" rating, which makes it possible for them to pass on the money acquired through this to countries in need at a lower interest rate. With this it can provide better loan conditions than commercial banks. Its credit forms are: single purpose credit, sector credit and re-structuring credit.
- International Development Association; IDA: It focuses on loans provided to the poorest developing countries, its funds can exclusively be accessed by countries belonging to this category. The loans are of

35-40 years maturity, free of interest and aim at improving the education, the agriculture and the transport infrastructure.

- International Finance Corporation; IFC: Supports private businesses and private capital.

The loan forms offered by the World Bank are: investment loan, comprehensive re-structuring loan, sector re-structuring credit, and re-structuring credit. All forms of credits are of long maturity and low interest. One important criteria of granting is that the target country provide state guarantee for repaying the loan. The required loan can only relate to products to be acquired from foreign countries, i.e. the project finances import content using World Bank funds. In recent years the practice of co-financing has been playing an increasing role, which means that the loan provided by the World Bank and the contribution of the given country do not cover the costs of the project, hence requiring the involvement of an external source.

It is important to note that the activities of the international financial institutions founded in 1944 in Bretton Woods have been greatly enlarged since the 1980s. In case of the International Monetary Fund the introduction of conditionality while with the World Bank the upgrading of the program credits show the character of the profile change. Hence it is becoming clear that IMF and the World Bank are not only sources of loan capital, but are the theatre of constant economic policy dialogue. IMF found its new mission when from 1982 the indebted developing countries got to the verge of bankruptcy one by one. Jacques de Larosiere CEO by calling the Mexican debt crisis "a short term liquidity problem" did not only give a diagnosis of the financial state of a developing country, but also at the same time indicated the new mission of his institution; directing the crisis managing policy of indebted states. The diagnosis built on the liquidity problems and the interventions arising from it were not successful in the first years of the crisis management. The failure of the IMF was shown by the fact that from 1985 crisis management had to be given new direction attributing a bigger role to World Bank and to its mid-term re-structuring programmes. However, in that situation it was not much help to the countries concerned, because the debt kept rising further and terminating the global financial imbalance was not successful either.

Common specialities of the two areas of investigation

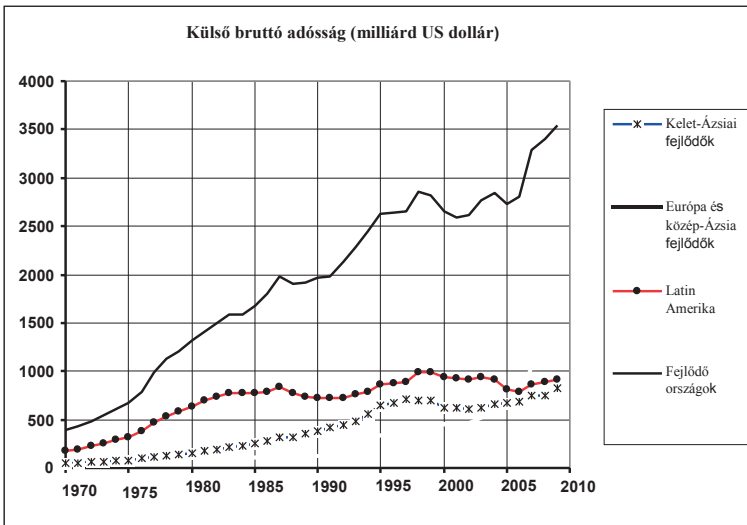
The developing countries of the two regions under scrutiny have been in a reflexive self-reinforcing vicious circle, a downward debt-spiral with a little exaggeration since taking their first loan, but mostly since the beginning of the first international oil crisis.

Between 1824 and 2004 the economic crises in the Latin American region (126) outnumbered those of all other continents. It was followed by Africa by 63 economic recessions. The first place of Latin America apart from the above mentioned factors is also due to the fact its countries became independent relatively soon by the beginning of the 19th century and joined the world trade as sovereign national economies, while most African countries remained under European colonial rule for at least 100-150 years.¹ Apart from the three decades following the Second World War every further period shows crises of different lengths, often lasting even for 20 years. The rise of debt crisis in fact means the 1982 Mexican insolvency and the ensuing 70 (34 African and 29 Latin American) crisis episodes of different length, which directed the attention of the internal community to the gravity of the problem. This was the time when the opinion that debt problems cannot be solved by traditional methods started spreading. By time it became obvious that it is impossible to pay back the enormous amount of accumulated debt under normal market conditions. It was acknowledged that the solution can only be expected from the collective mutual effort of debtors and creditors. The recommended "treatment" was the fiscal correction aimed at eliminating budgetary deficit; the structural i.e. market oriented reforms serving deregulation and the reduction of the state apparatus (especially liberalising trade and privatisation); and the limited decrease of external debts (e.g. based on the 1989 Brady Plan).

1 Eduardo Borensztein, Ugo Panizza: The Costs of Sovereign Default, 2008, IMF

The Brady Plan stated at the very beginning that many developing countries will never be able to repay their respective debts, therefore debt reduction is necessary from the creditors' side. The Brady Plan gives three complementary basic methods to address the problems^{2,3}

1. Repurchase: Creditor banks sell the indebted countries' debt certificates and securities well below nominal value and the debtor countries buy them from IMF loan.
2. Debt conversion: Creditor banks transform part of the debt to fix low interest debt.
3. Debt exchange: This method needs strong co-operation between debtor and creditor. The creditor sells the debt certificate at market price with the consent of the debtor. This price is lower than the nominal value. The entrepreneur then exchanges the debt certificate, which he bought at a favourable price in the debtor country for export share or share. The latter is more advantageous for the debtor country since its debt turns into active capital. The debt load decreases, production capacity and new jobs are created.

1. Figure. Trend of external gross debt in the different regions
Source: World Bank Database and own calculations

- 2 The New York Times: Economic Scene: Third World Debt: The Brady Plan, 1989
- 3 Jean-Claude Berthélemy, Robert Lensink: An Assessment of the Brady Plan Agreements

The debt tendencies emerging from the 1970s based on the data of the World Bank are shown in fig 1. It can be seen in the data calculated on the unchanged 2009 year USD price that the real value debt of developing countries has increased nearly tenfold in the last 40 years. Initially Latin American countries had a leading role in this increase, and then in the wake of the crises and debt write-offs and restructuring in the 1980s, indebtedness in Latin America stopped in real values. Then the Far East Asian, and after the political changes around 1990, the Central Eastern countries contributed mostly to international indebtedness.

It is worth highlighting – also well illustrated by the figure – the nearly 500 billion USD increase of debt level, which was mainly caused by the oversupply of liquidity and the run-up of cheap dollar loans following the 2008-09 global financial crisis in the developing countries. Part of this loan was taken in dollars mainly by state owned companies. The problem therefore is that the country which would mostly need stricter monetary policy i.e. higher interest rates is the one in the currency of which half the world is indebted. In addition, the economic development in most of these countries shows a greatly slowing tendency due to the dramatic decrease of raw material prices and the accumulated but not well spent loans of earlier years.

Latin America

The following chapter is a more detailed analysis of the economies of the Latin American states showing similarities with regard to the fact that despite of having taken substantial international loans, still demonstrate remarkable GDP related debt and fiscal imbalance (by Latin America I mean all the countries of the American continent with the exception of the United States of America and Canada). The imbalances of the macro-region are exclusively due to the economic model based on plentiful natural resources, which – because of the influence of the economic policy and the pressure groups – extinguished the development of sectors representing higher added value, requiring trained human capital and technology. Beside this structural problem these countries were struggling with lack of capital because of the low level of private-, corporate- and state savings, consequently they were in need of external funding

with regard to investment and capital assets.⁴

There is agreement between the different approaches to crisis interpretation (e.g. neoliberal, social democratic) in that Latin American state mechanisms are oversized, interventionists and prone to populism.⁵

To complement the above we can state that the ingrained Latin American crises, which only abated for short periods (e.g. the Argentinian economic "miracle" period between 1990 and 1994) were basically the consequences of two decisions made in the early 1970s. Latin American economic policy decided to stick to the growth strategy and the interventionist methods (e.g. import substitution), which had become inoperative by that time, while creditor countries decided to fund and artificially sustain these strategies. These two decisions first increased the debt of the Latin American countries and second led to the bankruptcy and fiscal crises of the government in each. The constituents of this process were the following: the growth of debt level; its nationalisation; inflation of budgetary deficit and deflation of budgetary savings due to the continuous increase of interest burdens and populist economic policy; soaring national debt and exhaustion of credit sources.⁶

Scientific literature dealing with the topic all agree that the fiscal crisis of the states had five constituents in Latin America in the 1980s:

1. budgetary deficit,
2. very low or negative budgetary savings,
3. excessive external and internal debt levels,
4. low creditworthiness of the states, which was demonstrated by lack of trust in the national currency and the fact that internal debt levels became short term,
5. the lack of trustworthiness of states.

The region also suffered negative effects by the tendency that due to high world market oil prices in the early 1970s countries in the near east accumulated huge resources, which they deposited in western banks in-

4 Panyi Krisztina. Az Argentin gazdasági válság., BGF-Külker, Budapest, 1995

5 Luiz Carlos Bresser Pereira: LatinAmerika az „állam válsága” megközelítés fényében., Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 1995. 6. sz. 533-551. o.

6 LatinAmerika az „állam válsága” megközelítés fényében. Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 1995. 6. sz. (533-551. o.)

stead of transferring them to other sectors in their internal markets. As a result banks were looking for new investment possibilities, which they found in Latin American countries. This way the region witnessed a powerful influx of capital in the form of government loans. Between 1970 and 1980 the Latin American debt level increased from 27 billion USD to 231 billion USD. The dramatic fall of raw material prices exported by Latin American countries created the basis for the crisis.

Towards the end of the 1970s the countries of the region found it harder and harder to keep up repaying their instalments. In April 1982 Mexico declared insolvency. The United States gave a financial assistance package to the country, but it only provided short term alleviation. For the great debtors of Latin America such as Mexico, Brazil and Argentina just the sum of their interest equalled 5% of their GDP. Thus these countries in consequence of the decline of their exports and their responsibilities due their foreign debts were increasingly drifting towards economic collapse during the 1980s. So much so, that this period is referred to as the lost decade in our history.

Meanwhile the central bank of the United States (FED) adopted a tight anti-inflation programme in 1979 which also contributed to the 1981 recession of the world economy. Naturally the decrease of aggregated demand of industrial countries had a direct negative effect on developing countries but there were three other mechanisms, which had an even more important role. Since the developing countries had substantial dollar denominated debt levels, their interest loads suddenly and spectacularly increased. The problem was aggravated by the sudden strengthening of the dollar on the currency market, which greatly increased the real value of the dollar denominated debt load. Finally, the decrease in the price of raw materials weakened the exchange ratio for several poor countries. The crisis started in August 1982 when Mexico announced that its central bank reserves expired and the country cannot continue paying its 80 billion-dollar foreign debt. Since the central banks of the developed industrial countries – that is the greatest private creditors of Latin America – discerned similarities between Mexico and the other Latin American debtors like Argentina, Brazil and Chile they tried to decrease their risks by curbing crediting and demanded repayment of earlier loans.

The result of this was that the developing countries were unable to ful-

fil their payment obligations and almost all soon got to the verge of bankruptcy. Latin America was perhaps the most affected, but the countries of the Soviet bloc, like Poland, loaning from European banks, also got into a serious situation. African countries, whose loan mostly came from official institutions, like the IMF and the World Bank also had delay in their repay. In the beginning the industrial countries, to the influence of the International Monetary Fund, tried to convince the great banks to carry on with providing loans, saying that a coordinated loan system would best guarantee for repaying the earlier loans. The industrial countries were concerned that banking giants like Citibank or Bank of America, which gave substantial loans to Latin American countries, might collapse because of the bankruptcy wave pulling with themselves the financial system of the world.

However, the crisis only came to an end in 1989 when the American banks – influenced by the United States, which was afraid of the political instability in the countries on its southern border – eased the loads of the indebted developing countries. In 1990 the banks agreed to decrease the Mexican debt by 12% and within one year they also agreed in debt reduction with the Philippines, Costa Rica, Venezuela, Uruguay and Niger. Finally, when Argentina and Brazil signed a prior agreement with their creditors in 1992 the credit crisis seemed to be over.

The following short overview will look at the history of some financial crises concerning given countries of the region, which also raised public concern.

The Argentinian crisis had two peaks: the strong economic recession in 1998-1999 and the collapse of the financial system in 2001-2002, which lead to resignation of President Fernando de la Rúa and to the serious loss of political balance in the country. In the 1990s the inflation was mostly low and not wanting to decrease the economic growth the government did not devote much attention to curb the budgetary deficit. Because in accordance with the convertibility law the rate of the Argentinian peso was dollar fixed, the central bank could only issue new banknotes if they were dollar secured and the privatisation assets expired, in case of budgetary deficit the government had no other option than to cover it by foreign loans.

This resulted in doubling the debt service. Similarly to other Latin American countries as part of the crisis management following the 1982 debt crisis, liberation of the economic sphere started along neoliberal concepts.

When in 2001 it became clear that the aims set by IMF are impossible to achieve, IMF reacted by not transferring the promised 1.25 billion dollar callable frame. This frightening piece of news dramatically decreased the trust towards the state, bringing about fast capital escape causing the deep crisis of the banking system.

One of the characteristics of government debt is that the assets of the debtor do not cover the loans. In most cases government assets are inalienable creditors have no access to them and they have no means whatsoever to force the bankrupt debtor to sell them. The following story is in connection with the 2001 Argentinian state bankruptcy and to the ensuing debt restructuring in 2005 and 2010.

The American Elliott Capital Management hedge fund suffered serious losses due to the Argentinian state bankruptcy and did not accept the 30% payback rate, which was negotiated during the reopened discussions. In October 2012 the hedge fund in exchange for its losses initiated seizing an Argentinian warship *Liberdad*, which at the time was at the shores of Ghana. A Ghana court accepted the claim of the hedge fund and prevented the *Liberdad* from leaving the port of Ghana. The case naturally resulted in international conflict, which was put an end to by the UN Tribunal for the Law of the Sea. The Tribunal stated that *Liberdad* as a warship enjoyed immunity and Ghana had to give it out unconditionally. It was soon fulfilled and the *Liberdad* returned to Argentina after six weeks of detainment.^{7,8}

As in Argentina inflation rose in Brazil too in the 1980s and the currency reform related stabilisation also failed several times. However, Brazil took a longer time to control inflation and its anti-inflation policy was less systematic than that of Argentina. In 1994 the Brazilian government introduced a new national currency, the real, the rate of which was USD fixed. At the price of extended bank crises with high 1995 interest rates they succeeded in protecting the new exchange rate and then they introduced an upward sliding fixed rate along with substantial real appreciation. The inflation in 1994 was 2.7% which decreased to under 10% by 1997. However, economic growth was still not noteworthy. Although the Brazilian government decreased import duties, carried out privatisation and introduced fiscal reforms, the economic reforms of the country were much slower than those of Argentina and the budget deficit of the

7 Seized Argentina navy ship leaves Ghana. [online] BBC News, <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-20790567>,

8 Ghana court refuses to free Argentine warship *Libertad*. [online] BBC News, október 11. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19910141>,

government remained disconcertingly high. The problem was mainly due to the high interest loads to be paid which expressed the scepticism of the markets in connection with the durability of the appreciated real in relation to dollar.

Having learned a tough lesson during the high rate of unemployment and financial collapse of the 1980s Chile introduced more consistent reforms in the second part of the decade. It is very important that the country created a strict regulatory environment for the local financial institutions and cancelled explicit state guarantee. They introduced a sliding peg exchange rate to gradually decrease inflation, but the system operated flexibly to avoid large scale real appreciation similar to the 1980s. The Chilean central bank became independent from the fiscal institutions in 1990 (the year in which the democratic government replaced the military regime). This further strengthened the determination not to monetise the budgetary deficit. Another new political measure determined that every item of foreign capital inflow (with the exception of share purchase) should be accompanied by the creation of a one year, non-interest-bearing deposit equal to the 30% of the transaction. Since the term of the deposit was fixed, the punishment concerned the short term capital flow, which the foreign investors withdraw in case of a crisis. One of the motivations of the tax imposed on capital inflow was to decrease the real appreciation of the national currency and the other was to decrease the risk of the withdrawal of short term foreign funds causing a financial crisis. Economists still debate if the Chilean restrictions reached their purpose and it is also uncertain if they caused harm to the economy. The Chilean policy had excellent results. Between 1991 and 1997 the average increase of the GDP was over 8%. At the same time inflation decreased from 26% to 6% from 1990 to 1997.

Mexico introduced a widespread stabilisation and reform programme in 1987 and also radically decreased its budgetary deficit and debt combining it with the means of exchange rate targeting and with the wage-price principles created in cooperation with the representation of employers and employees. The same year the country joined GATT thereby greatly contributing to the growth of free trade. (Mexico joined GATT later and in 1994 it became a member of the North American Free Trade Agreement). At the end of 1987 Mexico fixed the exchange rate of its national currency

the peso in 1989 it changed for sliding peg and in the beginning of 1991 for sliding range peg. The government limited the level of appreciation for peso, but after 1991 it annually advertised the gradually increasing extent of permissible appreciation. So the permissible fluctuation of the exchange rate was increased by time.

Despite of its potential flexibility the Mexican authorities kept the currency near the appreciation ceiling. So the peso was substantially appreciated in the real sense, which resulted in great current account deficits. In 1994 the country's foreign reserves decreased to a very low level. The dissatisfaction of Mexicans, the upcoming presidential elections and the depreciations all contributed to this. The other reason for the decrease of reserves was that the government raised the credits given to loss making banks. Mexico in a short time privatised the banks without creating an appropriate regulatory environment, and also it liberalised the capital account transactions, thereby providing free access for the banks to foreign funds. This led to the emergence of a huge moral risk just like in Chile a few decades earlier. In the hope of motivating the growth and decreasing the deficit of the current account, which at the time was nearly 8% of the GDP, the new Mexican government depreciated the peso to an extent which was 15 % lower than the depreciation limit announced a year before. The depreciated currency was immediately attacked by speculators and the government returned to the free floating exchange rate. Foreign investors panicked thereby causing a dramatic fall of the exchange rate, making it impossible for Mexico to take loans with a lower rate than the punitive interest rate. Just like in 1982 collapse was again close by. The country could only avoid the tragedy with the help of the 50 billion dollar extraordinary loan organised by the American Treasury and the IMF. The inflation, which decreased from 157% to 7% between 1987 and 1994, started increasing again with the depreciation of the peso. Mexican national emissions decreased by more than 6% in 1995. Unemployment more than doubled amid huge budgetary cuts, soaring interest rates and general banking failure. The recession, however, only lasted for a year. By 1996 the inflation decreased and the economy started to grow, as the floating rate of the peso was retained. Mexico could again access the private capital markets and was able to repay its loans to the American Treasury before the end of the repayment term.⁹

9 Blecker A. R.: NAFTA, The Peso Crises, And The Contradictions of the Mexican Economic

Africa

Africa is the second most largely populated continent of the world, being inhabited by 1.1 billion people, a number which is constantly growing. It is projected to be the last among the continents where the growth of the population will stop, which conserves constant poverty and unhealthy living conditions even though the life expectancy of the people living in sub-Saharan Africa is already 30 years shorter than that of the citizens of the developed world. Malaria, tuberculosis, cholera, syphilis and lots of other contagious diseases are the most frequent on this continent, and the number of people infected by one of the most dangerous virus, HIV is also the highest here, totalling 30 million, which is three quarters of all those infected. The global economic performance of Africa is far behind from what would be expected measured to its population. Its absolute decline started escalating from the time of the oil crisis. This downturn is well supported by the fact that the gross domestic product per capita of the countries situated south of the Sahara only increased by 0.2% between 1965 and 1990, what is more, as opposed to this the indicators of Ghana, Ivory Coast, Senegal, Chad, Zaire (today the Democratic Republic of Congo) and Zambia show a direct decrease. Africa's share of the world's GDP between 1960 and 1989 decreased from 1.9% to 1.2%, its share of the world trade in the same period fell from 3.8% to 1% and the private investments directed to developing countries show a decline from 25% to 15%. We can state that Africa is disastrously fell behind in the international economic competition. Another huge problem is that the main export articles of Africa are basically raw materials, the processing of which to finished products is mostly done outside the continent, so the African countries lose several billion dollars annually due to the continuous deterioration of the terms of trade. In order to give a bigger role to the processing industry huge investments are required, which is impossible without international loans. The processing industry has only a 7% share from the export of sub-Saharan Africa, while this rate in Latin America is more than 20%, in South and East Asia more than 50%. We must note that, the main source of income for 2/3 of the African countries is the export of

raw materials (mostly gold, diamond, platina, cobalt, chrome, manganese, uranium, phosphate, copper). Agriculture due to its obsolete technology is unable to provide quality food for the entire population, and the rate of illiteracy is the highest on this continent, near to 50% in a lot of countries, in addition the few people with higher education leaves the continent typically for Europe or North America in the hope of better livelihood. Since the 1980s Africa is the most indebted continent, its external debt grew threefold in two decades. The debt service corresponds to 20% of the total export income.

The debt management programmes drawn up by the World Bank came to a halt in the 1990s in spite of the fact that in some countries like Senegal and Tanzania 15% and 40% of the GDP respectively was appropriated to reforming the banking system. The World Bank's condition was beyond the means liberalisation and the tax income increase, which further weakened the international positions of the states, what is more it resulted in a contra productive decline of the entire public sector leading to even more flourishing corruption than before. Although we can state that by the turn of the millennium the one-party systems and military dictatorships reduced, to this day there are no effective institutions which would be able to successfully manage the volume of debt, at the same time carrying out structural reforms. The government deficit of the countries in the continent grew from the average 4.8% of the 1980s to 5.3% by the 1990s. It is hard to believe that while in East Asia the per capita export in the first half of the 1990s increased by 14% in Africa the growth was only 1.5%.¹⁰

It is impossible to solve the greatest problems in Africa without involving external – outside the continent – sources. with regard to the fact that the pace of development "dictated" by the global world is so fast that Africa cannot join it alone. Apart from foreign working capital investments it is impossible to avoid debt taking, since there is a huge demand to improve sectors – education, health, public sector – where market operators very rarely or not at all see investment possibilities, because returns have only long term effects on the economy as a whole, without the easy and huge profit. Whitening the economies of the African countries, the radical growth of taxation moral, the gradual liquidation of extreme poverty and malnutrition, stopping population explosion and the spread of infectious

10 Németh István: 20. századi egyetemes történet, Osiris Kiadó, 2005, 251-268. old.

diseases are all tasks which the corrupt national governments cannot fight alone or can only partly manage in an insufficient way. It is fundamental for the developed countries as well not to let Africa down. It is enough to think of the people fleeing poverty or wars – migrant crisis – , or of the international terrorist networks, or of the pandemic of infectious diseases like AIDS and Ebola, or of the fact that with a more developed African economy the world trade would be 1 billion heads larger. So Africa's deep integration into the global trade patterns is more than a simple aid policy, Africa's progress is our common interest. Though a little bizarre, but it serves as a great example to think of the long term political and economic effects of the Marshall Plan provided after World War 2.

International credit institutions like IMF, the World Bank and others year by year provide huge loans to African countries with a globally favourable interest rate on the condition that they work out and implement policy programmes like stemming corruption or improving education etc. The present debt rate of Africa seems manageable, though its fast growth in several countries is a concern, so fast action is needed if we do not want the African debt crisis of the 1980s and 1990s to occur again.

Unfortunately in the past decades several African countries became insolvent (e.g. Ivory Coast, Zaire, Zambia etc.). The main reason of this is that the notion of debt repayment and growth is basically contra productive, all the more so when talking about the economy of a developing African country. Involving the money intended for development resources in debt service is not considered a priority according to the views on the continent, which can easily lead to the partial or complete denial of the debt service. This way of thinking gained so much ground that it is a rare case when an African country regularly fulfils its obligations according to contract.¹¹ A good example of this is the notorious speech delivered by Thomas Sankara the ex-president of Burkina Faso at the conference of the Organisation of African Unity in Addis Ababa on 29th July 1987: "We think that debt has to be seen from the standpoint of its origins. Debt's origins come from colonialism's origins. Those who lend us money are those who had colonized us before. They are those who used to manage our states and economies.

11 8 kérdés az eladósodásról (Artner Annamária, Farkas Péter, Lóránt Károly, Németh Tibor), Budapest, 1995

Colonizers are those who indebted Africa through their brothers and cousins who were the lenders. We had no connections with this debt. Therefore we cannot pay for it. Debt is neo-colonialism, in which colonizers transformed themselves into “technical assistants”. We should better say “technical assassins”.

They present us with financing, with financial backers. As if someone’s back could create development. We have been advised to go to these lenders. We have been proposed with nice financial set-ups. We have been indebted for fifty, sixty years and even more. That means we have been led to compromise our people for fifty years and more.

Under its current form, that is imperialism controlled, debt is a cleverly managed reconquest of Africa, aiming at subjugating its growth and development through foreign rules. Thus, each one of us becomes the financial slave, which is to say a true slave, of those who had been treacherous enough to put money in our countries with obligations for us to repay. We are told to repay, but it is not a moral issue. It is not about this so-called honour of repaying or not.”¹²

Both aid and loan taking pose nearly identical problems, since some African countries consider both ”solutions” as a kind of present – which according to the above can even be traced back to historical reasons – without obligations.

The G8 in their meeting in Gleneagles in July 2005 advertised aid programmes promising the catching-up of sub-Saharan Africa, which even after a year had dubitable results in the field of health and education, because neither programme could compete with the extremely high population growth. The international Monetary Fund remitted the debt of the 19 poorest countries, which might seem to be a good idea morally, but if exercised too often, to some African countries it can convey the message that no matter what credit they get, failing to repay it has no consequences, so it can be considered a kind of free money. At the same time potential investors can stay away since they do not wish to cooperate with governments that do not keep the terms of their contract. Although debt cancellations have positive examples also like in the case of Ghana where the decommitments were spent on infrastructural developments. The Gle-

12 <http://www.amiidonk.hu/antiimperializmus/thomas-sankara-csodalatos-beszede-az-adossag-visszafizetesenek-megtagadasarol-3-honap-mulva-meggyilkoltak/>

neagles meeting also decided to increase the financial support meant for poor countries by 50% till 2010, but it still only amounts to 0.36 % of the GDP of the developed countries, which is only half of the sum 30 years ago. According to the African Union financial support in its present form only feeds corruption, which insensibly raises the price of food, frightens off investors and holds back development. According to James Shikwati, a Kenyan economic expert Africa needs a change of attitude in the first place rather than money, since the latter does not motivate it to develop, but rather teaches it to beg. It is worth noting that the countries with the most distorted economies are the ones that got the biggest financial support. In the beginning of 2000s there were comprehensive investigations conducted in several countries like in Niger and Burundi, because of the embezzlement of the financial support.¹³

A classical negative example of loan taking is the case of Mozambique, where between 2013 and 2014 the Maputo government with the help of Swiss and Russian financial institutions acquired a 1 billion loan unbeknown to IMF, which in return cancelled its loan to the country. Apart from the secret business Mozambique proved to be a bad proprietor: it issued a 850 million dollar state guaranteed bond to develop a tuna fishery and spent at least 500 million dollars on warships and other defence assets to strengthen its Indian Ocean coastline where natural gas fields had been discovered recently.¹⁴

In 2006 a body initiated by Tony Blair, the British Prime Minister and Bill Gates, the CEO of the software giant Microsoft set off to monitor and control the fight against African poverty. The Secretary General of the UN and the Nigerian president are also members of the body thereby ensuring the proper representation of the continent. One of the main reasons behind founding this body is that despite of the development programmes started at the beginning of the new millennium poverty in Africa continues growing – six of the poorest countries of the world are found here – which carries with itself further abuse of human rights. The situation further deteriorates by the fact that some western states instead of helping by raising the amount of the financial aid transfer debt cancellation into cash, which is of no help whatsoever to countries that have not been and are not able

13 <http://m.origo.hu/nagyvilag/20060630afrika.html?pIdx=1>

14 <http://444.hu/2016/04/18/meg-az-imf-is-meglepodott-azon-mekkorat-hazudott-a-koltsegeteserol-mozambik>

to repay their international debts.¹⁵ Another problem is that in return for debt cancellation African states are forced to carry out disadvantageous economic changes, of which the Chinese economic expansion is a very good example.

NEPAD (The New Partnership for Africa's Development) was founded in Lusaka, Zambia in 2001 at the initiation of the African Union. Within the frames of this, the participating African countries voluntarily pledged to do their utmost to implement governmental and economic reforms in return for financial support from developed western countries. Unfortunately the later did not happen, consequently the reform efforts also slowly dwindled away.¹⁶ In 2002 a world conference on debt was held in Mexico, but no real advance was achieved. The 2005 G8 conference cancelled the 40 billion dollar debt of 14 African and 4 Latin American countries, which Bob Geldof, one of the organisers of Live8 commented with the following: „Tomorrow 280 million Africans will wake up for the first time in their lives without owing you or me a penny . . .”. The debt repayment was 7-10% of the GDP in the countries concerned, so we could say now they can lean back and spend the decommitments at last actually on the development of the economy, but because they had been unable to pay until then, it is out of the question.¹⁷

	Gross national income (Millions of current dollars)		External debt stocks: Total (Millions of current dollars)		External debt stocks: Annual average rate of growth (Percentage)		External debt stocks (Percentage of gross national income)		External debt stocks (Percentage of exports of goods, services and primary income)	
	2006– 2009	2011– 2013	2006– 2009	2011– 2013	2006– 2009	2011– 2013	2006– 2009	2011– 2013	2006– 2009	2011– 2013
Africa	1 363 994	2 170 000	302 620	443 165	7.8	10.2	24.2	22.0	71.7	70.6

2. Figure: GNI and debt¹⁸

As it can be seen in the Figure above the value of African GNI decreased by nearly 60% between 2011 and 2013, which on the one hand can

¹⁵ <http://www.origo.hu/nagyvilag/20060626nekigyurkoznek.html>

¹⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/New_Partnership_for_Africa%27s_Development

¹⁷ Afrika a G8 és Live8 után: Az adósságelengedés háttere és hatása, Farkas Péter, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, 2005, http://vki3.vki.hu/sn/sn_108.pdf

¹⁸ The Economic Development in Africa Report 2016: Debt Dynamics and Development Finance in Africa, 25-28. oldal

be considered positive, but on the other hand parallel to this the external indebtedness grew by 50%. A small, but still negative tendency can also be discerned, that while the annual growth of external debt was an average of 7.8% between 2006 and 2009, it increased to 10.2% the period between 2011 and 2013.

In the following we will look at the direct and indirect effects of the Chinese monetary policy on the African national economies. The Chinese economic expansion on the African continent has been continuing unflinching at least for two decades with strengthening dynamism, so much so that by today the most populous country of the world has become the biggest trading partner of Africa. This is due to the fact that Chinese processing industry is in great need of good quality, cheap raw materials, and on the other hand several African countries prefer negotiation partners from China to their European counterparts. In 2014 the value of bilateral trade was 220 billion USD and the value of Chinese investments in Africa amounted to 32 billion USD. This approach may not be expedient since it can be influenced by sentiments like the heritage of the colonial past, or the debt traps caused by western loans, which were meant to bridge the economic difficulties emerging after gaining independence, but unfortunately missed their target. No question that the “business” with China also has its price, it is enough to think of the mine concessions in return for infrastructural development or the restructuring of the financial system of some countries. China offered Zimbabwe to cancel its 40 million USD debt due in 2015 on condition that the Harare government declares jüan its official currency. In 2010-2015 China provided more than 1 billion USD low interest loan to Zimbabwe, mostly for infrastructural development (e.g. for constructing the Hwange power plant to reduce the country-wide power cuts). In these developments the construction is executed by Chinese companies, where the building materials and often even the builders themselves are Chinese.¹⁹ The government of Zimbabwe announced that the Chinese tourist can pay by their own national currency i.e. jüan on the territory of the country, and that Harare from then on will repay its debt to China in jüan, the structure of which will be worked out by the national bank of the two countries. The consolidation of China’s global economic power is best shown by the fact that jüan became one of the reserve cur-

19 Az 1,5 milliárd USD értékű tendert a kínai Sinohydro vállalat nyerte el a hwangei hőerőmű építésére.

rencies of IMF.²⁰ It is worth noting that Zimbabwe repaid its total debt of 108 million USD due from 2001 to the IMF in October 2016, but it still has a substantial debt to be paid to international organisations like the World Bank (1.15 billion USD) or the African Development Bank (601 million USD).²¹

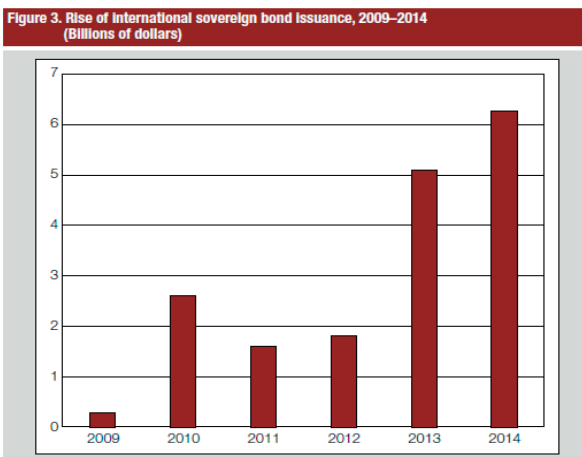
In 2015 Africa had the fastest developing economy in the world, the result of which was that the growth of the consumer-, governmental- and corporate credit was also the highest. This can be worrying taking into account the low repayment morale. High yield promise state bonds issued by countries with extreme economies like Senegal, Ivory Coast and Zambia are hugely by investors.

Kenya had a fourfold overbooking for its 2 billion USD state bonds. The issue of bonds can enhance the economy – since the state gets money immediately – but it can stem development at the same time, if spent on wrong investments, the yield of which does not amount to the repayable capital and its interests. In 2014 Ghana, whose national currency had been the worst in Africa, issued a state bond of 1 billion USD, the repayment of which was dubious from the beginning. It would be important for market operators to view the situation rationally and to show self-restraint when buying state bonds, because it can send the wrong message and convey false illusions to African governments.²²

20 <http://magyaridok.hu/kulfold/zimbabweban-mar-juannal-is-lehet-fizetni-249166/>

21 <http://www.africanews.com/2016/10/21/zimbabwe-clears-15-year-debt-arrears-owed-imf/>

22 <http://www.economist.com/news/21631955-worrying-build-up-borrowing-coming-african-debt-crisis>

3. Figure. The growth of international state bond issues in Africa between 2009 and 2014²³

Africa commits the same mistake again and again, just as the investors who had not been repaid earlier, yet still take on high risks in the hope of high profits. As it is shown in the above Figure the issue of bonds in Africa increased by more than 2 billion USD as compared to the previous year. Although 2011-2012 shows a slight decrease, by 2013 the growth reached a spectacular nearly threefold, from which there was a further 1 billion USD increase in 2014.

The total debt to GDP ratio – thanks to the high raw material prices and to the debt cancellations – was 30% in Africa in 2008, which does not seem too high in comparison with that of western countries, but examining their economic performance it turns out that they were unable to achieve growth and economic development even with these indicators, and they faced difficulties in paying their instalments. It is shocking to find that the ratio increased to 80 % by 2014, a growth which cannot be sustained on the long term.²⁴

²³ The Economic Development in Africa Report 2016: Debt Dynamics and Development Finance in Africa, 25. o.

²⁴ <http://www.africaresearchinstitute.org/newsite/publications/africa-debt-rising-2/>

The prospects and future of Africa

In the west the volume of debt in the private sphere is around 200% of the GDP. In the sub-Saharan countries this value is about 10-13% of the GDP, which hides a tremendous growth potential. If there is another continent that is able to perform what China has done, then it is Africa in the next 30 years. There are huge investments into the energy industry. In Africa 10 million barrels of oil is extracted daily, which corresponds to both the Russian and the South Arabian quantities. The telecommunications and the retail trade sector are facing a huge boom, which can be supported by the demographic processes. The number of 15-24-year old young people will decrease by 30% within a decade in China, not being able to provide enough workforce to the production sector (mostly in the textile industry), so some of the investments will be placed in Africa, where the number of that generation is constantly growing. It is vital to stress the importance of education, since the cheap workforce is huge (just think of Nigeria with its population of 180 million) but basically untrained, so it can still prove to be insufficient for more serious investors, multinational companies to deploy their production plants to the continent, thereby boosting economy, which would indirectly help to cope with national debt and to avoid the debt trap. Africa in order to join the international economy has to consolidate its democracies, curb corruption, develop health and education, and has to create its effective financial institutions, which with appropriate monitoring, can assist the utilisation of the incoming loans, financial aid and tax revenues. If the above are at least partly implemented, maintaining the achieved conditions could be guaranteed by the widening of the middle class. If Africa is clever it can, like China – or now more like India – exploit the economic potential in its society and its resources. If the continent take advantage its opportunities it is projected that life expectancy will rise by 13 years, the population will double and the income of households will be sevenfold of today's.²⁵ Both Agenda 2063, and the African Union's The 2030 Agenda serve the purpose to realise these plans.

25 https://www.ted.com/talks/charles_robertson_africa_s_next_boom/transcript?language=hu

Conclusion

So, the deficits of which international crediting practices made it impossible for the countries examined to successfully emerge from several decades of spiralling debt?

As we have mentioned earlier indebtedness started when developing countries started to invest their capital, which they could not invest at home due to the lack of profitability, in developing countries that were also in difficult economic situation. The ignorant behaviour of banks greatly contributed to the accumulation of unpaid debt while developing countries were compelled to accept these cheap loans. In the 1970s the developing countries carried out substantial economic reforms aiming at catching up along with meeting home demands. It must be mentioned that in 1981 even the World Bank had nothing against financing development by indebtedness, in fact in 1982 it deemed the adaptability of developing countries more successful than that of the developed ones. However, by 1986 its opinion was that the poor adaptability of developing countries as well as external shocks were at the root of the debt problem.

The examined macro-regional debt crises occurred because the developing countries (USA in the first place) raised the interest rates, so it is insensible to accuse developing countries of wrong investments: because due to the interest rates the debts would have been impossible to repay even if they invested in profitable production providing the interest rates of the 1970s. In most cases the financial loads, the excessive control of the monetary policy and over dimensioning the state apparatus caused the crisis situation. Some countries in order to avoid the collapse of their economic system had to devise and implement crisis and debt managing reforms. After the isolation of the 1980s short term reforms were introduced, which aimed at making the Latin American economies more open and compatible and at the same time motivating the region to easier adapt to the international economic life. The reforms lacked the long term strategies of managing economic backlog. The missing reforms would have made the region less sensitive to the constant changes of international economic life, the existing reforms were ignorant of social difficulties.²⁶

26 Endrédi Viktória: Peru gazdaságpolitikai változásai a 90-es években a latin-amerikai államok tükrében. BGF KKFK, Budapest, 2004

Since the beginning of the 1980s debt accumulation is not a question of economic policy but is a self-generating process. The debt volume of developing countries is growing despite of the fact that they had repaid their debts a multifold. Between 1982 and 1990 the total amount of external debt in developing countries increased from 900 to 1450 billion USD, i.e. by 550 billion USD. At the same time they fulfilled 1345 billion USD debt service, including 821 billion USD interest service. Data concerning the long term debt are the following: the volume grew from 653 to 1133 billion USD, i.e. with 480 billion USD, while repaying 1160 billion USD debt service, including 524 billion USD interest. Whatever the developing countries spent the development credits on, they must have financed imports from developed countries by them, making it possible for the developed countries to implement (partly delay) the necessary structural changes without a greater crisis in production. The relatively well balanced growth of the developed countries in the 1970s and even today was and is mostly due to the demand of the developing countries. With regard to the fact that the demand of the indebted developing countries (also because of their import- and acting capital) serves to balance the business cycle of the developed countries, and that the former are greatly dependent on the latter's economic policy (mostly exchange rate, interest rate and trade policy), it is the interest of the developed countries to support the economic growth (demand) of the developing countries by decreasing their debt load and through their own economic policy.

The effective solution could be offered by "non-market" steps, which are far from classic economic logic like refusal to pay, applying double exchange rate and currency and import control. It seems that these "non-market" type factors force the depreciation of capital in the world economy, which keeps drifting into debt crisis, and in this sense the self-cleaning of the world market, consequently the expansion of production on more modern bases in the post crisis periods. The country, which obstinately sticks to classic monetarist patterns when in a debt trap, will not find the solution, it only increases the load on the majority of its population without the possibility of catching up.²⁷ One possibility to decrease the loan in these countries is the money market management, the other is to make

27 Artner Annamária, Farkas Péter, Lóránt Károly, Németh Tibor: 8 kérdés az eladósodásról. Budapest, 1995

the conditions of repayment more favourable together with the creditors. It is clear that creditors should also make efforts due to their wrong policy. Although solving the problem is not in their short term interest, this self-induced process cannot continue on the long term. The international interest mechanism also contributed to indebtedness in many countries.

The net capital exporter position of the developing countries – capital flows to the developed world from countries on the verge of famine – is cannot be sustained for long. Financial support from the governments of developed countries to the undeveloped ones merely makes it possible for them to be able to pay the interest of their loan to the private sector.

Latin America concerning its delimitation is a socio-geographical cultural region and not a naturally evolved territorial unit. Its separation from North America and the development of the cultural region happened at the time of the colonialization when the new Latin language speaking Spanish and the Portuguese divided it between themselves after their conquest in 1494. The Treaty of Tordesillas stated that the area east of 46° longitude belongs to the Portuguese and west to the Spanish. At this time they did not know that most of South America is beyond this meridian only to be discovered years after the treaty – which is Brazil today.

This chapter of the study looks at the above mentioned cultural region and examines the role of Latin America in the centrum - periphery relationship. Furthermore, the chapter gives insight into matters from the social questions of the colonial times to the modern age social history of Latin America. Interesting processes led to the integration attempts, which are still shaping today and with the help of which the region is trying to manage in the field of world economy. Following these may help us understand the economic and social orientation of this region of special characteristics.

Latin Amerika in the colonial times

The name Latin America came from Napoleon III, who after the pattern of the new Latin speaking Latin Europe introduced the geographical notion of Latin America. With this he expressed what the French interests wanted, i.e. that the region belongs to the new Latins (beside the Portuguese and Spanish to the French too) as opposed to the English.

From the point of view of religion Latin America shows strong unity, since thanks to the missionaries in the colonial times, the whole region is devote catholic. High birth rate can be attributed to Catholicism due to the firm denial of abortion and the official birth control policy. The effect of this can be seen on the population explosion between 1940 and 1980.²⁸

The borderline between Mexico and the United States constitutes the northern border of the Latin American cultural region, consequently the area of Latin America is more than 20 million km² and its population was over 600 million in 2012.

The area comprises further two regions: Central and South America. Further dividing the former we receive three sub-units: Mexico, the Caribbean Islands and the area of the Central American Land Bridge.

4. Figure: Countries of the Latin American culture-region

Source: *Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak, BCE, 2013., 347. oldal, Varga Ágnes szerkesztése*

Colonialization started earlier in Latin America than in the rest of the developing world and it lasted nearly three centuries. Its other specific feature is that Portuguese and Spanish settled down here in large numbers. The term "melting pot of nations" better describes Latin America than North America, because beside the Europeans we can find native Indian and African settlers. The co-habitation of slaves from tropical Africa, the native Indians and the European colonialists created a very complex population.

²⁸ Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

Native Indians remain in the areas of earlier developed civilisations (the Incas in South America, the Mayas and Aztecs in Central America) in the plantation agriculture areas of less importance (e.g. Amazonia). The different Indian tribes today only remain in a few countries in larger numbers (Bolivia, Peru, Guatemala). The Mestizo (Indian-Creole mix) majority is characteristic in Latin American societies e.g. in Mexico.

The Indian traditions are still present in the life of the region, they are organic part of the culture, from the words of Indian origin, the Indian cuisine (tortilla, corn pie), to the village commune land ownership of Indian origin (ejido).²⁹

The Afro-Americans and the Afro-American-Creole mixtures (Mulatto) live in large numbers in the tropical and subtropical areas suitable for plantation farming (Brazil, the Caribbean). The few Afro-American-Indian mixture Zambos are present in plantation farm areas where there are still communities of Indian culture, so mixing was given (e.g. in the countries of the Land Bridge).³⁰

The political-economic unity gradually emerged during the colonialization of Latin America. The region's presence the world trade was only due to precious metal (gold, silver, copper) mining. Spanish and Portuguese interests only resulted in the development of the primary sector. The growing number of settlers brought with itself the development of colonial, clerical and secular administration. Mother countries established viceroyalties (New-Spain, Peru, Rio de la Plata, Brazil etc.) and the agriculture of large territories of latifundiums, and monocultural farming (tobacco, sugar cane cultivation) spread as opposed to the development of industry, which was not supported by the colonialists.³¹

Even after the independence from colonial rule in the beginning of the 19th century the determinant products of the primary sector remained, which made several Latin American countries "one product economies", integrating into the world economy as such. This characterised the larger countries (Argentinian ox hide, Brazilian coffee, Chilean copper, Mexican silver, Venezuelan petrol) and the smaller countries (the Caribbean, the

29 Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

30 Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

31 Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

banana republic of the Land Bridge) as well.³²

The European colonialists protected the market by high protective duty to keep out English and North American commodities, however, at the same time the Latin American oligarchy had interest in free trade. The reason was that they would have liked access to products of cheaper price and better quality and would have liked to eliminate the export hindering factors.³³ These free trade interests soon led to independence movements. Most Latin American countries successfully became independent by the beginning of the 19th century, nevertheless this process was not followed by a calm and peaceful development in every country.

A different dependence

The present form of the countries emerged during the process of several separations and unifications, with a tormented past behind them. The political separation from Spain was far from resulting in real economic independence, since The United States of America – who actually assisted the secession from Spain – started exercising greater and greater economic influence in the region. The Monroe Doctrine even started that "America belongs to the Americans", referring to the intentions of the USA to spread its interests to Latin America.³⁴

In the 19th-20th century the region was characterised by the awareness of being underdeveloped. As opposed to the developed European countries and the USA in Latin America the economic and social modernisation could not be implemented by the traditional tools and methods. The countries of the region got used to the dependencies shaped by the colonial times, since they supplied the raw materials to the mother countries (Spain and Portugal) up to the end of the 19th and the beginning of the 20th century, in addition, while introducing the models they wished to adopt from Europe, they disregarded the special conditions and interests of the region, thereby not really serving its development and catching up.

Although with time several countries won their sovereignty, but this did not mean complete independence. Dependencies were present in dif-

32 Probáld, 2005

33 Golobics, 2002

34 Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

ferent ways: the semi-colonial conditions exercised the biggest control on decision making, and the other countries were also in the interest spheres of external powers, also, despite of the independence, the foreign capital made the region vulnerable to the changes in world economy.³⁵ As Kollár Zoltán summarised: foreign capital "from time to time and country to country assumed different roles, but mostly played a negative part for a long time. Its activity at the end of the last century can be briefly described as following an investment policy in Latin American countries as if they had not been independent states, but just colonies."³⁶

The effort of the countries in the region to catch up with developed countries (improving economic indicators, adopting models), and to join the world trade, could not be realised for a long time, because the factors hindering development reproduced themselves, so the situation of the region remained semi-peripheral.

"Semi-periphery plays a decisive part in the relationship of the centre and the periphery. The terms centre and periphery in world-system analysis, apparently do not refer to geographical zones, regions or states, only to complex processes. Some areas are considered central, because they direct exploitation and accumulation of wealth, while in accordance with this, periphery is determined by the fact that the centrum exploits it and renders it into a subordinated position according to the points of centralisation and accumulation of wealth. In the centre higher salaries are accompanied by modern technology and diversified production methods. In the other hand the periphery is characterised by low salaries, rudimentary technology and the combination of simpler finished products. Semi-peripheries are areas where the above two types blend. Their characteristics can mainly be seen in zones, regions or states which are exploiters of the periphery and at the same time suffer from exploitation by the centre. This group is characterised by greater dynamism and its members expect to be partners not only in economic analysis, but in shaping the processes and policies concerning them."³⁷

The centre - periphery relationship can be well illustrated by the process described below, which was experienced in trade: "following the disintegration of the Spanish colonial empire the independent states having

35 Kollár, 1996

36 Kollár, 1996, 19. old.

37 Preciado ,2010, 125. old.

adopted the principle of free trade were working on building an "extrovert" economic model ("desarrollo hacia afuera"). By building an open economy the constitutionally sovereign states of Latin America became a kind of "economic colony". ... "Free trade" brought a change of orientation: Spanish hegemony was changed for the market rule of the developed Western Europe over Latin America."³⁸ As it is shown by the example, independent trade is not necessarily accompanied by actual economic independence, in this case it simply meant the change of a standing dependence for another one.

Latin-American populism

World War I and the ensuing economic recession limited the international economic cooperation. Because Latin American countries were exposed to the changes in world economy the effect of these influenced the economic performance of the region. We can state, that "due to the world economic crisis and the restricted market outlets, the capital import sources expired, and the economic development concept based on external sources, the "outward turning economic policy" that had been followed since the previous century failed."³⁹

As in Europe as a result of the economic crisis social discontent became stronger, social conflicts intensified, which questioned the support of the standing governments. These "social movements created a peculiar political formation, the horizontally organised "populist" party."⁴⁰

Populism was a political trend emerging at the end of the 19th century with the main aim to represent the people, to promote social mobility and to raise the living standards of the lower social strata. Although it appeared in several countries of the world it was most characteristic in Latin America for example:

- In Mexico: Lázaro Cárdenas (1934-1940),
- In Argentina: Juan Domingo Perón (1946-1955 and 1973-1974),
- In Brazil: Getulio Vargas (1930-1945 and 1951-1954),
- In Ecuador: José María Velasco Ibarra (1944-1947),
- In Peru: Víctor Haya de la Torre (APRA, 1924),
- In Bolivia: Víctor Paz Estenssoro (1952-1956 and 1960-1964).

38 Kollár, 1992, 15. old.

39 Kollár, 1992, 16. old.

40 Kollár, 1992, 16. old.

As it can be seen from the list above the classical populist ideology typically prevailed from the 1930s to the 1960s.

”The lack of capital became more and more excessive and disconcerting in the 1930s. This led the Latin American economic thinking on the one hand to realise that the state has to provide the missing production factors, and on the other that it also has to protect the developing industry, so it has to intervene into the economic life. Consequently they sought to build a model which can ensure the sources of development. A model that supplies the internal market with products that were imported before, and at the same time protects the economy from negative external effects and gives hope for economic independence. It helps the development of the basic sectors, makes the social problems manageable and tolerable and mitigates the social and economic tensions.”⁴¹

This political stream went through several stages within this period. Between the two world wars its aim was to build legality and representation. The period after World War II can be considered the era of ”belated industrialisation”, which was characterised by transferring the capital into the industrial sector. ”Since Latin America found it more and more difficult to acquire the usual import commodities and to sell its export products, the countries of the region started strong industrialisation. Although the import replacing industrialisation achieved its formal aim, it was absolute and only later did it become relative.”⁴²

In order to gain political influence votes were needed, which raised the value of the workers, of the working class. For capital accumulation the export activities were brought under central control, the state assumed a major role in the distribution of income and pursued a demand-stimulating financial policy, supported private capital and promoted social equality by accessible public education and healthcare.⁴³

As we can see the crisis following the world wars provoked two different reactions from countries: the dependence of the less developed countries became stronger, while the more developed countries in place of their former open economies targeted the internal markets and focused on internal development.⁴⁴

41 Kollár, 1992, 18. old.

42 Kollár, 1992, 24. old.

43 Kollár, 2006

44 Kollár, 1992

”The import replacing industrialisation as an exclusive development target deepened several structural weaknesses of the Latin American economy. Import replacement strengthened market disintegration because it counted on the existing internal market in the first place thereby in a sense it conserved the social relations since it did not want to create new markets for itself.”⁴⁵ At the same time the ”forced industrialisation targeting the finished product import replacement did not mitigate the dependence of the economy either. The industry depended on foreign market, on import more than it would have been necessary. The industry of this period was structurally dependent on import, because local industry was involved in the last phases of production. Technical equipment and often raw materials had to be – and to this day still have to be – imported, instead of processing local raw materials, and at the same time the extractive industry (partly or completely) remains an export enclave. The enclaves in the extractive industry – apart from providing financial resources- only indirectly took part in the economic development.”⁴⁶

Although the populist systems were born to fight crises, their activity led to new problems: on the one hand by exploiting the opportunity of import replacement it was no longer the interest of the industrial sector to be in alliance with politics, on the other the unexpected extreme strengthening of the workers had to be faced. The latter was further aggravated by the process of immigration. The populist leaders had two alternatives: one was to ignore these social groups (workers, immigrants), but in this case the risk was that they lose their support to the communist or fascist parties. The other alternative was to win their support and to make them side with the party. They needed the latter to realise the import replacing economic policy.⁴⁷

Michael L. Conniff, American historian examining the Latin American populism highlights its following main characteristics:

- *emerges to counter the pressure of the economic elite ;*
- *its aim is to create a wide social basis;*
- *organicism and integration;*
- *active political participation, to widen universal suffrage;*
- *creating new cultural awareness;*

45 Kollár, 1992, 24. old.

46 Kollár, 1992, 25. old.

47 Horváth, 2002

– *populism as charismatic political leadership*.⁴⁸

According to Rudiger Dornbusch and Sebastian Edwards populism is "a type of approach in economy that places growth and re-distribution of income to the first place, but pushes back the risk of inflation, financing the budgetary deficit, external pressures and the reaction of the economic actors to the aggressive anti-market policy."⁴⁹ According to the above mentioned American economists the system of the populist economy can be divided into four phases, which always end in total economic collapse. It is typically followed by a new government coming into power and the implementation of traditional stabilisation policies.⁵⁰

A common feature of the populist systems that operated in the Latin American countries is that they were all built on the power of municipal leadership. Unfortunately, so far there is no comprehensive study available about the populism in Latin American countries, but examining Argentina, Brazil, Chile and Peru, Jeffrey David Sachs – also an American economist, professor of the universities of Harvard and Columbia – stated that populist ideology, in all the countries, with the exception of Chile, followed long lasting conservative political systems. The economies of these countries underwent similar processes under the populist leadership: in the beginning the GNP showed a dramatic increase and the real wages grew, later, however, the GNP decreased and a huge inflation followed the plunge of real wages.

AS everything macroeconomic growth has its price. The serious social price is set by the contrast of the mines, factories, transport providers, valuable plantations all in foreign ownership, as opposed to widening poverty and the depreciation of the supply system. This substantial social polarisation still characterises Latin America, the co-existence of the thin but excessively rich and the very wide poor social strata.⁵¹

The Figures below show the changes in the GDP as a result of the influence of the inflation, the real wages and the real export in the above mentioned four countries under the populist economies.⁵²

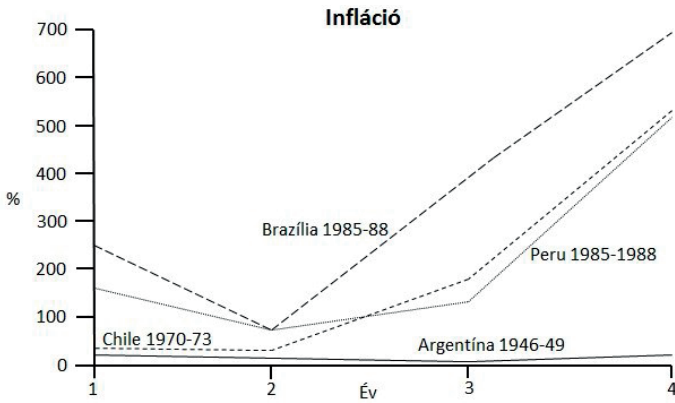
48 Conniff, 1982

49 Demmers- Jilberto- Hogenboom , 2001, 3. old.

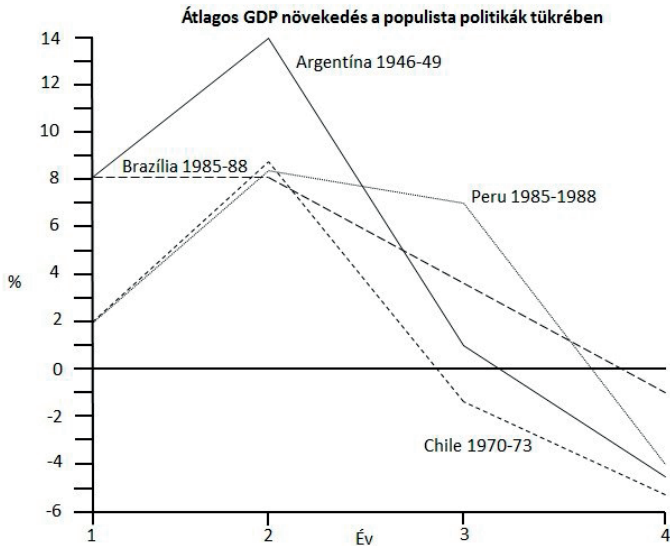
50 Demmers- Jilberto- Hogenboom , 2001

51 Jeney-Kulcsár-Tózsza, 2013

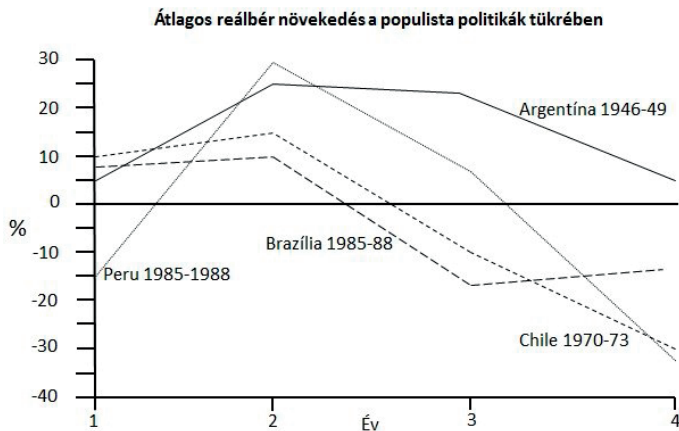
52 Sasch, 1989

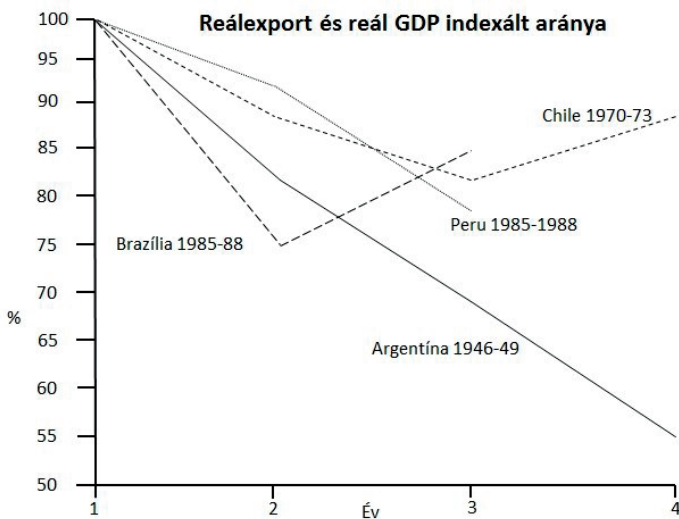
5. Figure: Inflation in populist policies
Source: Jeffrey D. Sachs

6. Figure: Average GDP increase in populist policies
Source: Jeffrey D. Sachs

7. Figure: Average real wage increase in populist policies
Source: Jeffrey D. Sachs

8. Figure: The indexed ratio of real export and real GDP
Source: Jeffrey D. Sachs

The second half of the 20th century in Latin America

By the turn of the 1950s and 60s the serious inequalities of the economy and its problems with the economic recession in the USA led to crisis, which again forced the countries of the region to act. "From the 1960s the Latin American governments – individually or collectively – took measures which directly or indirectly regulated foreign capital investments in their countries. ... These measures did not aim at excluding foreign capital from Latin America, but they tried to reconcile the interests of the domestic and the foreign capital, mostly in preference of the domestic, thereby attempting to counterbalance the overwhelming dominance of the North American companies."⁵³

The aim of all these was still to create lasting economic stability. However it soon turned out that this cannot be achieved just by self-financing. First Argentina, then Chile, Peru and Columbia, finally Brazil all accepted the conditions of the IMF in the interest of stabilization. "Acting capital inflow accelerated. At the beginning of the 1970s the inflow of capital exceeded capital flight. ... And the "structural reforms" resulted in a limited market growth in Latin America."⁵⁴ The following years had a real positive effect on the economies of the region, but the economic growth halted as a result of the 1974-75 world economic recession. In Latin America (too) the crisis was directly based on the disorder of the balance of payment and the price explosion. So – the otherwise permanent – inflation accelerated, and it culminated in most Latin American countries in 1976."⁵⁵

The earlier IMF loans did not prove enough to sustain the economic growth of the countries in the region, because they were spent on counterbalancing the losses incurred due to the crisis, on repaying further loans and on importing consumer goods. It was inevitable to devise a comprehensive and consistent crisis management strategy covering all the states of the region. Following this by 1983 twelve Latin American countries were forced to accept the stabilisation programme package offered by the IMF, in the condition that they all prepare and implement their own economy correction programme. "By 1985-1986 some Latin American

53 Kollár, 1992, 44-45. old

54 Kollár, 1992, 50. old

55 Kollár, 1992, 51. old.

countries "broke up" with the orthodoxy favoured by the IMF, but naturally orthodoxy could still boast of a substantial Latin American presence. Several countries (like Venezuela, Mexico, Bolivia, Paraguay, Columbia, Panama, Costa Rica, The Republic of Dominica), reluctantly though, tried to succeed with an orthodox approach monetarist stabilisation. This orthodox therapy, at least theoretically, on the one hand consisted of adjusting the internal price levels to external price levels by constant depreciation of the exchange rates of the domestic currency, and on the other hand of limiting the internal aggregated demand (by control of wages, by credit squeeze and by cutting budgetary costs). This was complemented by lifting import restrictions. Anti-inflation and (after all) export promotion take a central place in the stabilisation vision of orthodoxy."⁵⁶ The orthodox economic policy measures had an unexpected result: instead of promoting economic stability, the deepened instability.

The 1980s saw a decisive political and social change: most of the Latin American dictatorships ended up in crisis, thereby giving opportunity to democratic political systems. This offered another possibility of integration with developed European countries.

Based on the above on conclusion, we can say that the state of the Latin American counties remained semi-peripheral till the end of the 1980s, with the United States of America being the centre – with the exception of some countries which consciously avoided strong economic ties.

"Studying the countries of the region we can find the following criteria of economic undevelopment:

1. *The level of economic development in Latin America is substantially lower than that of developed economies. It is even more important that the structure of the Latin American economy is working towards sustaining this difference in development, or at least strongly weakens, often completely suppresses the tendencies of modernisation.*
2. *The Latin American economy is strongly dependent, both signs of monopolistic dependence and of structural dependence can be seen.*
3. *The region's economic system is transitional, that is, it demonstrates the "co-existence" of the "modern" and the "traditional" economic structure.*
4. *Based on the above in a mutuality assumed labour division system*

based on dependence Latin America's function in the world economy is characteristic of the peripheral economies: it exports products in a low stage of procession against importing high(er) processed products."⁵⁷

Kollár gives a further summary for the reasons of the imbalances in the Latin American economy along the following factors:

- *"historical": the self-generating and cumulative effect of the most serious imbalances - like the imbalance of inflation and the balance of payment, and the indebtedness*
- *structural: the underdeveloped and structurally disproportionate economy (underdeveloped agriculture, obsolete import replacing industry functioning on high cost) and a narrow, disintegrated market (including the market narrowing effects of the highly disproportionate income distribution; the consequence of the limited presence of the low income strata on the market and the import oriented consumer structure of the high income classes; furthermore the fact that there is no or just a limited opportunity to utilise the cost reducing effect of mass production);*
- *institutional, and arising from the economic structure: heavily monopolised economy, strong role of the government (interest in the inflational tax revenues; budgetary deficit management; tendency to indebtedness; low level of capital accumulation due to the monopolistic conditions and the undeveloped economy; strong divestiture including capital flight, partly because of the dependent economy, partly because of the economic uncertainty and the lack of perspective; using the capital assets for speculation instead of production; old-fashioned monetary system and undeveloped credit system etc.);*
- *the economic style (attitude) (it is demonstrated by several characteristics: e.g. business decisions with different motivation from the economic system, development turning away from the world tendencies, inducing backwardness, the open structure inward turning economy; the contradiction of drifting to the periphery and the effort of catching up, the external dependence and the necessity of capital import etc.).*"⁵⁸

57 Kollár, 1996, 13. old.

58 Kollár [1992] 128. old.

It is obvious that the economic, social and political crises afflicting the region are influenced by all the above and their effects often accumulate. The imprudent and insufficient crisis management efforts cannot wind up the inequalities and can even lead to more.

Another important feature of the region is that the economic influence of the USA is decreasing from the south to the north. Chile prudently created colourful economic connections from its relationship with the Pacific Ocean area through the USA till Europe, while Argentina kept its traditional Spanish (European) ties. The strongest counter pole to this is Mexico on the northern part of Latin America having a direct border with the USA and their common economic integration, NAFTA. This agreement can have a substantial influence on Mexico in case of a crisis due to its strong one-sidedness. Cuba on the other hand stayed away from the American sphere of interest for political reasons.⁵⁹

Integration efforts and security policy in Latin America

In the countries where the discontent decreased due to the strong polarisation of the social structure and social deficiencies, the government following a US-friendly, liberal economic policy was generally overthrown by a revolution and was followed by one with leftist principles demonstrating greater social sensitivity. Usually they nationalised foreign property, in the first place companies of strategic importance (e.g. PEMEX, the Mexican oil company, which is also protected by the constitution.)

Among the revolutions that swept through Latin America, the one in Cuba sticks out since Fidel Castro created an exceptionally radical and long lasting change there in 1959. In the beginning Castro's leftist movement was more antiimperialist and anti-USA than Soviet-friendly, but in the cold war atmosphere the alliance with the Soviet Union was inevitable, and it had several advantages: receiving cheap petrol and machines for cane sugar. Unquestionably, Cuba developed its educational and health system to an extent that they overtook several other countries – students arrived in the country not only from Latin America, but from all over the world. The Cuban government considered their leftist movement a kind of "export item" targeting the other Latin American countries. In 1970,

59 Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

Chile also got close to adopting the Cuban system (with the leadership of Salvador Allende), but finally Augusto Pinochet brutally terminated the leftist movement by a military coup. In the 1980s the so called Sandinist rebels expressed anti-USA views in Central America and in our days Hugo Chavez's Venezuela criticises sharply the United Nations of America and globalisation.⁶⁰

As we mentioned earlier, the USA had been making efforts to spread its operations to Latin America from the last decades of the 19th century, to integrate the southern countries under the auspices of pan Americanism. However, from the middle of the 20th century the southern integration lost its importance due to the economic co-operation, and the states of the region formed their economic, social and cultural connections adopting the European functionalism while moving away from the United States.⁶¹

The Latin American economic integration emerged in several waves with the following important milestones:

- The Latin American Free Trade Association (LAFTA) and
- the Central American Common Market (CACM) founded in 1960,
- the Andean Community in 1969 followed by
- the Caribbean Community (CARICOM) in 1973.⁶²

It is worth mentioning that the efficiency of the economic integration is mostly induced if the participant countries can create sustainable co-operation with their mutual trade. This was hardly characteristic of Latin American countries since the majority (more than 2/3) of their export are agricultural and mining products and fuel. The similar export structure shows that mutual economic interest is missing, which is one of the bases of economic integration.⁶³

Having identified the problems, integration efforts came to the front again from the 1990s rethinking the processes and organisations. The Central American Common Market and the Andean Community regained strength. In 1991 the complete organisational structure of CACM was restructured and in the same year the Treaty of Asuncion established the Southern

60 Jeney – Kulcsár – Tózsá, 2013

61 Latin Amerika Társaság, 2016

62 Malamud – Castro, 2007

63 Latin Amerika Társaság, 2016

Common Market (MERCOSUR) with minimalizing the bureaucratic institutional system. Simplifying the decision-making was initiated in Quito in 1997, which concerned the countries of the Andean Community.⁶⁴ Still the reform efforts of the 1990s resulted in bigger political integration than economic considerations. The formal agreements, like the free trade association and the customs union do not necessarily bring with themselves mutual economic interests. MERCOSUR can be an example since due to its influence its member countries developed until 1999, but it was followed by stagnation and decrease. At the same time the Latin American countries' dependence on China has been growing.⁶⁵

There are two main groups of the projections about MERCOSUR's future years, future decades. The progressivists (Hélio Jaguaribe, Aldo Ferrer, Lula da Silva, etc.) think the future of the organisation lies in progress. Among the realists there are liberalists and instrumentalists (Roberto Bouzas, Ramón Torrent, Fernando Henrique Cardoso, etc.).⁶⁶

The following table shows the progressivist and realist views in four dimensions:⁶⁷

	Progressivists	Realists
The basis of regional integration	Common ideology, policies guaranteeing the sovereignty and security of the nations	interdependency, co-operation in economy and environmental policy
The cohesion of integration	common identity	definite practical interests
Opinion on the present state of integration	commercial aspects, neglecting social and political views, democratic deficit	placing political views before economic integration
Solving the present stalemate	involving the civilian society, representative institutions	strengthening technical co-operation, functional integration

x. Figure Source: Latin American Society, 2016

⁶⁴ Malamud – Castro, 2007 114. old.

⁶⁵ Coutinho – Hoffmann – Kfuri, 2007

⁶⁶ Latin Amerika Társaság, 2016

⁶⁷ Malamud – Castro, 2007 119-127. old

The decisions made through the MERCOSUR are of pro-government brought with consensus. The representatives are from the governments of the member countries and valid decisions can only be made with the consent of the national legislation. Consequently the operation of MERCOSURE is basically democratic, provided that the member countries fulfil the common standards of democracy. It is an interesting fact that 80% of the population of the organisation comes from Brazil, which asymmetry can only be remedied by increasing the number of the member states. For this reason at the moment there is no point in creating supranational institutions, since the member countries would like to control the decision making mechanisms, so the organisation remains on the ground of inter-governmentalist governance.⁶⁸

According to the opinion of the realists the move should be towards physical and functional integration i.e. for instance building the infrastructure. Due to the differences of the foreign policies they refuse the common foreign and defence policies, but they consider rapprochement possible. They are considering common political principles, but they do not think single currency would be favourable. According to them it is impossible to harmonise the social and development policies due to the excessive heterogeneity, which is further justified by the deficit of the common budget. Because of the differences, the low level interdependency and the lack of supranational institutions the spillover (when supranational interests become independent strength) was not realised in key areas. The European model supported by the realists was not realised, and the infrastructural-economic integration only appears in a "softer" form in the region. The progressivists are justified by the fact that neoliberalism did not provide economic stability and did not move the region forward on the road of social development either. In addition it brought marginalisation to society and resulted in concentration of capital.⁶⁹

The bilateral agreements of Chile, Peru and Columbia with the European Union and the United States, the petrol export of Bolivia and Venezuela – which is outside of the trade within the block – hinder regional co-operation, because of the strong dependency on other countries of the world. Despite these there are regional initiatives on the part of the countries

68 Malamud, 2002

69 Latin-Amerika Társaság, 2016

of Venezuela, Bolivia, Ecuador and the other MERCOSUR countries: UNASUR (Unión de Naciones Suramericanas – Union of South American Nations) or ALBA (Alternativa Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América – Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America) with the common characteristic that they plan the implementation of the aims and perspectives together.⁷⁰ Latin-America with its integration efforts seeks multi-polarisation in the world more and more strengthening its Asian and Arab connections, which serve their independence from the West. It also tries to strengthen its peripheral situation. According to the thoughts of Samuel Pinheiro (Brazil diplomat): Latin America must find its place in the relationship of centre-periphery, which are formed by economic, political and military mechanisms. It is advantageous for Latin America too if these potentials are not concentrated in one huge hub.⁷¹

In 2010 Lula de Silva the president of Brazil founded UNILA-t, (Universidade Federal de Integração Latino-Americana) the Federal University for Latin American Integration. An important momentum in Latin American integration: it advertises individual education, it promises to map the realities, to publish studies helping recognition, and offers to identify the possibilities of steps to be taken against the logic of the market. "According to the Brazilian president UNILA is a success, which is for and about those who are brave enough to face the logic dictated by the business and the market and who believe that regional integration must realise initiatives in society, culture and identity."⁷²

We are basically not talking of conflict between the right and the left, but about the conflicting views of the populist-nationalistic powers and the groups advocating the ideals of democracy and market economy: according to Noam Chomsky populist powers could gain ground because the democratic institutions became empty, which resulted in most people turning away from politics and from the debates of the traditional parties.⁷³ In Latin America we can very well discover the force of solidarity, which was induced by the dependence on the United States in the first place, the failure of which is due to the activities induced by social tension and poverty.

70 Latin Amerika Társaság, 2016

71 Pinheiro, 2001

72 Latin Amerika Társaság, 2016

73 Chomsky, 2010

Literature:

- Anderle Ádám (1998): Latin-Amerika története. Pannonica, 1998.
 - Chomsky, Noam: Historical Perspectives on Latin American and East Asian Regional development. The Asia-Pacific Journal. <http://japanfocus.org/products/details/2298> (2010. 06. 08.)
 - Conniff, Michael L. (1985, c1982): Latin American populism in comparative perspective. Albuquerque : University of New Mexico Press.
 - Coutinho, Marcelo – Hoffmann, Andrea Ribeiro – Kfuri, Regina: Raio X da Integração Regional. Estudos e Cenários. 2007. Observatório Político Sul-Americano Instituto Universitário de Pesquisas do Rio de Janeiro IUPERJ/UCAM 41.
 - Demmers, Jolle – Jilberto, Alex E. Fernández – Hogenboom, Barbara (2001): Miraculous metamorphoses. The Neoliberalization of Latin American Populism. London : Zed Books Ltd.
Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/5190872_Social_Conflict_and_Populist_Policies_in_Latin_America
 - Golobics Pál (2002): A világgazdaság kialakulásának folyamata és jelenlegi térszerkezete. – In: Tóth József (szerk.): Általános társadalomföldrajz I. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs
 - Guimarães, Samuel Pinheiro: Quinhentos Anos de Periferia. Editora da Universidade, Universidade Federal Rio Grande do Sul, 2001
 - Horváth Gyula (2002): A populizmus Latin-Amerikában: Brazília, Argentína,
 - Jeney László – Kulcsár Dezső – Tózsá István (2013): Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak, Gazdaságföldrajz és Jövőkutató Tanszék, Budapesti Corvinus Egyetem, 2013.
 - Kollár Zoltán (1992): Stabilizáció vagy modernizáció, a latin-amerikai gazdaság az ezredforduló előtt. In: Közgazdaságtani (f)irkák. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest.
 - Kollár Zoltán (1996): Dél Keresztje alatt – Latin-Amerika latinamerikanizálódása. Magánkiadás (Kollár Zoltán), Budapest
 - Kollár Zoltán. A gazdasági rendszerek latin-amerikai modellje. In: Bara Zoltán- Szabó Katalin (szerk). Gazdasági rendszerek, országok, intézmények, AULA Kiadó, Budapest, 2006, pp. 395-423.
- Latin-Amerika Társaság, 2016 - A regionális integráció sajátosságai Latin-Amerikában Elérhető: <http://lumens.hu/2016/04/16/a-regionalis-inte->

gracio-sajátosságai-latin-amerikaban/

- Malamud, Andrés – Castro, Paulo: Are Regional Blocs Leading from Nation States to Global Governance. A Skeptical View from Latin America. *Iberoamericana, Nordic Journal of Latin American and Caribbean Studies*, Vol. XXXVII: 1. 2007. 111-130.
- Malamud, Andrés: Regional Integration in Latin America. Comparative theories and institutions. Primer Congreso Latinamericano de Ciencia Política, University of Salamanca, 9–11 July, 2002.

Mexikó. Múltunk 47. évfolyam 1. szám

- Miorelli, Francisco Panizza-Romina (2009): Populism and Democracy in Latin America. In: *Ethics and International Affairs*. 2009. 1. sz.
- Preciado, Jaime (2010): Latin-Amerika és a világrendszer: centrum-periféria viták és társulások. *Eszmélet*, 2010. (22. évf.) 86.sz. pp. 123-144.
- Probáld Ferenc (2005): A kontinens benépesülése és gyarmatosítása. In: Probáld Ferenc (szerk.): *Amerika regionális földrajza*. – Trefort Kiadó, Budapest
- Sasch, Jeffrey D. (1989): *Social Conflict and Populist Policies in Latin America*. Working Paper No.2897. National Bureau of Economic Research, Cambridge
- UNILA – (Universidade Federal de Integração Latino-Americana – a Latin-Amerikai Integráció Szövetségi Egyeteme) hivatalos honlapja: <http://www.unila.ufpr.br> (2010. 06. 08.)
- Afrika a G8 és Live8 után: Az adósságelengedés háttere és hatása, Farkas Péter, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, 2005, http://vki3.vki.hu/sn/sn_108.pdf
- Artner Annamária, Farkas Péter, Lóránt Károly, Németh Tibor: 8 kérdés az eladósodásról., Budapest, 1995
- Alejandro, Carlos F. Díaz: *Essays on the Economic History of the Argentine Republic*. Yale University Press, New Haven, 1970. 138. o.
- Boshworth, Barry P.–Dornbusch, Rudiger–Labán, Raúl (szerk): *The Chilean Economy: Policy Lessons and Challenges*. Brookings Institution, Washington D.C. 1994.
- Blecker A. R.: *NAFTA, The Peso Crises, And The Contradictions of the Mexican Economic Growth Strategy*. Center For Economic Analysis., 1996, Working Paper Series 1. Working Paper No. 3
- Delong, J. B.: *What Have We Learned from the International Finan-*

cial Crises of the 1990s?, 2000, <http://www.j-bradford-delong.net/TotW/learned.htm>

- Dornbusch, Rudiger: Brazil's Incomplete Stabilization and Reform. Brookings Papers on Economic Activity, 1.1997. 367–404. o.
- Eduardo Borensztein, Ugo Panizza: The Costs of Sovereign Default, 2008, IMF
- Endrédi Viktória: Peru gazdaságpolitikai változásai a 90-es években a latin-amerikai államok tükrében. BGF KKFK, Budapest, 2004
- Ghana court refuses to free Argentine warship Libertad., BBC News, október 11. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19910141>
- Jean-Claude Berthélemy, Robert Lensink: An Assessment of the Brady Plan Agreements, 1992
- Jeremy Bulow, Kenneth Rogoff: Sovereign Debt: Is to Forgive to Forget?, The American Economic Review, Volume 79, Issue 1, Mar,1989, pp. 43-50.
- Luiz Carlos Bresser Pereira: LatinAmerika az „állam válsága” megközelítés fényében., Közgazdasági Szemle, XLII. évf., 1995. 6. sz. 533-551. o.
- Németh István: 20. századi egyetemes történet, Osiris Kiadó, 2005, 251-268. o.
- Panyi Krisztina: Az Argentin gazdasági válság., BGF-Külker, Budapest, 1995
- Raffer Kunibert: The Bretton Woods Institutions and the Debt Crisis: A Critical Evaluation. Lectures on Bretton Woods. International Conference in Budapest. Budapest University of Economic Sciences, 23-24 September, 1994. College for Social Theory.
- Seized Argentina navy ship leaves Ghana. [online] BBC News, <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-20790567>
- Taylor, Alan M.: External Dependence, Demographic Burdens, and Argentine Economic Decline after the Belle Époque. Journal of Economic History, 52. (1992. december) 907-936. o.
- The Economic Development in Africa Report 2016: Debt Dynamics and Development Finance in Africa, 25. o.
- The New York Times: Economic Scene; Third World Debt: The Brady Plan, 1989
- Vidovics-Dancs Ágnes. Államcsődök nyomában, Doktori értekezés.

Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2015

- <http://www.amiidonk.hu/antiimperializmus/thomas-sankara-csodaltos-beszede-az-adossag-visszafizetesenek-megtagadasarol-3-honap-mulva-meggyilkoltak/>
- <http://www.africaresearchinstitute.org/newsite/publications/africa-debt-rising-2/>
- <http://m.origo.hu/nagyvilag/20060630afrika.html?pIdx=1>
- <http://magyaridok.hu/kulfold/zimbabweban-mar-juannual-is-lehet-fizetni-249166/>
- <http://www.africanews.com/2016/10/21/zimbabwe-clears-15-year-debt-arrears-owed-imf/>
- <http://www.economist.com/news/21631955-worrying-build-up-borrowing-coming-african-debt-crisis>
- https://www.ted.com/talks/charles_robertson_africa_s_next_boom/transcript?language=hu
- <http://www.origo.hu/nagyvilag/20060626nekigyurkoznek.html>

International Financial Flows and Financial Crises

Factors which influenced the evolution of the global financial market

In the international economic system the acceleration of flow of money began in the second half of the 1950s when states reintroduced convertibility after a transitional period caused by the Second World War. International flow got further impetus at the beginning of the 1960s, when first the United States and later on other economically developed countries allowed their commercial banks to establish affiliates abroad. Dynamic increase in the number of multinational banks also resulted in further expansion of financial flows. Internationalization of production through the worldwide expansion of multinational corporations further strengthened this process. Capital, which accumulated with the multinationals, has become part of the financial flows and served as source of foreign direct investment.

We may consider foreign policy of the United States after the Second World War as a principal factor which influenced international financial

flow, since it offered aid to friendly countries, opened its internal markets for its allies and spent a lot of money on military bases abroad, mainly out of security policy consideration. The factors mentioned above led to the outflow of huge amounts of US dollar and its accumulation in foreign states. By August 1971 a huge imbalance developed between the 80 billion US dollar abroad and 10 billion dollar gold reserve in the central bank /Federal Reserve/ with the threatening consequence of financial collapse if the dollar owners abroad attempt to change their paper money for gold with the Federal Reserve. That was a real possibility since the US took the obligation in the Bretton Woods Agreement to maintain international financial stability by setting the value of dollar in gold and also changing gold for dollar at request of individuals or institutions. To avoid the depletion of gold reserves, on August 15th 1971 President Nixon canceled the obligation to change gold for dollar, imposed 10 percent surcharge on imports of durable goods and later on devalued US dollar without consultations with other participants of the Bretton Woods Agreement. By these decisions the stable international financial system ended, national currencies began to float. The post-war Bretton Woods system was eliminated as well.

The financial system created in the Summer of 1944 had problems even before the Nixon decision due to the massive international financial flows, which put heavy pressure on the sustainability of the stability of national currencies. As a consequence of complex economic and political causes the system of floating exchange rates emerged, but the disputes about its merits or faults still continue in the economic theory. Several attempts have been made to decrease the size of deviations in the exchange rates, however without significant success, the floating system remained dominant.⁷⁴ In the international economic system unilateral devaluation of national currencies or keeping their value unjustifiably low remained a neuralgic issue. Recently China has been the subject of criticism for keeping the value of renminbi artificially low, which together with cheap labor force ensures advantage to China in export.

According to hegemonic stability theory throughout the history two great powers found themselves in the privileged position of being able to exert decisive influence on economic relations among states through

74 Joan E. Spero – Jeffrey A. Hart: „The Politics of International Economic Relations”. Belmont, USA, 2003, Wadsworth/Thomson, pp. 12-24.

bilateral or multilateral agreements, or with the initiation of international regimes and institutions, relying on their political, economic and military power. Since the last three decades of the 19th century until the beginning of the First World War Great Britain had the power to fulfill hegemonic position. Resolutions of the British Parliament laid the foundations of free trade in the relationship of states.⁷⁵ The British government used diplomatic steps in order to spread the idea and practice of liberal trade in international relations. We can also find examples of the use of military force, like the „opium wars” against China. In these wars Great Britain forced the Chinese Emperor to surrender Canton to Great Britain for trading opium freely. Great Britain also succeeded to colonize Hong Kong as a result of the wars. Conditions of free trade had been created by the second half of the 19th century. Founders of the English classical economy laid the theoretical basis of free trade decades earlier and the other great powers of the time gradually accepted the leadership role of Great Britain, with the assumption of common interests. On her part Great Britain was ready to take leadership role.⁷⁶

The other hegemonic power, the United States demonstrated readiness for leadership after the Second World War. The role of the US has been essentially different from that of Great Britain since it paid much more attention to multilateralism, creation of international regimes and institutions. Both great power relied on their own economic power and contributed to the maintenance of financial stability for a limited span of time. The leadership role of the US remained effective until the beginning of the 1970s and began to weaken afterwards. Up to the 1970s the US did a lot in maintaining the stability of the international financial system by keeping the price of crude oil low and by contributing to the gradual abolition of impediments to international trade.

At the beginning of the 1970s the hegemonic position of the US began to erode due to complex political and economic changes. This process was coupled with the shaky stability of the international financial system, caused by the floating exchange rate system after the Nixon decision in

75 The British Parliament repealed the „Corn Laws” in 1846, then the „Navigation Laws” in 1854, which were protectionist laws and restricted the foreign trade

76 Robert Gilpin: „The Political Economy of International Relations”. Princeton, USA, 1987, Princeton University Press, pp. 72-73.

1971. The common political action of the member states of OPEC, leading to the dramatic increase of oil prices after the 1973 Arab-Israeli war, practically minimized US ability to influence the prices of crude oil. Further efforts in eliminating barriers to international trade got frustrated by the emergence of new-protectionism.

The deep seated causes of changes can be traced back, among others, to the structural changes in the world economy.⁷⁷ In the second half of the 1970s parallel to structural changes there was a major increase in international financial flows. Economically developed states eased regulations on national money markets thus contributing to the deeper integration to the global financial markets. Consequences of deregulation were coupled with new methods of business administration based on innovations in information technology.

New actors such as pension funds, insurance companies and other financial funds emerged on the market with sizable capital aiming at high profits and dividends for their depositors. Moving money across borders, executing financial transactions and utilizing uncertainties of financial markets such as unpredictability of the changes in exchange rates of national currencies and changes in interest rates lent themselves as good opportunity for making profit. The dramatic expansion of financial markets was indicated in a report of the International Monetary Fund in 1987 which revealed that the volume of financial transactions was more than trade by a factor of 30 to 1.⁷⁸ Dominance of financial markets over production and trade has strengthened uninterruptedly ever since. Private capital, which increased its share in international financial transactions contributed to the lack of transparency of the international financial flows because governments could not control them. It is increasingly difficult for states to respect jointly adopted international regulations and pursue national interests at the same time.

77 In the 1970s the production of a number of industrial products /automobiles, electronic appliances, steel and textile products/ was redeployed from industrially developed countries to newly industrialized countries /South Korea, Taiwan, Brazil, Mexico/

78 Joan E. Spero – Jeffrey A. Hart: *ibidem*, p. 28.

Increase in the sources of loans and the debt crisis

Tight relationship between international politics and international economics is demonstrated by the impact which international conflicts exert on the redistribution of international wealth and the consequences on international financial flows. When we look at the root causes of the debt crisis in the first half of the 1980s it will be easy to identify the huge increase of deposits in the banks of economically developed countries by the middle of the 1970s as sources of cheap loans. The origin of the new deposits was the surplus income of oil producing Arab countries, which they gained after the Arab-Israeli war in 1973. The organization of oil exporting countries /OPEC/ used the price of oil as political weapon against the Western countries and wanted to punish them for the unilateral support of Israel during the war. In three months after the outbreak of the war the price of oil increased by four hundred percent due to the failure of negotiations between the Western oil companies and the member states of OPEC.⁷⁹ The war between Iraq and Iran in September 1980 was followed by the second oil crisis and the price increased again by three hundred percent in relation to the December of 1973 price.⁸⁰

The first oil crisis and the subsequent dramatic increase of price brought 70 billion US dollar surplus income to oil producing countries in 1974. The second oil crisis in 1980 increased the extra profit to 114 billion US dollar. The larger part of the extra Arab money was deposited in private banks, the smaller part was made available to inter-governmental financial institutions, like IMF and World Bank.⁸¹ Deposits with private banks served as source for cheap loans in the international financial markets. Demand for loan came first of all from countries which faced difficulties in paying for the expensive oil. Developing countries represented a separate category among importers, since they were the ones who were very much in need of loans to pay for oil. By the middle of 1970s the entire world economy became stagnant, interest rates began steeply rise and inflation became ram-

79 At the request of president Kaddafi of Libya in February 1971 international oil companies agreed to raise the price of oil from 1.8 US dollar a barrel to 2.29 dollar a barrel and later with a view to the devaluation of dollar to 2.48 dollar a barrel. In December 1973 OPEC unilaterally raised the oil price to 11.65 dollar a barrel.

80 In December 1980 the price of oil reached the level of 33 dollar a barrel

81 Joan E. Spero – Jeffrey A. Hart: *ibidem*, p. 26.

pant. Interest rates began to rise in such situation of world economy when inflation was also on the rise, the management of unemployment and the debt burden became increasingly difficult especially for the economically underdeveloped countries. Recession of the world economy impacted all countries negatively and the settlement of the debt burden became urgent.

Two ad hoc international institutions played fundamental role in the solution of the debt crises, the Paris Club and the London Club. The Paris Club started its activities in the second half of the 1950s and contributed to easing the debt burden of a number of countries by mediation and organization of negotiations between governments of the creditor and the debtor countries. The French government played primary role in those negotiations. Argentina, Brazil, Chile and Turkey requested the mediation of the French government multiple times in the 1950s and 1960s. As a consequence of the oil crisis a new dimension of debt crisis emerged in the second half of the 1970s. At this time private banks began to lend loans to governments and they also began to experience the difficulties of debt service. The London Club was created to organize negotiations between creditor banks and the debtor governments. In the period between 1978 and 1984 both clubs made additional efforts for the solution of the debt crisis. Creditor governments and banks were interested in the full repayment of debt after a transitional period of grace. During the initial period creditors agreed to postpone the deadline of repayment and to ease the burden of debt service. When it became clear that for a number of countries these conditions were insufficient the reduction of the debt was put on the agenda, which private banks were more unwilling to accept than governments. In most of the cases debtor countries had to turn to the IMF for loans to maintain liquidity. The IMF wanted to see the assurance of repayment of the loan by setting conditions regarding reforms and changes in economic policies of the debtor government. In the solution of the debt crisis close cooperation developed between the IMF, the Paris Club and the London Club. In the period between 1978 and 1984 the Paris Club negotiated with governments of 29 countries, re-scheduled the repayment of 56 debts and achieved postponement of debt service in connection with 27 billion dollar debt.⁸²

Coordination of economic policies among the economically developed

82 Alexis Rieffel: „The Role of Paris Club in Managing the Debt Problems.” Princeton, USA, 1985, Princeton University, Department of Economics, pp. 1- 4.

countries became more intense after the lessons were drawn from the debt crises.⁸³ Twin deficit in the United States, accumulation of balance of payment surplus in the Federal Republic of Germany, Japan and in the newly industrialized countries of Asia were among the factors which contributed to closer cooperation. The lack of balance of payment among the countries mentioned above was the consequence of the economic policies of the US, which introduced high interest rates and overvalued the dollar. Arms race and the dramatically increased defense spending initiated by President Ronald Reagan in spite of the budget deficit also made impact on the overall situation. Partners of the US got more and more impatient and urged the Reagan administration to eliminate this lack of balance. After several attempts, the group of industrially most developed countries /G-7/ volunteered to carry out cooperative interventions with the aim of preserving stability of exchange rates among national currencies and avoiding abrupt changes.⁸⁴ In the second half of the 1980s the exchange rate between US dollar and other important currencies decreased and remained comparatively low until the middle of the 1990s, when the dollar began to strengthen again.

At the end of 1980s after the series of international efforts to mitigate the pressure of debt burden a group of Latin-American countries /Brazil and Mexico/ initiated discussions about the problems of economic development, which started in 1989 in Washington at an international conference. Substance of the debate at the conference was essentially influenced by the paper of John Williamson, an economist, who summarized the pre-conditions of sustainable economic development in ten points. The first three point highlighted financial discipline, the rational use of resources and the reform of the tax system as fundamental steps for countries which face problems with economic development. Another set of proposals dealt with liberalization of trade, privatization of state property and the decrease of government regulations with regard to the economy. The author of the paper, which summarized the proposals, gave the title for his presentation: „The Washington Consensus”.⁸⁵ International financial institutions and the

83 Closer cooperation was confirmed by the „Plaza Agreement” signed in New York City in 1985.

84 This obligation was the main result at the economic summit of the G-7 in Tokyo in May 1986.

85 John Williamson: „The Washington Consensus as Policy Prescription for Development”.
<https://piie.com/publications/papers/williamson0204.pdf>.

governments of economically developed countries supported the proposals of Williamson. However in spite of the original intentions of the author, the second set of his proposals /liberalization, privatization and deregulation/ has become integral part of the neoliberal economic concept and began to dominate all over the world. This concept was welcome by the developing world as well, as the most efficient model of sustainable economic development. From the 1990s developing countries opened up their internal markets towards international financial markets and previously negative attitude to multinational corporations changed to a positive one. The economic package offered by the „Washington Consensus” became the subject of increasing criticism from the second half of the 1990s.⁸⁶

The contradictory nature of the recommendations by the Washington Consensus was underscored by the financial crises which shook the world more than the ones in the second half of the 1990s. The Mexican financial crisis of 1994-1995, which was the first global crisis, developed due to outside cause but internal political and economic factors also played an important role in it.⁸⁷ At the beginning of the 1990s Mexico followed the newly invented recommendations regarding sustainable economic development, and the first results were encouraging. Substantial amount of investment arrived to Mexico from the international financial markets. The Mexican government received loans from the security markets, instead of commercial banks, similarly to some other countries. In the composition of foreign debt the short-term investments dominated. The problem with short-term investments is that they are not as strongly integrated in the economy as long-term investments are and they can easily leave the country. Exactly that happened in Mexico, when growing internal political tensions led to loss of confidence of foreign investors and the short-term capital began to escape from Mexico. A quick US and IMF loan saved Mexico from insolvency. The condition of IMF loans was the introduction of severe spending cuts. Whenever Mexico experienced financial crisis its government could count on the quick help of the United States, since the big neighbor to the North wanted to avoid the influx of illegal

86 Joseph M. Grieco – John G. Ikenberry: „State Power + World Markets.” New York, USA, 2003, W.W. Norton & Company, pp. 256-257.

87 In the 1990s there were uprisings in the southern province of Mexico and the political instability was spreading in the whole country.

Mexican immigrants and did everything to stabilize the situation. Important lessons drawn from the Mexican crisis were that financial situation of debtor countries ought to be more transparent and the IMF should enlarge its funds to manage future crises more efficiently. Members of the G-7 discussed the ways and means of how to reschedule international debts in the future, since mechanisms used in the 1980s were outdated.⁸⁸

The next global financial crisis took place in 1997-1998 in Asia. It began in Thailand, then in a short time it spread to other countries of the region. Countries of South-East Asia achieved considerable economic growth in the 1980s which relied on the high saving rate of the population as an important source of development. These countries followed export oriented economic policy, which was more successful than the policy of import substitution followed by the majority of developing countries. The successful Asian economic model attracted foreign capital, including private one. On the other hand liberalization of the financial markets, as it was encouraged by the Washington Consensus, also stimulated the influx of foreign capital. During the 1990s some of the negative features in the political and economic systems of the South-East Asian countries became obvious. It was of public knowledge that political instability is one of the characteristics of the region. Another feature of the countries in the region is crony capitalism, special bonds between government bureaucracies, banks and economic enterprises. The consequence of these special bonds is that very often loans are given to entrepreneurs not on the basis of economic efficiency, but on the basis of personal relationships. The financial crisis identified the weakness or total lack of existence of the national financial control mechanisms which led to the neglect of the new risks of the global financial markets.

There was a serious regional cause of the financial crisis in South-East Asia, namely the shrinking of export possibilities. The Japanese economy sank into recession at the beginning of the 1990s and since then it became a more restricted export market for the countries of South-East Asia. Another factor was the Chinese competition, which enjoyed export advantages by keeping the value of national currency artificially low. The two factors combined prevented other Asian countries to keep their export income at the previous levels. Consequently a number of countries of the

88 Joan E. Spero – Jeffrey A. Hart: *ibidem*, pp. 53-54.

region were not able to continue servicing their debts and were obliged to turn to the IMF to maintain liquidity. Loans were given on severe conditions, the IMF demanded austerity measures which led to political and social tensions. Later on the United States also joined IMF in the management of the financial crises to avoid tragic consequences in the world economy.

Both the Mexican and the Asian financial crises had an impact on the global financial system to a certain extent and their effects could be experienced in all countries. These crises directed the attention of governments to the risks, which are connected to the flows of short-term capital.⁸⁹ The dilemma of how to further ensure the advantages coming from the free international flow of money without more frequent occurrence of dangerous crises became more serious. The question whether avoidance of future crises could be achieved by more efficient cooperation of governments, or the solution should be left to the global financial markets.

New challenges of the global financial markets in the 21st century

The World Trade Organization which was established in 1995 after a series of negotiations of almost one decade in the subsequent years had a fundamental effect on the international financial flows. In 2001 China joined the organization, which represented an important step in the development of international financial flows. WTO became the successor organization of GATT and as the new international organization of trade improved the access to international markets for all countries. However, in the case of China beyond the new export opportunities the impact on the global financial markets was also essential.

Since the end of the 1970s China gradually integrated in the world economy. Big Chinese firms under government direction became important players on world markets. Trade with China led to essential changes in quite a few countries regarding the structure of economy, the division of wealth and the functions of the financial sector. Australia became an important trading partner for China because the growing Chinese steel industry required the import of huge quantity of iron ore. There are large iron ore reserves in Western Australia, which can satisfy the growing Chinese demand. Income from the iron ore export contributed to substantial

⁸⁹ Joan E. Spero – Jeffrey A. Hart: *ibidem*, pp. 54-56.

increase of the salaries of those working in mine business and also to the general economic development of the region around the mines. Iron ore mines and the export to China helped the city of Perth to become the richest city of Australia regarding per capita income.⁹⁰

Another example of China's strong impact on world trade is in connection with Argentina. With the growth of Chinese middle class, eating habits began to change and the demand for soy-bean increased substantially. In Argentina due to the economic policies of the government / changes in prices and export control/ production of beef became less profitable. Increasing number of farmers began to give up beef production and realizing the growing Chinese demand turned to soy-bean production. Between 2000 and 2010 Chinese import of soy-bean increased six times overall. In addition to soy-bean, demand for soy-oil also increased and Argentina became the largest producer of it. Farmers in Brazil and the US followed their Argentinean counterparts in the realization of new export opportunities and emerged as competitors. The export of soy-bean created unequal relationship between Argentina and China with a more vulnerable dependency for Argentina. That is why the stability of trade relationship requires attention and reassurance on the political level.⁹¹

Today the most important international relationship regarding its economic impacts and possibly political ones as well is the bilateral ties between the United States and China. During the past fifteen years China achieved huge export surplus in its trade with the United States and accumulated large reserves in American currency. Low level of Chinese production costs ensured competitive advantages all over the world. Chinese production costs are carefully followed by the competitors and are taken into account both in trade and investments. With the objective of preserving competitiveness many enterprises resettled from economically developed countries to China. Beyond high export earnings high saving rate of the Chinese population also contributed to extraordinary reserves of money. According to estimates in 2010 the Chinese population saved, as an average 25-40 percent of its income. The average saving rate of the US population between 1959 and 2016 was 8.3 percent, but in the past two

90 Michael J. Casey: „The Unfair Trade.” New York, USA, 2012, Crown Business, pp. 141-150.

91 Michael J. Casey: *ibidem*, pp. 132-139.

years it was less than 6 percent.⁹² The comparison of the two states demonstrate that the Americans save less and consume more than they could afford and the Chinese save more and consume less than they could afford.

Savings in China emerged on the US financial markets as offer of cheap loans after 2001. In 1999 the law prohibiting the combination of commercial and investment banking was repealed in the United States, consequently the activities of the financial institutions became uncontrollable and less transparent. Other financial institutions like pension funds, insurance companies and other money market funds began to offer loans thus making the situation on the financial market even more complicated. The term which has been used recently by some of the American professional writers to characterize these institutions is „shadow banking”. Institutions of „shadow banking” are different from traditional banking, they are not controlled as strictly as traditional banks and are allowed to take greater risks than commercial banks in loan business.⁹³

Demand for loans was encouraged by the process under the Clinton administration, when the government wanted to help people with lower income and those who belonged to ethnic minorities to buy homes. Later the Bush administration used even more active support by encouraging banks to offer mortgages with low interest rates and even without down payment. Offer of cheap loans met the demand of many Americans, who saw good business in buying real estate, since the price of homes was rising. There were general hopes that real estate prices will continue to rise. However in October 2008 an unexpected fall of real estate prices triggered the crisis. People began to sell property for less and less prices. This process together with rising unemployment led to a large number of unperforming debts.

Before the eruption of crisis representatives of the American financial sector made optimistic self-assured statements about the use of new innovative financial methods which were suitable to keep the financial balance and avoid crisis. A young employee of Goldman Sachs, Fabrice Tourre became known for his „collateral debt obligation” model, which allegedly was suitable to spread the risk all over the financial sector by binding good and bad debts together and sell them as securities through a chain of

92 www.tradingeconomics.com/united-states/personal-savings

93 Paul Krugman: „End this Depression Now.” New York, USA, 2012, W.W. Norton & Company, p. 63.

clients to unsuspected investors. Investors who bought the so called derivatives of course were not aware of the risks. The inventor of the „collateral debt obligation” model got a bonus of 2 million US dollars, though he knew that the whole construction would collapse.⁹⁴

The October 2008 financial crisis impacted the whole world. Initially the loose treatment of the US mortgages by the administration played an important role in it. Inflow of outside money also contributed to cheap loans. Financial innovations, which aimed at the spread of risks all over the financial sector could have led to the total collapse of the whole system if the government had not stepped in and saved it with the use of the tax payers' money.

The October 2008 crisis triggered many analyses and opinions. One of the most authentic opinions is the one by Benedict XVI who said: „There is widespread agreement that the lack of a solid ethical foundation for economic activity has contributed to the grave difficulties now being experienced by millions of people all over the world.”⁹⁵

94 Michael J. Casey: *ibidem*, pp. 14-15.

95 John O'Sullivan: „Introduction – Market Failure or Government Failure?” In: Gerald Frost /editor/: „Understanding the Crisis”. Budapest, 2014, Danube Institute, pp. 12-15.

A John Henry Newman Felsőoktatási Képzési Központ Az argentin szuverén adósság kezelésének alternatív módszertana és annak tanulságai a magyar párhuzamok tükrében címmel bonyolított kutatási projektjének összefoglaló tanulmányát adjuk közre jelen kötetünkben.

Hazánkban kevésbé ismert makroökonómiai tény, hogy az előző századfordulón szintén agrár-ipari szerkezetű, exportfüggő élelmiszergazdasági súlyponttal bíró, majd a 20. század utolsó harmadáig erőltetetten iparosodó Argentína és a közép-európai félperiféria Magyarországa számottevő gazdaságszerkezeti és gazdaságfejlődési párhuzamosságokkal rendelkezik immár bő évszázada. Ebből adódóan e két félperiférikus nemzetgazdaság hasonlósága az adósságpályáik és azok közpolitikai-menedzselési módszertana terén is megállapítható.

E – mindeddig a hazai akadémiai közegben – kevésbé hangsúlyozott párhuzamosságot és az abból következő gyakorlati gazdasági-pályakorreláció negatívumait és pozitívumait egyaránt feltárni célozta a komparatív-közgazdaságtani kutatási projekt. Nehezítette a kutatást, hogy miközben a pénzpiac messzemenőig globalizálódott és kötöttségektől mentesen nyitottá vált az állami szereplők forrásszerzése tekintetében a kutatási időszakban, az adósságfinanszírozás alapintézményei döntően mégis a nemzetállami szinthez kötődnek és csak kiegészítő jelleggel a globálishoz.

A tanulmány nemzetközi kontextusban kívánja illeszteni a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank forrásait tudatosan mellőző, immár az elemzésre lehetőséget biztosító időtávot felölelő alternatív adósságkezelési- és leépítési stratégiákat.

Kutatásvezető:

Dr. Kertész-Bakos Ferenc PhD

Kutatók:

Dr. habil. Suha György PhD

Dr. Lakó Sándor PhD

Dr. Matus János DSc

